د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

لسم ټولگی

ي په وزارت پورې اړه لري پلورل
نع ده. له سر غړونکو سره قانوني

۱۳۹۰ هـ ش

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونكو
د روزنې او د ساينس د مركز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
كتابونو د تاليف لوی رياست

تاريخ

لسم ټولګی

۱۳۹۰
هـ.ش

ليکوالان:

پوهنوال محمدرسول باوري

مؤلف محمدحسين احمدزی

مؤلف محمدابراهيم حقپال

مسلکي ايډيټ:

پوهنمل زلمي هوتک

د ژبې ايډيټ:

- پوهنمل بريالی باجوړی

ديني، سياسي او کلتوري کميټه:

- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.
- د کتور عبدالصبور فخری
- دکتور فضل هادي وزين
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کميټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين
- دکتور شېر علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس

ډيزاين:

- عنايت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی يې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايماق، هم پشه يان
دا هيواد به تل ځليږي — لکه لمر پر شنه اسمان
په سينه کې د آسيا به — لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تآليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک **مخ**

لومړۍ څپرکې: آریایان ۱
دڅپرکې موخې........ ۲
لومړی لوست: دآریانا تمدن........ ۳-٤
دوهم لوست: ویدی مدنیت ۵-۷
دریم لوست: اوستایی مدنیت........ ۹-۱۰
څلورم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیري تاریخ ۱۱-۱۲
پنځم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیری تاریخ........ ۱۳-۱٤
شپږم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیری تاریخ ۱۵-۱٦
اوم لوست : لرغوني افغانستان هخامنشیان، یونانیان او موریایان ۱۷-۱۸
اتم لوست: لرغوني افغانستان او یونانیان ۱۹-۲۲
نهم لوست: لرغوني افغانستان او موریایان ۲۳-۲٤
دویم څپرکې : په افغانستان کې لومړني مدنیتونه ۲۵
دڅپرکی موخې: ۲٦
لسم لوست: د افغانستان لومړني مدنیتونه ۲۷-۳۰
یوولسم لوست: د یونانو باختري مدنیت ځانګړتیاوې ۳۱-۳۲
دولسم لوست: آي خانم د یونانو باختري پیریو نامتوربښار........ ۳۳-۳٤
دیارلسم لوست:د ساکهانواو پارتیانو د واکمنی پیر ۳۵-۳٦
څلوارلسم لوست: د کوشانیانوامپراتوری........ ۳۷-٤۰
پنځلسم لوست: د کوشاني مهال درې نامتومرکزونه........ ٤۱-٤۲
شپاړلسم لوست:هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمینه ٤۳-٤٤
اولسم لوست : بامیان........ ٤۵-٤۸
اتلسم لوست : کیداریان یا کوچیني کوشانیان........ ٤۹-۵۰
نولسم لوست : د یفتلیانو امپراتوري ۵۱-۵٤
شلم لوست: داسلام د ظهور پرمهال د افغانستان وضع ۵۵-۵٦
دریم څپرکې: د نړۍ لرغوني تمدنونه ۵۷
د څپرکې موخې: ۵۸

یو ویشتم لوست : د تمدن د رامنځ ته کیدو څرنګوالی او ځانګړنې ۵۹-۶۰
دوه ویشتم لوست :د بین النهرین تمدن ۶۱-۶۴
درویشتم لوست : د بین النهرین تمدن او فرهنګ ۶۵-۶۶
څلورویشتم لوست: د مصرتمدن.................................... ۶۷-۷۰
پنځه ویشتم لوست: د مصرتمدن او فرهنګ.................................... ۷۱-۷۴
شپږویشتم لوست : د فارس تمدن.................................... ۷۵-۷۸
اوویشتم لوست : د هند تمدن.................................... ۷۹-۸۲
اته ویشتم لوست: د چین تمدن ۸۳-۸۶
نه ویشتم لوست : د یونان تمدن.................................... ۸۷-۹۰
دیرشم لوست : د روم تمدن ۹۱-۹۴
یودیرشم لوست :د امریکا تمدنونه ۹۵-۹۸
څلورم څپرکې : د اسلام تاریخ ۹۹
دڅپرکي موخې :.................................... ۱۰۰
دو دیرشم لوست : د اسلام دمبین دین د راڅرګندیدا پرمهال دنړۍ اودعربستان دشبه جزیرې اوضاع ۱۰۱-۱۰۲
دری دیرشم لوست:د حضرت محمد(ص) ژوند له کوچنیوالي تربعثته پورې ۱۰۳-۱۰۶
څلوردیرشم لوست : د عقبې تړونونه ۱۰۷-۱۱۰
پنځه دیرشم لوست: غزوات ۱۱۱-۱۱۸
شپږدیرشم لوست : د حدیبې سوله- بیعت الرضوان.................................... ۱۱۹-۱۲۲
اوه دیرشم لوست :د مکې مکرمې فتح ۱۲۳-۱۲۸
اته دیرشم لوست : راشدین خلفا ۱۲۹-۱۳۲
نه دیرشم لوست : حضرت عمر فاروق (رض) ۱۳۳-۱۳۴
څلورویشتم لوست : حضرت عثمان(رض) ۱۳۵-۱۳۶
یوڅلورویشتم لوست : حضرت علی (رض) ۱۳۷-۱۳۸
دوه څلورویشتم لوست : د راشدینو خلفاو وروښانه دورې ته لنډه کتنه ۱۳۹- ۱۴۰
دری څلورویشتم لوست :امویان.................................... ۱۴۱-۱۴۴
څورڅلورویشتم لوست : د امویانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري اونظامي وضعیت ۱۴۵ - ۱۴۶
پنځه څلورویشتم لوست: عباسیان ۱۴۷-۱۵۰
شپږڅلورویشتم لوست : د عباسي دورې سیاسي، اداري، کلتوري او نظامي اوضاع.. ۱۵۱- ۱۵۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی
اریایان

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- أریایان په افغانستان کې
- ویدي مدنیت
- اوستایي مدنیت
- د افغانستان اساطیري تاریخ
- هخامنشیان، یونایان او موریایان

د څپرکي موخې

هیله کیږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د اریایي تمدن، ویدي او اوستایي مدنیت په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د افغانستان اساطیري تاریخ باندې پوه شي.
- د هخامنشیانو، یونانیانو او موریایانو په اړوند معلومات تر لاسه کړي.
- ویدي او اوستایي مدنیت سره پرتله کړای شي.
- د هخامشیانو، یونانیانو او موریایانو په وخت کې د افغانستان وضعیت تحلیل او مقایسه کړای شي.
- د هیواد تاریخ سره لیوالتیا پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

د اريانا تمدن

په دې لوست کې به په افغانستان کې د آريايانو د ميشته کيدو او د هغوی د ژوند د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

پخواني اريانا (نني افغانستان) له ميلاد څخه له دريو تر دوو زرو کاله مخکې د کرنې او اوبو لګولو ښه سيستم او له وګړو څخه ډک ښارونه درلودل. له ميلاد څخه مخکې د لومړنيو زرو کلونو په ترڅ کې لاسي صنايع، مسکوکات، طب، نجوم، ټوکرانو اوبدل او فلزکاري هم درلوده او دنړۍ په تمدنونو کې يې پنځم ځای ځان ته ځانګړی کړی و.

هغه کسانو، چې کابو دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر ميلاد په لرغوني افغانستان کې ميشت شوي وو، ځان ته آرين ويل، ارين د ښو خويونو خاوندان او يا د اصيلو وګړو معنا لري. د لومړنيو ځايونو په اړه يې لا ډاډمن معلومات نشته، خو دا څرګنده شوې ده چې افغانستان ته د سير دريا او اموسيند له شمالي لوري را تير شوي، د اريايي پير د لومړي مدنيت يې بنسټ ايښی او خپل پلاوېږي يې اريانا (بلخ) نومولی دی.

ويدي سرودونه د آريايانو په اړه تر ټولو لومړني او باوري اخځونه او منابع دي. په ويدي سرودونو کې د آريا يي قبيلو په اړه زيات معلومات شته. آريايانو د خپلو اوسېدو سيمو ته (آريانا ويجه) يا (آريانا ورشو) ويله. په ويدي سرودونو کې د الينا په نامه قبيله ياده شوې ده چې د اوسني الينګار اوسېدنکي وو. د بولان اوسېدونکي يې د بهالانه په نامه يادکړي دي.

د کډه کيدو پر مهال د آريايانو انځور

په ويدي سرودونو کې د هغو سيمو نومونه هم شته چې د اريايانو تر واک لاندې وو. د تاريخي جغرافيا پوهانو له خوا په اوسني افغانستان کې پيژندل شوي او په نښه شوي دي. د بيلګې په توګه، هريوا (هرات)، هيراوتي (د هراوت) بلهيکه (بلخ) او نور يادولای شو. د سيمو پر نومونو سربيره په ريګويدا کې د سيندونو او غرونو نومونه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي چې بيلګه يې د منجوان د غره نوم دی. دا غر د اوسني نورستان او بدخشان ترمنځ پروت دی.

آريايانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندې کوچياني ژوند درلود. د سمرقند په تال برزو کې د ۱۹۳۹ زيږديز کال د څېړنو له مخې د يوه آريايي پاچا انځور چې د يوه خاورين لوښي پر مخ کښل شوی و، ترلاسه شو. د لرغونپوهانو په باور دا د آريايانو د لرغوني پاچا کيومرث انځور دی. په ويدي سرودونو کې د کوچيانو يو نامتو واکمن د کيومرث په نامه ياد شوی دی. په ويدي متنونو کې د پاچا يادونه دا په ډاګه کوي چې آريايانو په کوچاني ژوند کې هم د پاچاهی نظام درلود.

د آريايانو د ليږد يو انځور په بُخدي (بلخ) کې د اريايي وګړو زياتوالي هغوی اړ کړل چې د لويديځ او سهيل او سهيل ختيځ پر لور په ډله ييزه توګه د ليږد لړۍ پيل کړي . اريايانو نو په فارس کې د استوګنې وروسته د تمدن بنسټ کيښود چې د فارس د تمدن په نامه شهرت لري او د تمدنونو په مبحث کې به ور څخه يادونه وشي. اريايان د لويديځ پر لور لومړی پارس (اوسنی ايران) او بيا د او سنی ترکيې او تر هغه وړاندې بريدونو آن تر اروپايي هيوادونو ورسېدل. هغه ډله اريايان چې د سهيل ختيځ پرخوا يې مخه وکړه، هغوی بيا لومړی د لرغوني هند شمالي او بيا مرکزي سيمو ته ورسېدل. خو هغو آريايانو چې د هندوکش دواړو خوا کې ميشت پاتې شول، په لرغوني افغانستان کې يې د دوو آريايي مدنيتونو(ويدي او اوستايي) بنسټونه يو په بل پسې کښيښودلې، چې په راتلونکو درسونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کونکي دې په دو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د آريايانو د پيل او دويمه ډله دې د اريايانو د ورستي ليږد په اړه يو او بل ته د خپلو استازو په وسيله معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ – آريايان کله افغانستان ته را غلل ؟ په دې اړه خپل معلومات وليکئ.

۲ – آريايانو له بلخ څخه پر کومو لورو ليږد وکړ ؟ په لنډه توګه يې په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د خپلو منابو او ښوونکو په مرسته د لرغونو آريايانو په اړه نور معلومات راټول او په ټولګي کې دې خپلو ټولګيوالو ته و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويدی مدنيت

په دې لوست کې د ويدي مدنيت پر مهال د ټولنيزې، سياسي اقتصادي او کلتوري وضعې د ځرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

په افغانستان کې د آريايانو تر ټولو لرغونی مدنيت د ويدي په نامه يادېږي. د ويدي اصطلاح د ويد له کلمې څخه اخيستل شوې ده چې د پوهې او علم معنا لري. دا مدنيت ځکه ويدي يادشوی، چې معلومات يې د ويدی له څلورو کتابونو (ريګويدا، اتهرو ويدا، ساما ويدا او ويجورو ويدا) څخه په لاس راغلي دي. د دې سرودونو پيل تر مېلاد دوه زره کاله وړاندې مهالونو پورې اړه لري چې په شفاهي ډول د اريايانو له خوا له يوه نسله بل ته را نقل شوي او شپږ پيړۍ پخوا تر ميلاد په سانسګريت ژبه ليکل شوي دي .

آريايانو د ويدي مدنيت پر مهال د بُخدي لرغونی ښار د خپل لومړني پايتخت او اداري مرکز په توګه وټاکه. د کوچاني ژوند تر څنګ يې په کرنه او ښوالی لاس پورې کړ . د اوسپنلو لپاره يې ارت کورونه جوړ کړل. د ښارونو په جوړولو يې لاس پورې کړ او د هغه

د بلخ د بالاحصار يو انځور

ښارونو د ساتنې لپاره یې پلن دیوالونه او لوړ برجونه ودان کړل چې زیاتې نښانې یې لا تر اوسه پاتې دي.

د ویدي مدنیت وګړو د ژویو د څرولو او کرنې له لارې خپلې اړتیاوې پوره کولې. ژوي یې اهلي کړي وو او د هغو پر شیدو او غوښو برسیره یې د هغو له پوستکو څخه تودې جامې او څپلې جوړولې. ژوي به یې د سکې په ځای سره بدلول او هغه به یې د تبادلې بنسټ ګرځاوه چې د پیسو په نامه یې یادول، خو په عمومي توګه به یې د سوداګرۍ په معاملو کې جنس د جنس په مقابل کې تبادله کاوه.

د کرنې په برخه کې یې هم لاس ته راوړنې درلودې، بیلا بیلې دانې غلې یې پیژندې چې په ویدي سرودونو کې یې په وار وار یادونه شوې ده. د ښکلو خاورینو لوښو جوړول دود وو. ښکلې ګانې به یې هم جوړولې او د ځانګړو جشنونو او میلو پر مهال به یې کارولې.

د ویدي مدنیت پر مهال د ښځو ونډه په بیلا بیلو برخو کې څرګنده وه. یو شمیر ښځو به له خپلو میړونو سره یوځای په کار کې ملتیا کوله او یو شمیر نورو بیا د کور کارونه پر غاړه اخیستل. د دې تر څنګ به ښځو هم د یو شمیر نارینه پوهانو(ریشانو) په څیر ټولنیزې چارې پر مخ بیولې او شعرونه به یې ویل.

داسې بریښي چې د ویدي سرودونو ویل او په یادول د زماني پلوه ډیر پخوا پیل شوي دي، خو په سرودونوکې تر ټولو پخوانی یادې شوې پیښې په (۱۸۰۰) کاله د مخه تر میلاد زماني پورې اړه لري، چې د ویدي مدنیت څرګند پیل ګڼل کیږي. ویدي مدنیت په پرله پسې توګه د(۱۲۰۰ تر۱۰۰۰) زر کاله د مخه تر میلاد دوام درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زياتو معلوماتو لپاره:

د ويدى فرهنگ د عصر يوه بيلگه

زوم د خپلي ناوې لاس نيوه او درې واره يې د خپل د كور گرد چاپېره گرځوله او دا سرود به يې لوسته:

((ستا لاس په نيك شگون نيسم، ترڅو ته له ما سره د ژوند ترپايه ژوندۍ او خوشحاله اوسې!))

كله چې ناوې د مېړه كوټې ته ورسيږي نو په دې شعرونو يې هركلى كوي:

«دلته دې خوښي ستا په برخه شي. ستا كور دې له مال، شتو او اولادونو څخه ډك شي! ښكلې ناوكې! ته دا كور ساته او له خپل خاوند سره او سېږه، تر زړېودې پورې دې دا كور ستا وي. اوس په دې ځاى كې اوسه او له دې ځايه ببخي مه جلا كېږه! ته دې د ډېر عمر، لمسيانو او كړوسيانو څښتنه شې ته دې تل په دې ځاى كې خوشحاله اوسې! ... اي د دې كور مېرمنې!»

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د ویدي مدنیت په اړه معلومات را ټول او دویمه ډله دې د ویدي مدنیت پر مهال د ښځو د ونډې جاج واخلي او بیا دې د خپلو استازو په وسیله ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ - د ویدي کلمه څه معنا لري؟ ویې لیکئ.

۲ – په ویدي مدنیت کې د هیواد کوم ښار د مرکز په توګه غوره شو؟ خپل معلومات ولیکئ.

۳ – ویدي مدنیت په کومو کلونو پورې اړه لري؟ ویې لیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوستایی مدنیت

په دې لوست کې به په بلخ (بخدي) کې د اوستايي مدنيت د راتګ په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د اوستايي مدنيت بنسټ په بلخ يا پخواني بخدي کې تر ميلاد څه نا څه زر کاله پخوا کښېښودل شو. دا مدنيت د دې لپاره د اوستايي مدنيت په نوم يادېږي چې په اړه زيات معلومات د ((اوستا)) په نامه مذهبي کتاب کې موجود وو او د مؤرخينو لاس ته رسېدلی دی. اوستا د زردشت يا سپينتمان له خوا ويل شوي نصيحتونه او د هغو معلوماتو يوازنی منبع ده چې د لومړنيو اريايي مدنيتونو په نامه د سيمې او په ځانګړې توګه د لرغوني افغانستان د تاريخ ځانګړې ځېرکې ګڼل کيږي. د اوستا کتاب د زردشت تر مړينې وروسته را ټول او د اوستا په نامه خپور شو. زيات شمېر پوهان اوستا د قانون او هدايت په معنا پيژني. لومړنی اوستايي متن د غوايي پر ۱۲۰۰۰ پوستکوليکل شوی و چې د يوناني سکندر د بريدونو پر مهال يې زياته برخه يې وسوځول شوه. تر سکندر وروسته د زردشتي آيين پيروانو د اوستا پاتې شوني را ټول او د هغو پر بنسټ يې د اوستا پنځه برخې وليکلې، چې د يسنا، وېسپرد، ونديداد، يشت او ورکوي اوستا په نوم يادېږي.

ويل کيږي چې زردشت له ميلاد دمخه په ٦٦٠ کال په بلخ کې زېږېدلی دی. په شل کلنۍ کې ګوښه شوی او په ٤٢ کلنۍ کې د زردشتي دين لار ښود شو. تر هغه وروسته يې خپل نصيحتونه پيل او ګشتاسپ پاچا يې خپلې لارې ته دعوت کړ. ګُشتاسپ يې دعوت ومانه او زردشتي کيش يې قبول کړ.

زردشت په خپل آئين کې اهورا مزدا د نيکۍ او اهريمن د بدۍ خدايان ګڼل او د هغو دوو تر منځ يې مجادله او مقابله تلپاتې ګڼله. خپلو لارويانو ته به يې ويل چې د اهورامزدا خوا ته ودرېږئ او د اهريمن له شره ځان وساتئ. تر ټولو نامتو وينا يې: ښه انګيرل ؛ ښه ويل ؛ ښه کول ؛دي.

د ژوزف هاکن په باور هغه انځورونه چې د بلخ د (دختر نوشيروان) په لرغوني سيمه کې د غرونو پر لويو پرښو او ډبرو توږل شوي، د زردشتي پېر را پاتې آثار او انځور ونه دي.

د اوستايي مدنيت پر مهال اريايي وګړو داسې دودونه درلودل چې تر اوسه هم د يو شمېر قبيلو او قومونو په منځ کې دود دي. د بيلګې په توګه د نيزې وهلو لوبه، د اس ځغلولو لوبه، د کال د لومړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځې جشن، اتڼونه، د مېلو د ورځو سندرې، موسیقي او داسې نور یادولای شو. اوستا د هغه مهال یو شمېر سیاسي کورنۍ او واکمنان هم را پېژني چې د افغانستان په تاریخ کې د ا برخه د اساطیري تاریخ (د خیالي افسانو تاریخ) په نامه مشهوره شوې ده چې په راتلونکو درسونو کې به یې ولولو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا او دویمه ډله دې ژوزف هاکن د څېړنو په اړه معلومات د خپلو استازو په وسیله ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د اوستا معنا څه ده؟ ویې لیکئ.

۲ – د زردشت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د زردشت په اړه د د منابعو له مخې معلومات تر لاسه او خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

څلورم لوست

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

په دې لوست کې د پیشدادیانو د کورنۍ د واکمنۍ پرمهال د سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې د څرنګوالي او دغې لړۍ د زوال په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د یو شمېر او ستایي متونو او یو شمېر شاهنامو د لیکونو پر بنسټ د افغانستان د لرغوني تاریخ درې خورا مهمې دورې پیژندلای شو. دا دورې د پیشدادیانو، کیانیانو او اسپه په نامه یادې شوې دي، چې د لرغوني افغانستان د لومړنیو مدنیتونو سیاسي واکمني ګڼل کیږي.

لومړنۍ لړۍ: د پیشدادیانو واکمني: لومړنۍ سیاسي واکمني د اوستا په کتاب کې د پیشدا دیانو په نامه یاده شوې ده. د دې کورنۍ لومړنۍ واکمن کیومرث نومېدی. ابو ریحان البیروني په خپلو لیکنو کې کیومرث د هوشنګ په نامه یادکړی دی. دا هغه لومړنی اریایي واکمن دی چې په بلخ کې یې د سیاسي واکمنۍ بنسټ کېښېښود. تر کیومرث وروسته د هغه زوی تهمورث واکمن شو. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال مدبر وزیر، چې شېداسپ نومېده، په دولتي چارو کې یې ځانګړې ونډه درلوده. نوموړي وزیر ولس ته د نورو خدمتونو تر څنګ د جامو جوړولو او وریو د وریشلو لارې چارې هم وښودلې.

د پیشدادیانو د سلسلې یو نامتو پاچا، یما یا جمشید نومېده، چې تر تهمورث وروسته واک ته ورسېد. یما لومړنی پاچاو چې په بلخ کې یې د ښار بنسټ کېښېښود. یما ته اهورا مزدا د یوه ښار د جوړولو هدایت وکړ. یما پاچا داسې ښار جوړ کړ چې اوږدوالی او پراخوالی یې د اس د ځغلولو د میدان په اندازه و. د اوبو ډنډونه، د اس ځغلولو ډګر، د کلیو او کورنو لپاره وړ سیمې یې جوړې کړې. د دې تر څنګ یې داسې ژوبڼ هم جوړ کړ چې د ټولو ژویو یوه یوه جوړه یې پکې وساتله.

د یما پاچا د واکمنۍ پر مهال د وګړو ژوند ته زیاته پاملرنه کېدله. زیات نعمتونه موجود وو او خلکو په هوسا او ارامه شپې ورځې سباکولې. هغه مهال چې ضحاک پر یما بری تر لاسه کړ. د وګړو ژوند له ستونزو سره مخ شو. ضحاک په جبر او زور د خپلې واکمنۍ چارې پر مخ بیولې. خلک ډېر وزوربدل او په پای کې أهنګر کاوه دخپلو د پښو پوستکی د بیرغ په توګه اوچت کړ او خلک یې د ضحاک په وړاندې پا څون ته راوبلل چې په تاریخ کې د کاویانی بیرغ په نامه شهرت لرې. فریدون هم سل اسونه او زر غوایان د قر بانې په توګه ومنل. د ضحاک پر ضد یې قیام وکړ، چې په پای کې فریدون بریالی او ضحاک یې و واژه. فریدون خپله د واکمنۍ سیمه پر خپلو دریو زامنو ایرج ، تور او سلم و وېشله. تور اوسلم خپل ورور ایرج مر کړ او واکمني یې خپله کړه . تر هغه وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د ایرج زوی منوچهر لوی شو، د خپل پلار غچ یې له خپلو ترونوڅخه واخیست. خپل دواړه ترونه یې مړه کړل او د واک پر گدۍ کښیناست. د منوچهر د واکمنۍ پر مهال یو شمېر نامتو پهلوانانو خورا مهمه ونډه درلوده. د بېلگې په توگه رستم، نریمان او یو شمېر نورو پهلوانانو د تورانیانو په وړاندې دخپلې واکمنۍ خورا کلکه دفاع کوله.

په بامیانو کې د ضحاک د کلا پاتې شونې

له فرېدون څخه وروسته د هغه زوی نوذر واک ته ورسېد. د نومورې د واکمنۍ پر مهال تورانی افراسیاب تر دریو جگړو وروسته په دې بریالی شو چې د نوذر ځواکونه وځپي او د بلخ واک څه موده خپل کړي. د نوذر تر مړینې وروسته د هغه زوی اوزوه واک ته ورسېد. نوموړی عاقل او هوښیار سړی و. له تورانیانو سره یې ډېرې جگړې وکړې چې وروسته یې له تورانیانو سره خپل سرحد د امو سیند وټاکه. د پیشدادیانو ورستنی واکمن کرشاسپ و چې له ۹ کالو واکمنۍ وروسته د افراسیاب له لورې سخت وځپل شو او د پېشدادیانو د واکمنۍ لړۍ پای ته ورسېدله.

په ټولگي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د پیشدا دیانو د واکمنانو نومونه واخلي او دویمه ډله دې د بلخ ښار د جوړېدلو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – د پیشدا دیانو موسس څوک و؟ نوم یې ولیکئ.
۲ – د بلخ ښار د کوم واکمن له خوا جوړ شو؟ په اړه یې معلومات ولیکئ.
۳ – ضحاک څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د بلخ (بُخدی) یا بلهیکه) ښار په اړوند مقاله چمتو او په ټولگی کې دې ولولي.

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

دويمه کورنۍ: د کيانيانو واکمني

په دې لوست کې، د کياني کورنۍ دسياسي ټولنيزې وضعې او د دغې لړۍ د سقوط په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د افغانستان د اساطيري تاريخ دويمه کورنۍ د کيانيانو په نامه ياده شوې ده. کاوي په ويدي او اوستايي متونوکې د پوه، مشر او امير په معنا کارول شوي دي. دا کورنۍ ځکه کاوي يا کياني بلل کيږي چې د ټولو واکمنانو له نامه سره يې د کې توری نښتی دی. د کياني کورنۍ لومړنی واکمن کيقباد نوميده، چې د رستم پهلوان د پلار په غوښتنه بلخ ته خيرمه د البرز غره پر تخت کښيناست او پنځلس کاله يې واکمنۍ دوام وکړ.

ترکيقباد وروسته د ده زوی کيکاوس د بلخ پرتخت کښينات. کيکاوس له هغو کسانو سره جګړې وکړې چې د اريايي کلتور او مدنيت مخالفت يې کاوه. د جګړه مارو دا ډلې چې د مازندارن په ځنګلونو کې اوسېدلې او په اوستايي متونو کې ورته ديوان ويل شوي، دکيکاوس له خوا وځپل شوې او اريايي تمدن يې د هغو له بريدونو او ورانيو وژغوره. په اوستاکې راغلي کيکاوس د دې لپاره چې تر ټولو ځواکمن پاچا شي، د رب النوع (اناهيتا) ته يې د ارزيفيه په غره کې سل اسونه، زر غوايان او لس زره پسونه بلهاري (قرباني) کړل.

له اوستايي متونو څخه دا څرګند شوې ده چې کيکاوس د ارزيفيه غره پر شا او خوا اووه سترې کلاګانې جوړې کړې. پر اوو سترو هيوادونو يې واکمني درلوده. کيکاوس عاقل، هوښيار او پوه وزير درلود چې پوره جيره يا اوشنر نوميده. (پوره جيره په اوسنۍ پښتو کې د پوره ځير په معنا کارول کيږي.) خو د واکمنۍ په ورستيو کې يې يو لړ داسې تيروتنې وکړې چې د واکمنۍ په بايللو يې تمامې شوې. هغه پوه وزير يې و واژه، اسمانو نو ته د تللو دعوا يې وکړه او د سرحدونو ساتونکي يې ليرې کړل، چې په پای کې توراني افراسياب دکيکاوس پر سيمه غالب شو او د کيکاوس واکمني يې ړنګه کړله، خو رستم پهلوان له سيستانه را وخوځيد او د افراسياب تغر يې ټول کړ.

تر کيکاوس وروسته سياوش د بلخ د تاج او تخت واکمن شو. سياوش په اوستايي متونو کې د سياورشن په ډول ياد شوی دی. نوموړی د بلخ نامتو او زرور واکمن و. سياوش د اريانا ويجه پر سيمه يوه ستره کلا جوړه کړه چې په اوستايي متونو کې د کنګ دژ په نامه ياده شوې ده. دغه واکمن د تورانيانو د پاچا افراسياب له لور سره، چې فرنګيس نومېدله واده وکړ او له هغې څخه يې زوی پيدا

شو چې کېخسرو نومیده. سیاوش له تورانیانو سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ.

تر سیاوش وروسته د هغه زوی کیخسرو د بلخ واکمن شو. نوموړی د خپل پلار د غچ اخیستلو لپاره له تورانیانو سره وجنګید. د تورانیانو واکمن افراسیاب او د هغه ورور یې په زنځیرونو وتړل او بیا یې ووژل.

په سمنګان ولایت کې د رستم د تخت یو انځور

په اوستایي متونو کې راغلي چې کیخسرو د کیانیانو د واکمنی بیلا بیلې سیمې یو له بله سره وتړلې او د بشپړې سترواکۍ (امپراتورۍ) واک او ځواک یې درلود. له همدې امله یې په اوستا یي متونو کې د هېواد جوړونکي په نامه یادونه شوې ده. تر کیخسرو وروسته د افغانستان د اساطیري تاریخ دریمه واکمني چې د اسپه په نامه یادیږي، واک ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د کیانیانو د نامه معنا او د نامتو واکمنانو نومونه و وایي او دویمه ډله دې د کیکاوس په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

۱ – د کیانیانو لومړی واکمن څه نومېده؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

۲ – سیاوش څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

۳ – د کیانیانو ورستنی واکمن څوک و؟ په اړه یې معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې دخپلې سیمې له مشرانو څخه یو داستان رانقل کړي او ټولګیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغوني افغانستان اساطيري تاريخ

دريمه کورنۍ: د اسپه واکمني

په دې لوست کې د اسپه کورنۍ د سياسي او ټولنيزې وضعې د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

ترکياني کورنۍ وروسته د پاچا هانو بله لړۍ واک ته ورسېدله چې د اسپه کورنۍ په نامه يې شهرت وموند. ددې کورنۍ د هر واکمن د نامه په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده، څکه په تاريخي متنونو کې د اسپه د کورنۍ په نامه مشهور شوې ده. د ځينو رواياتو پر بنسټ ددې کورنۍ لومړنی تولواک لهراسپ نوميده. لهراسپ د کيانيانو د واکمنۍ پر ټولو سيمو واکمني درلوده. د يوشمېر خيړونکو په باور لهراسپ له تورانيانو سره په جګړه کې و وژل شو. نوموړی باهمته عادل او د لوړ شخصيت خاوند و. د خپلې واکمنۍ په سيمو کې يې زياتې ودانۍ جوړې کړې. لهراسپ د زردشت دين منلی او د هغه د پراختيا لپاره يې ربړونه ګاللي دي. د لهراسپ څخه دوه زامن پاتې شول چې يو يې ويشت اسپه او بل يې زرې وري نوميده.

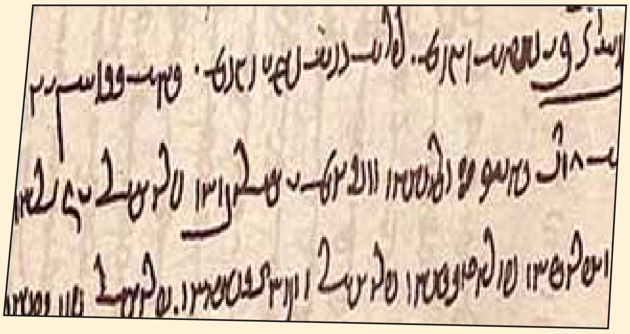

د اوستا د ګاتا ليکل شوې ټولګې څخه يوه بيلګه چې د برتانيې په موزيم کې ساتل کيږي.

ويشت اسپه يا ګشتاسپ د پلار تر مړينې وروسته د بخدې واکمن شو. د ګشتاسپ شهرت له دې کبله زيات شو چې له زردشت سره يې ملتيا وکړه او د هغه د ايين د خپرولو لپاره يې زياتې قرباني ورکړې. د زردشت په ۱۰۵ وينا کې د ګشتاسپ په اړه داسې راغلي دي: ((ای، سورا اناهيتا! ښې ارواح زما سره مرسته وکړه، د لهراسپ زړور زوی ګشتاسپ دې ته وهڅوم چې د آئين پر بنسټ فکر وکړي؛ د ائين پر بنسټ خبرې وکړي او د ائين پر بنسټ کار وکړي.)) زردشت له ګشتاسپ څخه دا هيله وکړله د ګشتاسپ ميرمن هوتاوسا هم خپل أئين ته دعوت کړي، چې دا ائين ډېرو ليرو ځايونو ته ورسېږي. د ګشتاسپ په امر د زردشت ټولې ويناوې(اوستا) د غوايي پر ۱۲ زره پوستکو وليکل شوې.

د ګشتاسپ د واکمنۍ پر مهال د تورانيانو سره زياتې جګړې وشوې. د يوې جګړې په اړه په

۱۰۸ مه وینا کې داسې ویل شوې دي:
(لوی ویشتاسپ (گشتاسپ) د فرازادانا
سیند پر شا او خوا سل آسونه، زر نرغوایان
اوو لس زره پسونه د اناهیتا په نامه بلهاري
کړل تر گشتاسپ وروسته د هغه زامن واک
ته ورسېدل. له دې سره سره چې د زرې ورې
د واکمنۍ په اړه زیات معلومات نشته، خو
د هغه د پهلوانۍ په اړه چې په سیستان کې
اوسېده، زیات تاریخي روایات ویل شوي
دي. د گشتاسپ د بل زوی چې سپینتو داتا یا اسفندیار د واکمنۍ په اړه زیات معلومات شته. ویل کیږي چې اسفندیار زړور او هوښیار واکمن و. هغه د بلخ پر اورتون داسې نیزه ودروله چې معنا یې د خپلې سیمې څخه په میړانه دفاع او د پردیو مخنیوی و. دا مطلب یې په ټولو رسمي لیکونو کې خپلو گاونډیانو ته ورساوه او د خپلو سیمو لپاره یې د ودانیو زیاتې چارې تر سره کړې. د زردشتي ائین لپاره یې زیات خدمتونه وکړل او هغه ته یې تر خپلې ولکې لاندې سیمو کې وده ورکړه. د اسفندیار تر مړینې وروسته د اسپه کورنۍ واکمنې پای ته ورسېدله.

په بلخ کې د نوبهار د اورتون د پاتې شونو یو انځور

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درېو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسپه کورنۍ، دویمه ډله دې د لهراسپ او دریمه ډله دې د گشتاسپ په اړه خپل معلومات نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱ د اسپه کورنۍ ولې په دې نامه یاده شوې ده؟ خپل معلومات ولیکئ.
۲ – د اسپه کورنۍ لومړنی واکمن څه نومېده او په اړه یې څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
۳ – د اسپه کورنۍ ورستی واکمن څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د لرغونو اورتونونو په اړه د بیلا بیلو رسنیو په مرسته نوي معلومات راټول کړي او په ټولگي کې دې نورو ټولگیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

لرغونی افغانستان هخامنشیان، یونانیان او موریایان

(هخامنشیان، یونانیان او موریایان)

په دې لوست کې به د افغانستان او هخامنشیانو تر منځ اړیکې او د یونانیانو په واسطه د هغوی د رانسکورېدو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

لومړی: لرغونی افغانستان او هخامنشیان:

تر شپږمې میلادي پېړۍ پورې د اریانا پر زیاتو سیمو د اوسنیو واکمنانو حاکمیت برلاسی و. د همدې پېړۍ په پیل کې د لرغوني افغانستان د لویدیځو کرښو ها خوا د هخامنشي واکمنۍ بنسټ کېښېښودل شو. هخامنشیانو د پخواني فارس پر اړوندو سیمو سربېره د خپلو لویدیځو او ختیځو کرښو ها شاوخوا سیمې تر خپلې ولکې لاندې راوستلې او د یوې لویې امپراتورۍ لمن یې په پخواني فارس او شا و خوا سیمو خپره کړه.

هخامنشیانو پر پخواني پارس باندې تر واکمن کېدو وروسته د خپلې واکمنۍ د غځولو هڅې پیل کړې. د کوروش د واکمنۍ پر مهال د هخامنشي امپراتورۍ د واکمنۍ لاسونه له پخواني پارس نه وراندې ختیځو او لویدیځو لورو ته ورسېدل. دا مهال په ټول لرغوني افغانستان کې یو مرکزي دولت او واحده سیاسي واکمني نه وه. د افغانستان په هر ګوټ کې محلي حکومتونو او خپلواکو ورو واکمنیو حاکمیت درلود.

د کوروش ترحکم لاندې لښکر له میلاد څخه د مخه په ٥٤٩ کال کې د افغانستان یو شمېر سیمې تر یوې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې وې. وروسته له کوروش دده زوی

د کروش د واکمنۍ پرمهال د هخامنشیانو د امپراتورۍ قلمرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمبوجیه واک ته ورسېد. هغه د لرغوني پارس لوېديځو سرحدونو ته پام درلود. د مصر له فرعون سره یې جگړې وکړې او هغوی ته یې ماته ورکړه او د هغه سیمې یې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې. نوموړی پارس ته د بېرته راتگ پرمهال مړ شو.

داریوش د هند خاورې لاندې کولو لپاره د سیند له اوبو تیر شو، پنجاب او سند یې ونیول. له همدې امله له هند څخه په زیاته کچه د سرو زرو کلنې عایدات، چې اندازه یې ۳۶۰ تالانه (د هغه مهال د سرو زرو قیاسي واحد) طلا وه، د باج په توگه هخامنشي واکمنانو ته رسېده. داریوش خپله پراخه امپراتوري چې په هغې کې د وگړو بېلا بېل ۴۸ ډوله نژادونه، د وگړو بېلا بېل کیشونو، او د بېلا بېلو ژبو او دودونو لرونکي و، په خورا تدبیر تر خپلې ولکې لاندې ساتل.

په یو شمېر ډبرلیکونو کې، چې د هخامنشي واکمنانو را پاتې دي، دا سې لیکنې شته چې د ختیځ پر لور د هخامنشي واکمنې غځېدلې او خوره شوې ده. یو له هغو ډبرلیکونو څخه د بې ستون ډبرلیک دی چې د هخامنشي واکمنانو تر ولکې لاندې ۲۱ او یا زیاتې سیمې یادې شوې دي.

د هخامنشیانو یو شمېر نامتو واکمنانو لکه: لومړی داریوش، خشیار شاه، دویم داریوش او دویم اردشیر او یو شمېر نور د واک گدۍ ته ورسېدل. زیاتې سیمې یې تر خپلې ولکې لاندې راوستې، خو ۳۳۱ کاله پخوا تر میلاد یونانیانو د هخامنشي امپراتوري راوپرځوله او اړوندې سیمې یې د یوناني امپراتورۍ برخې وگرځولې.

په ټولگي کې فعالیت

د زده کونکو دوه ډلې دې جوړې شي. لومړی ډله دې د هخامنشیانو نامتو واکمنان او دوېمه ډله دې د بیستون ډبرلیک یوه کرښه ټولگیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – کوم هخامنشي واکمن د افغانستان د نیولو هڅې وکړې؟ خپل معلومات ولیکئ.
۲ – هخامنشي امپراتوري د چا له خوا را وپرځول شوه ؟ په لنډه توگه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د هخامنشي امپراتورۍ په اړه له ډله ییزو رسینو څخه معلومات را ټول او بیا دې په ټولگي کې نورو ټولگیوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: لرغونی افغانستان او یونانیان

په افغانستان کې د یوناني واکمنۍ پیژندنه په دوو مهمو پړاوونو کې شوني ده. لومړی هغه پړاو دی چې د مقدوني سکندر د بریدونو (۳۳۰ کاله پخوا تر میلاد) را پیلیږي او د سکندر تر مړینې دوام مومي. دویم پړاو په افغانستان کې له سکندر وروسته د یوناني قوماندانانو د واکمنۍ پیر دی چې تر ۲۵۵ کاله پخوا تر میلاد پورې یې دوام وکړ.

الف: د مقدوني سکندر بریدونه او د هغه مړینه: مقدوني سکندر د هخامنشیانو امپراتورۍ له منځه یوړه او د هخامنشیانو ورستی واکمن، دریم داریوش د افغانستان پر لور وتښتېد. مقدوني سکندر ۳۳۰ کاله پخوا تر میلاد د دریم داریوش د تعقیب لپاره لومړی هرات او بیا د باختر پر لور خپلې لښکرې اړم کړې. دریم داریوش د باختر د والي، بسوس د پلویانو له خوا و وژل شو. د هرات واکمنانو په پیل کې د سکندر لښکرو ته په روغه لاره ورکړه او مقدوني سکندر د بسوس د نیولو اوځپلو لپاره د باختر پر لور وخوځېد، خو له هرات څخه د سکندر د ځواکونو تر وتلو وروسته د هرات خلکو پاڅون وکړ او د دې پاڅون په پایله کې د اناکسپ په نامه یوناني قوماندان ووژل شو.

مقدوني سکندر، چې د هرات له پېښې څخه خبر شو، سمدلاسه یې د هرات د بیرته نیولو پریکړه وکړه. هرات ته یې مخه کړه او د پخواني هرات (اریا) ته څېرمه یې ټول پاڅون کوونکي، چې په یوه ځنګل کې د هرات د دفاع لپاره مورچلې نیولې وې، همله وسوځول او بیا یې د یوناني لښکرو د ساتنې او پالنې په نیت د اریا سکندریې په نامه د یوه نوي ښار بنسټ کښېښود چې اوسنی هرات ښار ګڼل کېږي.

دمقدوني سکندر یو انځور

د هرات ترنیولو وروسته یوناني لښکرو د سکندر تر مشرۍ لاندې د فراه ولایت پر سیمو یرغل پیل کړ او د

سیستان سیمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستلې. د دې یرغل په دوام یې د هلمند پر دواړو څنډو پرتې سیمې یو په بل پسې لاندې کړې او په دې لړ کې یې د بلوچستان مرکز (زریاسپ) هم ونیو. بیا یې د اراکوزیا د سیمو لاندې کولو ته خپلې لښکرې اړم کړې او ۳۲۹ کاله پخوا تر میلاد یې اراکوزیا ترلاسه کړه او په همدې کال یې د اوسني کندهار ښار ته څېرمه سیمه کې د یوه عسکر کوټ بنسټ کېښېښود. د اراکوزیا (کندهار) له اوسېدونکو څخه یې نوی ځواک جوړ کړ او د اراکوزیا ولایت چارې یې د ممتین په نامه یوه تن ته وسپارلې. له دې سره سره چې تر دې مهاله سکندر د لرغوني افغانستان درې مهم ولایتونه هرات، بلوچستان او کندهار تر خپل واک لاندې راوستي وو، خو د هرات پخواني واکمن، بسوس په مرسته دوه زره لښکرد هرات د دفاع لپاره چمتو او په هرات کې یې د خپلواکۍ اعلان وکړ. سکندر د هراتي پاڅون د ځپلو لپاره زیات شمېر لښکرې ولېږلې هرات یې محاصره او د یوې درنې جګړې په ترځ کې یې د هراتیانو د پاڅون مشر ساتي بارزانس و واژه او هرات بیا د سکندر د ځواکونو تر امر لاندې شو.

د هرات، سیستان او کندهار تر نیولو وروسته مقدوني سکندر د کابل د سیمو نیولو ته مخه شو. اسکندر په ۳۲۹ کال وړاندې تر میلاد کابل ته راورسېد. د دې سیمو تر لاندې کولو وروسته د پغمان له لارې کاپیسا ته ولاړ او هلته یې د خپلو عسکرو لپاره د قفقاز سکندریه (اوسنی بګرام) جوړ کړ. د همدې کال په پسرلي کې یې د اندراب درې له لارې د بسوس پر ځواکونو بریدونه پیل کړل. بسوس د اتو زرو ځواکونو په مټ د مقاومت ډګر ته را ووت، خو د سکندر له زیاتو لښکرو سره یې د پر له پسې مقابلې توان له لاسه ورکړ او د آمو سیند پورې غاړې (سغد) ته واوښت. بسوس له هغه ځایه د باختري ځواکونو په مټ د سکندر پر لښکرو بریدونه کول او تر ۳۲۷ کاله پخوا تر میلاد یې دوام وکړ. په همدې کال سکندر له یوه باختري ځواکمن قوماندان سره د دوستی لاس ورکړ او د رخشانې په نامه له یوې پېغلې سره یې واده وکړ او په دې ډول یې د باختر سیمه تر خپل ګورت لاندې وساتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باختر تر نیولو وروسته د کاپیسا له لارې د کابل سیمو ته را وګرځېدی او بیا د درونټې له لارې کونړ او اسمار سیمو ته ورسېد. په نوموړو سیمو کې یې له یوسفزو سره تر درنو جګړو وروسته ټپي شو او بیا یې د باجوړ او چترال سیمې تر خپل واک لاندې کړې. سکندر د سیمو د نیولو لړۍ جاري وساتله او په ۳۲۵ پخواتر میلاد یې د کراچۍ په سمندري بندر کې یوه بله سکندریه جوړه او له هغه ځایه د ګدروزیا (بلوچستان پر لور د پارس سیمو ته ورسېد. کله چې بابل ته ورسېد، هلته د ملا ریا د ناروغۍ له امله مړشو. دامهال دی ۳۲ کلن و.

ب: د سکندر تر مړینې وروسته د یونانیانو امپراتوري: د سکندر تر مړینې وروسته د یوناني قوماندانانو تر منځ د واک پر سر ډېرې خونړۍ جګړې وشوې. د مقدونیې په ښار کې د کاسندر په نامه یو تن قوماندان واک ته ورسېد او د سکندر مور یې د پیدنا په ښار کې محاصره او بیا یې و وژله. په دې ډول د سکندر په لویه امپراتورۍ کې ګډوډې منځته راغله او د دې ګډوډۍ پایله دا شوه چې یوناني امپراتوري په دریو لویومرکزونو ووېشل شي

۱ – د سکندر تر مړینې وروسته، بطلیموس له یوناني امپراتورۍ څخه مصر بېل او تر خپلې ولکې لاندې راوست. له بطلیموس څخه وروسته د دغې کورنۍ واکمنان په پر له پسې توګه تر ۳۰ کاله مخکې تر میلاد د مصر پر سیمو واکمن پاتې شول.

۲ – د یوناني امپراتورۍ په پلازمینه (مقدونیه) کې انتي ګوس واک ته ورسېد. انتي ګوس او د هغه کورنۍ د ۳۰۶ کاله وړاندې تر میلاده بیا تر ۱٤٦ کاله وړاندې تر میلاد پر مقدونیه اواړوندو سیمو واکمن پاتې شول.

۳ – د سلیکوس په نامه یوناني قوماندان په سوریه کې واکمن مرکز جوړ کړ او د یوناني امپراتورۍ ختیځې سیمې یې له سوریې څخه تر هنده پورې تر خپل کنترول لاندې راوستلې.

افغانستان هم د سلیکوس تر واک لاندې سیمو کې شمېرل کېده.سلیکوس او د هغه لړۍ نورو واکمنانو په افغانستان کې د دیودتس تر مهاله واک درلود، خو د بطلیموس او سلیکوس د ځواکونو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ پر له پسې جګړو دیودیتس ته په باختر کې د خپلواکۍ په ۲۵۵ کاله وړاندې تر میلاد د اعلانولو زمینه برابره کړه، چې د یونان باختري دورې په لوست کې به يې په بشپړه توګه ولولو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په نقشه کې د مقدوني سکندر د لښکر کښنیو لورى وښيي.

پوښتنې

١ – مقدوني اسکندر په کوم کال د هخامنشیانو امپراتوري له منځه یوړه؟ خپل معلومات ولیکئ.

٢ – مقدوني سکندر په باختر کې له کومې نجلۍ سره واده وکړ؟ نوم يې ولیکئ.

٣ – د سکندر تر مړینې وروسته یونانیانو د امپراتوري له کوم برخلیك سره مخ شوه؟ معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مقدوني سکندر په اړه د ښوونځي له کتاب پرته له بل کتاب څخه نیمه پاڼه معلومات را غونډ او ټولګیوالو ته دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

دریم: لرغونی افغانستان او موریایان

په دې لوست کې د موریایانو او په هغه مهال کې د افغانستان سیاسي وضعې په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د موریایانو لومړنی واکمن چندراګوپتا نومیده چې له میلاد څخه ۳۲٤ کاله مخکې یې د هند پر بیلا بیلو سیمو واکمني پیل شوه. چندراګوپتا د افغانستان په ختیځو برخو کې یو شمېر سیمې، چې د یوناني واکمنانو تر لاس لاندې وې، ونیولې. دا مهال د یوناني سلیکوس لښکرو تر درنو جګړو وروسته لومړی باختر، بیا یې د کابل وادي بیرته ونیوله او د سیند تر سینده یې د چندراګوپتا ځواکونه تعقیب کړل، خو د لنډو بریو وروسته د چندراګوپتا د ځواکونو تر پر له پسې بریدونو لاندې شو او په پای کې یې له چندراګوپتا سره د دوستۍ لاس ورکړ. خپله لور یې هغه ته په نکاح کړه او د ګندهارا، اراکوزیا او ګدروزیه یې هم د چندراګوپتا ځواکونو ته پرېښودل. همدا مهال یې بلخ یا باختر د دیودوتس په واک کې ورکړ، چې وروسته همدې باختري واکمن د خپلواکۍ اعلان وکړ.

چندراګوپتا ۳۰۰ کاله پخوا تر میلاد مړ شو. وروسته یې زوی بندوسارا د هند پرګدۍ کښیناست. دا مهال د یوناني امپراتورۍ بیلا بیل مرکزونه جوړ شوي او د هغو تر منځ تودو جګړو دوام درلود. له دې سره سره چې د یوناني بیلا بیلو مرکزونو تر منځ جګړې کېدې، خو د سلوکیدیانو او موریایانو تر منځ د ښو اړیکو لمن ورځ په ورځ پراخېدله. د هند یو مؤرخ ابوظفر ندوي لیکي:

((د هند واکمن بندوسارا انتیاکوس ته پیغام ولیږه چې ماته یوتن طبیب، خواږه شراب او یو څه وچ انځر را ولیږه ! انتیاکوس یې په ځواب کې ولیکل، خواږه شراب او وچ انځر به در ولیږم، خو د یونانیانو په قانون کې د عالم او طبیب پلورل منع دي.

د مور یایانو او سلیوکیدیانو تر منځ ښو اړیکود دې زمینه برابره کړه چې هندي سوداګریز توکي له هندڅخه باختر او بیا به د سلوکیدیانو د واکمنۍ او تر هغو وړاندې نورو سیمو ته رسېدل. په وړاندې به نورو سیمو څخه سوداګریز توکي د هند لوري ته رسېدل. دا سوداګریزې اړیکي د دې لامل شوې چې د یوناني او هندي کلتور تر منځ د ګډېدو او یوځایوالي زمینه برابره شي.

د چندراګوپتا د مهال یوه طلایي سکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر بندوسارا وروسته د گوپتايي کورنۍ نامتو واکمن اشوکا د واک پر گدۍ کښيناست. اشوکا د بودايي دين د خپرولو په لار کې زيات زيار وايست. ډېر شمېر مبلغان يې افغانستان او د نړۍ بيلا بيلو برخو ته وليږل. تر واک لاندې سيمو کې يې هغه فرمانونه پر ډبرو وليکل چې د بودايي ائين استازيتوب يې کاوه. په کندهار، ننګر هار (درونټه) او يو شمېر نورو سيمو کې د اشوکا فرمانونه شته چې پر ډبرو ليکل شوي دي. د اشوکا په فرمانونو کې د ايتودموس (ای تيوديم)د نوم څرک نه ليدل کيږي، د دې معنا دا ده چې د اشوکا د واکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د ای تيوديم واکمني لا نه وه پيل شوې. د ای تيوديم د واکمنۍ له پيل سره سم د اشوکا هغه والي چې د کابل حوزه او ګندهارا يې تر واک لاندې وه، له ماتې سره مخ شو او په دې ډول د موريايانو واکمني د افغانستان پر سهيلي سيمو له مينځه ولاړه او په ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاد ای تيوديم د باختر بريدونه د هندوکش تر سهيلي سيمو راورسول او د افغانستان د خپلواکۍ اعلان يې وکړ.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دريو ډلو و وېشل شي. لومړی ګروپ دې د هخامنشيانو، دويم ګروپ دې د يونانيانو او دريم ګروپ دې د موريايانو د واکمنيو سيمې او سرحدونه په نقشه کې وښيي.

پوښتنې

١ - د موريايانو د لومړي واکمن په اړه څه معلومات لرئ ؟ ويې ليکئ.
٢ – بندوسارا سلوکيدي واکمن ته څه وليکل او بيا يې څه ځواب تر لاسه کړ؟ خپل معلومات وليکئ.
٣ – د اشوکا د کيش په اړه څه معلومات لرئ ؟ ويې ليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی
په افغانستان کې لومړني مدنيتونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د یوناني باختري خپلواک دولتونه
- د یوناني باختري مدنيت ځانګړتیاوې
- د یوناني باختري دورې نامتو ښار(آی خانم)
- د ساکانو او پارتیانو د واکمنۍ پېر
- د کوشانیانو امپراتوري
- بګرام یا د کوشاني امپراتورۍ پلازمینه
- هډه یا د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز
- بامیان یا د لرغونو بودایانو مرکز
- کیداریان یا کوچني کوشانیان
- د یفتلیانو امپراتوري
- افغانستان د اسلام د ظهور پر مهال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کېږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- له یوناني باختري دولت، د آی خانم ښار، د پارتیانو او ساکهانو واکمنۍ، د کوشانیانو امپراتورۍ او د هغې مهمو مرکزونو، د کیداریانو حاکمیت، د یفتلیانو امپراتورۍ او د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان له وضعیت سره آشنایي.
- د یوناني باختري د مدنیت پر ځانګړتیاوو او د آی خانم د ښار د جوړښت پر ډول پوهېدل.
- د بګرام، هډې او بامیانو په ارزښت پوهېدل.
- د هیواد له توریستي او لرغونو سیمو سره د لیوالتیا پیدا کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان لومړني مدنيتونه

يونان - باختري خپلواک دولتونه

په دې لوست کې د يونانيانو باختري دولت د جوړيدو او د باختر له سياسي وضعې سره، چې سغد، مروې، بلخ او تخار سيمې پکې شاملې دي، آشنا کيږئ.

لومړی ديوديتس د يونان – باختري دولت بنسټ ايښوونکی دی. نوموړي ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاده په باختر کې له يوناني سلوکيديانو څخه خپله خپلواکي اعلان کړه. د ديوديتس واکمني دوه پړاوه لري. په پيل کې ديوديتس په باختر کې داسې مسکوکات جوړ کړل چې د سکې پر يو مخ د ديوديتس انځور او پر بل مخ يې د انتيکيوس خيره ښکاري. د ديوديتس د واکمنۍ وروستي مسکوکات بيا د خپلواکۍ وروسته جوړ شوي دي. په دې مسکوکاتو کې د سکې پر يوې خوا د ديوديتس څېره او پر بل مخ يې جيوپيتر (د رعد او برق الهه) انځور شوي دي. د باختر د خپلواکۍ پر مهال د ديوديتس واکمني د سغد او مرو، بلخ او تخار سيمې وې. لومړی ديوديتس ۲۵۰ کاله پخوا تر ميلاد مړ شو.

د لومړي ديوديتس تر مړينې وروسته د هغه زوی دويم ديوديتس واکمن شو. نوموړي تر ۲۳۰ کاله وړاندې تر ميلاد د باختر پر سيمو واکمني درلوده. د دويم ديوديتس د واکمنۍ پر مهال يو شمېر نورې سيمې هم د باختر تر واک لاندې شوې. هرات او د هريرود سيمې هم د باختر تر کنترول لاندې سيمې شوې. هغه مهال د پارت دولت د مشر ارساس او دوهم ديوديتس تر منځ د ملګرتوب او دوستۍ اړيکې زياتې شوې. په دې ډول د سلوکيديانو په وړاندې دوه نوي خپلواک دولتونه سره ملګري او متحد شول.

د ديوديتس د کورنۍ واکمنۍ زياته موده دوام ونه کړ د ای تيديوم په نامه يوه تن قوماندان ۲۲۰ کاله پخوا تر ميلاد د ديوديتس پر خلاف پاڅون وکړ او هغه واکمني يې له منځه يوړه.

ای تيديوم ۲۲۰ کاله پخوا تر ميلاد د باختر نوی خپلواک واکمن شو. دا مهال د شام يوناني واکمن انتيکوس د پارت پر نوي خپلواک شوي دولت بريد وکړ او د پارتي دولت تر نړولو وروسته يې د باختر پر لور بريدونه پيل کړل. ای تيديوم د جګړې او مقابلې لپاره د دښمن د مخنيوي لپاره

هريرود ته ورسېد او هلته تر يوې درنې جګړې وروسته له ماتې سره مخ شو د خپل مرکز پر لور يې مخه کړه او په خپل مرکز، چې د زرياسپ په نوم يادېده د خپلي واکمنۍ څخه د دفاع ملا وتړله. دا دفاع تر دوو کالو وغځېده. د شامي واکمن له لوري دا ښار په محاصره کې وساتل شو. تر دوو کالونو وروسته د دواړو لورو تر منځ روغه وشوه او تر دې روغې وروسته ای تيديوم د خپلې واکمنۍ د زياتولو او لا غښتلي کولو لپاره مناسبه زمينه ومونده.

ای تيديوم د باختر لومړنی واکمن و چې يوناني هنر يې د هند لويې وچې ته ورساوه. د يو شمېر مؤرخينو په باور د هغو خروشتي ډېرليکونو پر بنسټ چې په هند کې تر لاسه شوې دي. دا څرګنديږي چې يوناني هنر مندانو او صنعت کارانو خپله اغيزه د هند پر سيمو کړې ده.

تر ای تيديوم وروسته د هغه زوی ديميتروس په ۱۹۰ کاله پخوا تر ميلاد واک ته ورسېد. نوموړي د خپلې واکمنۍ سيمي لا پراخه کړې. تاکسيلا کاتيا وار او د موريايته سيمي يې د هند له واکمنانو څخه ونيولې. ديميتروس د خپلې واکمنۍ په بېلابېلو سيمو کې د نويو ښارونو د جوړولو کارونه پيل کړل چې په اراکوزيا کې کلات، په سند او هند کې سيالکوټ او پتياله يې خورا مهمي بيلګي دي.

د ديميتروس د مسکوکاتو يوه بيلګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باختری یونان د کورنۍ وروستی واکمن دیمیتروس و چې د خپل یوقوماندان له خوا یې ماته وخوړه. د هغه قوماندان، چې ایوکراتېد نومیده، د یوې نوې کورنۍ بنسټ کېښیښود.

ایوکراتید په ۱۸۱ کاله پخوا تر میلاد په بلخ کې واک ته ورسېد او پر ټولې لرغونې آریانا یې واکمني درلوده. د ایوکراتید د واکمنۍ پر مهال د ای تیدیوم د کورنۍ پاتې شونو د پارتیانو په

د ایوکراتید د مسکوکاتو بیلګه

مرسته د ایوکراتید پرضد یو لړ فعالیتونه پیل کړل. د دې فعالیتونو په ترځ کې د ایوکراتید واکمني کمزورې شوه او د خپلې واکمنۍ مرکز یې تر میلاد پخوا په ۱۳۵ کال کې د هندوکش سویل یا کاپیسا ته ولیږ داوه.

تر ایوکراتید وروسته د هغه زوی هیلوکلس د واک پر ګدۍ کېنیناست. نوموړې چې د یونان – باختري دورې وروستی څواکمن پاچا پیژندل کیږي، د خپلې واکمنۍ سیمه یې د هندوکش له شماله بیا تر ګندهارا او جیهلم پورې و غځولې. ۳۶ تنه باختري یوناني واکمنانو پر باختر او اړوندو سیمو واکمني درلوده. سل کاله پخوا تر میلاد د لرغوني افغانستان په سویلي سیمو کې د ساکانو په نامه یوې بلې کورنۍ ورځ په ورځ د خپلې واکمنۍ سیمې پراخولې او ورو ورو یې د یونان باختري د ډېر یو شمېر سیمه ییز واکمنان تر خپل واک لاندې راوستل او د یونان باختري ډېر واکمني یې د له منځه وړلو له خطر سره مخ کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په نقشه کې د کاپیسا، پتیاله او جهلم موقعیتونه وښيي.

پوښتنې

۱ – په لومړي ځل د یونان باختري پیر کوم واکمن د باختر خپلواکي اعلان کړه؟ په دې اړه خپل معلومات ولیکئ.

۲ – ای تیدیوم څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

۳ - د یونان باختري دورې وروستی امپراتور څوک و؟ په اړه یې لنډ معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په نورو خپرونو او کتابونو کې د یونان –باختري پیر د مسکوکاتو انځورونه ومومي او په اړه دې خپل راټول شوي معلومات په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

د یونان - باختري مدنیت ځانګړتیاوې

په دې لوست کې په لرغوني افغانستان کې د یونانو باختري مدنیت له ځانګړتیاوو او ارزښت سره اشنایي پیداکوئ.

افغانستان د زیات شمېر مؤرخینو او څېړونکو له نظره خورا ستراتژیک ټاټوبی ګڼل شوی دی. انګلیسي نامتو مؤرخ تاینبي افغانستان د لرغونو مدنیتونو د یوځای کېدلو د ټاټوبي په نامه یاد کړی دی. جاپاني لرغونپوه (ماوریز یوتوزي) لرغوني افغانستان ته د سوداګرۍ او راکړې ورکړې د څلور لاري نوم ورکړی دی. علامه حبیبي افغانستان په سیمه کې د لرغونو مدنیتونو د زانګو په نامه نومولی دی. په دې تر تیب نور القاب او عناوین هم د لرغوني افغانستان د ارزښت په اړه یاد شوي دي. د هغو لرغونو مدنیتونو له شمېره یو هم د یونان باختري مدنیت دی چې په افغانستان او سیمه کې د یوه نامتو تاریخي مدنیت په توګه پېژندل شوی دی.

یو نان باختري مدنیت د دوو مدنیتونو ټولګه ده. دا دوه مدنیتونه چې یو یې د یونانیانو په وسیله له هغوی سره یو ځای افغانستان او سیمې ته را رسېدلی مدنیت او بل یې په باختر کې دځایي اوسیدونکو مدنیت و چې د لرغونو اریایي مدنیتونو پر بنسټ یې وده کړې وه. د دې دواړو مدنیتونو یو ځایوالی په سیمه او لرغوني افغانستان کې د نوي مدنیت بنسټ کېښېښود چې په تاریخ کې د یونان – باختري مدنیت په نامه پېژندل شوې دی.

یونانیانو په خپل هیواد کې یو په بل پسې د لوړو فکرونو او اندونو نامتو پړاونه تیر کړي وو، چې یو پړاو یې د هیراکلت، افلاطون، بطلیموس او نورو فیلسوفانو پړاو و دا پړاو له یوناني امپراتورۍ سره یوځای وغوړېد. د ودانیزو چارو بېلابېلې تجربې یې ازمویلې او کارولې وې چې د بېلګې په توګه کولای شو د پڼې جوړولو (مجسمې جوړولو) نوم واخلو چې د کمال تر پولې رسیدلې و.

یونانیانو له خپلو فتوحاتو سره یوځای خپل مدني لاس ته راوړنې هم له ځان سره تر واک لاندې سیمو ته لیږلې، چې بیلګې یې په ټولو تر لاس لاندې سیمو او په ځانګړې توګه لرغوني افغانستان کې څرګندې دي.

یوناني معمارانو د عسکر کوټونو لپاره داسې ځایونه غوره کول چې د دوو یا دریو خواوو به د طبیعي موانعو په مرسته ساتل کېدل او یا یې د ساتنې شونتیاوې درلودې، یوه خوا به یې د خپلو ځواکونو په مټ ساتله. دا ډول ودانې د افغانستان په بیلا بیلو برخو کې لیدل کیږي. د بېلګې په توګه د ای خانم لرغوني سیمه، چې د کوکچې او آمو سیند په تقاطع کې ودانه شوې ده یادولای شو. د بګرام لرغونې سیمه یوه بله بیلګه ده چې د شتل او پنجشیر سیندونو د تقاطع پر ځای جوړه شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده.

پڑي جوړول د يوناني هنر يوه بله بيلګه ده چې په لرغوني افغانستان کې يې د افغاني هنر مندانو په مټ زياته وده وکړه. دا هنر د باميانو او نورو پڑيو په شتون سره په ورستيو دوروکې د نړيوال فرهنګي ميراث په توګه پيژندل شوي دي. د يوناني ليکدود زياتې بيلګې د ډبرليکونو پر مخ ليدل کيږي چې هغه مهال د هيواد په بيلا بيلو برخوکې معمول و. دا ليکدود نه يوازې د لرغوني افغانستان د تاريخي پيښو په اړه ډاډمن اخځونه دي، بلکې په افغانستان کې د يوناني علمي بهيرد غوړېدلو استازيتوب هم کوي.

د يوناني تمدن بيلا بيلې بيلګې چې د ودانيو جوړولو په ميتودونو، د پڑيو جوړولو په مهارتونو او د ليکدودونو په کارونو کې ليدل کيږي، د افغانانو په مټ يې په افغانستان او سيمه کې وده او پراختيا موندله. لومړي ولسونو دا نوښتونه ومنل او بيا يې په خپلو سيموکې د تعميم او زياتولو لپاره کار او زيار وګاله. له همدې امله په يونان باختري دوره کې ټولې يوناني مدنې لاس ته راوړنې يوازې يوناني پاتې نه شوې، بلکې په افغاني بڼه يې وده وکړه او د يوه ګډ مدنيت خيره يې پيدا کړه، چې په لرغوني تاريخ کې د يونان – باختر مدنيت په نوم پيژندل کيږي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکو دې په څو ډلو وويشل شي. يوه ډله دې چې ولې مؤرخين لرغونی افغانستان ته جلا جلا القاب او نومونه ورکړي، په خپل منځ کې خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

۱ – مؤرخينو د لرغوني افغانستان لپاره کوم القاب ياد کړي ؟ درې بيلګې يې وليکئ.

۲ – د يونانو باختري د معماری دوه اړخيزه اغيزه څه وه و يې ليکئ.

۳ – د پڑي جوړولويوناني هنر په افغانستان کې څه اغيزې درلودې؟ په اړه يې خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه د لرغونو ودانيو د ډول، جوړښت او شکل په اړه معلومات تر لاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د یونان - باختري پېر یو نامتو ښار

په دې لوست کې د آی خانم له لرغوني سیمې او له دغې سیمې څخه د ترلاسه شویو شواهدو او آثارو په اړه معلومات ترلاسه کوئ، د افغانستان د لرغوني تاریخ یوه برخه ده.

د تخار ولایت په هغه سیمه کې چې د آمو او کوکچې سیندونه سره یوځای کېږي، دوه زره دري سوه کاله پخوا د یوه دفاعي ښار بنسټ کېښودل شو، چې وروسته بیا د یونان ـ باختري مدنیت په ستره بېلګه بدل شو. دا ښار د تخار په ولایت کې پروت دی چې په ۱۹٤٦ زیږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو له خوا تر څېړنې لاندې ونیول شوه.

آي خانم ازبکي ترکیبي نوم دی چې (آی) د میاشتې او (خانم) د مېرمنې په معنا کارول کېږي. کله ناکله د سیمې اوسېدونکي د دې لرغوني ځای لپاره د ماه خانم نوم هم کاروي. که څه هم پوره څرګنده نه ده چې د دې لرغوني ښار لومړنی بنسټ ایښوونکی څوک و، خو د هغو شواهدو پر بنسټ چې له همدې سیمې څخه تر لاسه شوي او یا له ځینو تاریخي متونو څخه په ډاګه شوي، دا څرګنده وي چې د لومړي ځل لپاره یوناني مقدوني سکندر، د دې ښار بنسټ ایښی دی. یوناني نامتو جغرافیه پوه بطلیموس په خپلو اثارو کې د اکسوس سکندریې په نامه د یوې سیمې یادونه کړې، چې بې له شکه د آی خانم اوسنی سیمه ده.

څېړنو وښودله چې د ښار لومړنیو اوسېدونکو په پوره مهارت او دقت د ختیځ او لوېدیځ د ودانیو جوړولو میتودونو تر منځ داسې یووالی راوستی چې ځانته خپل ځای لري. د بېلګې په توګه د ځینو ودانیو د ټینګښت په منظور تر اومو خښتو لاندې د پخو خښتو تهداب ایښودل شوي دي، د سکرو (ذ غال) څخه یوه ټاکلې لایه (طبقه) د لنده بل د مخنیوي په نیت جوړه شوې ده. د ودانیو د سینګار او ښکلا لپاره د اهکي او تباشیري ډبرو څخه کار اخیستل شوی دی.

د لرغونپوهانو پرله پسې څېړنو وښودله چې آی خانم د یوناني او باختري فرهنګ د ګډېدو ټاټوبی دی. دا لرغونی ښار د یوه لوی دیوال په وسیله اِحاطه شوی چې اوږدوالی یې ۱۵۰۰ لوړوالی یې لس متره ته رسېده. که له دې سیمې څخه تر لاسه شوې د ودانیو پاتې شوني او سپړل شوي وران کورونه د موقعیت او حالت له مخې وکتل شي، په وضاحت سره دا مطلب بیانوي چې د ښار په مرکزي برخه کې دفترونه او د هغو پر شا او خوا د اوسېدونکو

د ای خانم د دوو سرستونیو انځورونه

کورونه جوړ شوي وو. د ښار منځنۍ برخه چې ۳۰۰ متره په ۳۰۰ متره کې ساحه لري او د يو لوی انګړ په څير څرګنديږي، په اصل کې د خپل وخت اداري مرکز او د چارواکو د واکمنۍ پلازمينه وه. دا لوی انګړ چې اوږد والي يې ۱۳۰ متره او سور يې ۱۸۰ متره ته رسېده، په مستطيل ډول جوړ شوی چې په څلورو خواوو کې يې ۱۱۶ ستونونه درلودل. همداشان يو ستر تالار، چې اوږدوالی يې ۲۷ متره او سور يې ۱۷ متره ته رسېدلې دی، د دې لوېې حويلۍ په منځ کې ښکاري.

د آی خانم په محوطه کې دننه کورونو او خونو څخه زيات شمېر آثار او شواهد تر لاسه شوي چې د يونان- باختري مدنيت د برم نمايندګي کوي. د بېلګې په توګه يو زيات شمېر هغه مسکوکات چې په هغه کې د يوناني ارباب الانواعو څېرې ليدل کېږي او يو شمېر داسې سکې هم ليدل کېږي چې يو نانې حکمرانانو (له سکندر څخه تر ايوکراتيد او هيلوکلس پورې) څيرې حک شوې دي. د مسکوکاتو تر څنګ يو شمېر مجسمې، کتيبې، ډول ډول لوښي، د سپورت وسايل، ورزشي ستديوم او زيات شمېر نور داسې آثار تر لاسه شوي دي. د نورو پاتې شونو تر څنګ يو ډېر ليک هم د لرغونپوهانو لاس ته ورغلی چې د کلير چوتس په نامه ياد شوی دی.

په نوموړي ډېر ليک کې ليکل شوي، چې په وړوکتوب کې ښه روزنه؛ په ځوانۍ کې پر ځان ويسا؛ په پاخه سن کې رښتينولي او سخاوت؛ په سپين ږيرتوب کې ښه سلا ورکول. بيا نو د مړينې په وخت افسوس مه کوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي لومړۍ ډله دې د ای خانم نوم او بنسټ ايښودونکي او دويمه ډله دې له ای خانم څخه د تر لاسه شوي ډبرليک په اړه معلومات وړاندي کړي.

پوښتنې

۱- د آی خانم د موقعيت او د نامه د معنا په اړه څه معلومات لرئ ؟ ويې ليکئ.
۲- له آی خانم څخه د کوم ډېر مسکوکات پيدا شوي دي؟ په اړه يې خپل معلومات وليکئ.
۳- د کلير چوتس په ډبرليک کې څه ليکل شويدي؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او سپين ږيرو څخه د تخار ولايت او آی خانم په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساکهانو او پارتیانو دواکمنۍ پېر

په دې لوست کې د افغانستان په سویلي سیمو لکه کندهار او سیستان کې د پارتیانو او ساکهانو د واکمنۍ په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

دیونان باختري دورې ورستی څواکمن امپراتور هیلوکلس و چې دیونان باختري پر ټولې امپراتورۍ یې واکمني چلیده. تر هغه وروسته سیمه ییز واکمنان منځته راغلل چې هر یوه یې پر یوې کوچنۍ سیمې حاکمیت درلود او د دې ورو واکمنیو دوران تر سل کاله پخوا تر میلاد پایښت وموند. دا مهال د لرغوني افغانستان په سویلي او سویل ختیځو سیمو کې د یوې نوې کورنۍ واکمني پیل شوه چې د ساکه یا ساکانو په نامه یادیږي.

د ساکهانو په نوم یو څواکمن قوم د لرغوني افغانستان په سویلي برخو، لکه اراکوزیا (کندهار) او سکستان (سیستان) په سیمو کې د خپلې واکمنۍ بنسټ کېښېښود. د دې نوي څواک لومړنی واکمن د هرایوس په نامه پېژندل شوی دی. نوموړي د یونان باختري امپراتورانو په څېر په خپل نامه مسکوکات جوړ کړل. په لنډه موده کې یې د خپل واک بریدونه تر تاکسیلا، سیند او بولان هاخوا سیمو پورې وغځول او د یونان باختري امپراتورۍ سویلي او سویل ختیځې سیمې یې تر خپل کنترول لاندې راوستلې.

تر هرایوس وروسته مایوس ۲ ۷ کاله تر میلاد وړاندې زمانه کې واک ته ورسېد. نوموړي پر خپلو مسکوکاتو د شهنشاه عنوان ولیکه. د نوموړي له مهاله یوه لیکنه چې د مس پر ټوټې لیکل شوې ده، لرغونپوهانو موندلې ده، په نوموړي لیکنه کې تر میلاد وړاندې ۸ ۷ کاله او د یوناني او خروشتي لیکدود بیلګې په څرګنده ښکاري. د مایوس اووه ډوله مسکوکات د لرغونپوهانو لاس ته رسېدلي دي. تر مایوس وروسته د هغه دوه تنه میراث وړونکي پېژندل شوي دي، چې د دې دواړو واکمني تر پنځوس کاله پخوا تر میلاد پایښت موندلی دی او بیا د نویو سیتي قومونو تر زور لاندې شوی او کوشاني امپراتورانو یې سیمې لاندې کړې او هغوی یې له واکه لیرې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په خپلو کې د ساکهانو او پارتیانو په اړه خبرې وکړي، له یو بل څخه دې پوښتنې وکړي او ځوابونه دې هم په خپله سره و ارزوي.

پوښتنې

۱ – د ساکهانو د واک لومړنۍ پلازمېنه چېرې وه؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

۲ – د ساکانو لومړنی واکمن څه نومېده؟ په لنډه توګه یې راوپېژنئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي چې د سهاکو په نامه کلي پېژني او که نه. بیا دې هر یو خپل معلومات په ټولګي کې نورو ته واوروي.

د کوشانیانو امپراتوري

په دې لوست کې د کوشاني امپراتورۍ د تاسیس، مهمو کوشاني امپراتورانو او د رباطک د ډبر لیک په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د کوشانیانو نوم د کوشان له کلمې اخیستل شوی دی. کوشان د یوچې قومونو یو قوم و، چې له امو سیند څخه را پورې وتل او په بلخ کې یې د یونان باختري واکمني پای ته ورسوله. د کوشانیانو د واکمنۍ په پیل کې بلخ او درې ولایتونه سره یوځای شول او د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ یې کېښود. هغه مهال څلورو سترو امپراتوریو د اسیا او اروپا پر زیاتو سیمو واکمنۍ درلوده، چې یوه یې د کوشانیانو امپراتوري وه.

د کجولا کدفیسیس د واکمنۍ پر مهال د یوې سکې دوه مخه

د رباطک ډبرلیک یو انځور

د کوشاني امپراتورۍ مؤسس کجولا کدفیسیس دی. نوموړي هغه درې سیمهییز واکمنان، چې د یونان باختري وروستی واکمني یې پای ته رسولې وه او د بلخ پر ګاونډیو سیمو یې واک چلېده، یو په بل پسې تر خپل ګورټ لاندې راوستل. کجولا کدفیسیس پخوا تر دې چې د پاچاهۍ اعلان وکړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قوم مشر و. نوموړي په ۴۰ زیږدیز کال د پاچاهی اعلان وکړ او تر ۸۰ زیږدیز د لرغوني اریانا پر زیاتو سیمو پر له پسې ۴۰ کاله واک وچلېد. د خپلې واکمنۍ په وروستیو کې یې د شهنشاه لقب ځان ته غوره کړ.

د کجولا کدفیسیس تر مړینې وروسته د هغه زوی ویما تکتو د واک پر گدۍ کېنیناست. د نوموړي په اړه زیات معلومات نشه لومړنی لاس وند د رباطک ډبرلیک دی چې ویما تکتو یې د کجولا کدفیسیس د زوی او د ویما کدفیسیس پلار لیکلی دی.

تر ویما تکتو وروسته دده زوی ویما کد فیسیس تر ۱۲۷ زیږدیز پورې واکمن و. ویما کدفیسیس د کوشانیانو لومړنی ټولواک و چې د هیواد حدودو ته یې په سوېل کې د گنگا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویما کدفیسیس له چین هیواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر ولیږه. له هغوی سره یې د سوداگرۍ او اقتصادي اړیکې ټینگې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغیز څرگند دی.

د کوشاني امپراتورۍ په اړه تر ټولو نوي معلومات د رباطک له ډبرلیکه تر لاسه شوي دي. دا ډبرلیک نابېره د بغلان او تخار ولایتونو تر منځ په یوه سیمه کې چې رباطک نومیږي، پیدا شو. له همدې امله یې د رباطک ډبرلیک په نامه یاد کړ. په دې ډبرلیک کې د کوشاني ډېر په اړه داسې زیات نوي ټکي څرگند شوي دي، چې پخوا ناڅرگند وو. د بېلگې په توگه پخوا داسې منل شوې وه چې د کدفیزسانو کورنی بیله او د کنشکا کورنی بیله وه. په داسې حال کې چې د رباطک ډبرلیک دا خیال ناسم وښوده او ثابته شوه چې دا ټوله یوه کورنی وه. بله خورا مهمه خبره د کوشاني امپراتورۍ سویلي وروستیو بریدونو یا سرحدونو په اړه کره او نوي معلومات د همدې رباطک له ډبر لیکه تر لاسه شوي دي. د ډبرلیک تر لوستلو وروسته، چې د انگلیسي سیمس ویلم په زیار ولوستل شو، دا څرگنده شوه چې د کوشاني امپراتورۍ او په ځانگړې توگه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال وروستی سویلي سرحدي ولایت سري چامپاي و.

د کنشکا د یوې سکې د یو مخ انځور

لوی کنشکا د ویما کدفیسیس زوی، د خپل پلار تر مړینې وروسته واک ته ورسېد. کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او

نامتو امپراتور و. دده د امپراتورۍ حدود ختیځ خوا ته د هندوستان د بنارس او لوېديځ خوا ته د پارتیانو امپراتورۍ سره یوځای وو او په شمال کې تر کاشغر او یارکند پورې رسېدلی وو. په ختیځ کې یې د چین او په لوېديځ کې یې د روم له هیوادونو سره تجارتي اړیکې درلودې او د کوشانیانو پر مهال د وربښمو نامتو لاره په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال نړیوال شهرت وموند.

د کنشکا دډبریني مجسمې انځور

د خپلې امپراتورۍ د اداري لپاره یې دوه اداري مرکزونه درلودل. ژمنی یې پېښور او د دوبي یې بګرام ټاکلی و.

دکوشانیانو مهم پرله پسې امپراتوران

۱- کجولاکدفیسس له ۴۰میلادي کاله تر ۸۰ زیږدیز کال: کجولا کدفیسیس د کوشانیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکی چې ۴۰ کاله د لرغوني اریانا او باختر پرسیمو واکمن و.

۲- ویماتکتو له ۸۰ خخه تر ۱۰۵ زیږدیز کالونوپورې: دغه کوشاني امپراتور د لومړي ځل لپاره د رباطک د ډبرلیک پر بنسټ وپېژندل شو. د رباطک ډبرلیک په ۱۳۷۲ لمریز کال د بغلان او سمنګان په سیمو کې وموندل شو.

۳ - ویماکدفسیس د ۱۰۵خخه تر ۱۲۷ زیږدیز کلونو پورې: دکوشانیانو امپراتور و چې د هیواد پولې یې دګنګا تر سینده پورې ورسولې او د روم امپراتور، تراجان دربار ته یې یو سفیر واستاوه.

٤- کنشکا د ۱۲۷ خخه تر ۱٤۷ زیږدیز کاله پورې: د کوشانیانو د لړۍ ستر امپراتور ګڼل کیږي،چې دده د امپراتورۍ پراختیا په ختیځ او سویل کې د هند تر ګنګا او بنارس پورې په لوېدیځ کې د پارتیانو امپراتورۍ پورې په شمال کې کاشغر او یارکند تر سیمو رسېدله.

٥ - هو ویشکا له ۱۴۷ زیږدیز کاله تر ۱۸۳ میلادي کاله واکمن و.

۷ - واسوديوا د ۱۸۳ زیږدیز کاله تر ۲۲۰ زیږدیز کاله پورې د کوشاني امپراتورۍ وروستنی واکمن و چې ددغې سترې امپراتورۍ پر ټولو سیمو باندې یې حاکمیت درلود. تر واسوديوا وروسته محلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمنانو مرکزي حاکمیت له خطر سره مخامخ کړه.

د کوشاني امپراتوري د نړیدو لاملونه:

د کوشاني امپراتورۍ د نړېدلو لاملونه لا په پوره توګه څرګند نه دي، خو د هند پراخو سیمو ته د کوشاني واکمنانو زیاته پاملرنه؛ د کوشاني امپراتورۍ لویدیځ لوري ته ساساني امپراتورۍ له یوې ورځې نه بلې ته ځواکمن کېدلې؛ د هیواد په شمال کې د یفتلي قبیلو بریدونه او سوبې؛ له مرکزي واکمنۍ څخه د سیمه ییزو ځواکونو سرغړاوی؛ د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د نویو ځواکونو تر منځ یو پر بل پرله پسې بریدونه؛ هغه ځانګړي لاملونه ګڼل شوې دي چې د کوشاني امپراتورۍ د له منځه تللو زمینه یې برابره کړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د کوشانیانو د موسس، دویمه ډله دې د رباطک د ډبرلیک په اړه او دریمه ډله دې د نامتوکوشاني واکمنانو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتني

١ – د کوشانیانو موسس څوک و ؟ په اړه خپل معلومات ولیکئ.

٢ – د رباطک ډبرلیک په اړه څه معلومات لرئ ؟.

٣ - د کوشاني امپراتورۍ تر ټولو نامتو واکمنانو نومونه ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د کوشاني دورې اړوند هغه انځورونه راټول کړي چې د هیواد دننه او یا بهر خپاره شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوشاني مهال درې نامتو مرکزونه

لومړی: بګرام د کوشاني سترې امپراتورۍ پلازمینه

په دې لوست کې د کوشانیانو د دوبنۍ پلازمېنې (بګرام) په اړه د پوهانو د څېړنو په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

د کوشاني لړۍ ستر امپراتور، کنشکا د بګرام سیمه خپله دوبنۍ پلازمېنه وټاکله. د لرغونپوهانو څېړنو دا مطلب په ډاګه کړی چې د بګرام لرغوني سیمه پخوا تر هغه، چې ستر کنشکا یې خپل اداري مرکز وټاکی، مقدوني سکندر هلته د یوه دفاعي ښار بنسټ ایښی وو. په هغه لیکل شویو اثاروکې چې له مقدوني سکندر څخه د خاطراتو په ډول پاتې دي، د دې سیمې (بګرام او کاپیسا) په اړه زیات په زړه پورې معلومات لري. په دې خاطراتو کې د ققفاز سکندریې تر نامه لاندې لیکنې د همدې بګرام په اړه دي.

د کوشاني امپراتورۍ ټوله سیمه چې ختیځې سرحدې کربنې یې له خو قند او یارکند او نیپال څخه پیل کیدې، بیا تر لویدیځو کربنو پورې چې تر اصفهان او سیستان پورې رسیدلې، همداشان شمالي سرحدونه یې له سیر دریا، خوارزم او سغد څخه پیل کیدې او په سویل کې د منځنې هند تر پوتالي پوترا، سري چامپا او هند سمندر پورې رسېدې، په اوړي کې د بګرام او په ژمي کې د پیښور له مرکزه اداره کیدې.

د بګرام په لرغوني سیمه کې د لومړي ځل لپاره په ۱۹۳۷ زیږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو په

وسیله سروې او سپړنې پیل شوې. د فرانسوي لرغونپوه، ګیرشمن په باور د بګرام د ښار جوړښت او د معمارۍ ډول یې داسې بریښي چې د یوناني ماهرینو په لاس جوړ شوی وي. نوموړي د بګرام ښار د جوړښت او معمارۍ ځانګړتیاوو پر بنسټ له یونان سره پر تله کړي دی او د دې ښارونو تر منځ یې د ورته اوګډو خصوصیاتو زیاتې بیلګې را څرګندې کړېدي.

د یادو شویو ښارونو د ګډو خصوصیاتو شمېر زیات دی، خو د بیلګې په توګه د ګیرشمن پام دې ټکو ته اوښتی، چې یاد شوي ښارونه د سیندونو په یوه تقاطع کې جوړ شوي دي؛ له پوځي پلوه یې له دریو لورو څخه دفاع اسانه بریښي، ځکه پر لوړو غونډیو او سیمو کې پرتې او ټوله سیمه ترې په اسانه ښکاري او ښه څارل کېدای شي.

له بګرام څخه زیاته اندازه طلایي مسکوکات، عاجي آثار، له لاکو څخه جوړې شوې صندوقچې، برونزي ارزښتمن وسایل، د یونان، روم، مصر، چین، هند او د نړۍ له نورو برخو څخه لرې پیدا کېدونکي او ځانګړي اثار د لرغونپوهانو په وسیله تر لاسه شول، دا آثار په پرله پسې توګه د افغانستان ملي موزیم ته ولېږدول شول. په ملي موزیم کې د بګرام په نامه یو ځانګړې خونه پرانیستل شوه چې د ښېرونکو او سیلانیانو د زیاتې پاملرنې وړ وو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې په بګرام کې د سپړنو، دویمه ډله دې د بګرام د خصوصیاتو او دریمه ډله دې له بګرام څخه تر لاسه شوي آثار و په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – د بګرام سپړنې په کوم کال پیل شوې؟ په اړه خپل خپل معلومات ولیکئ.

۲ – د بګرام د جوړښت خصوصیات څه دي ؟ په لنډه توګه یې ولیکئ.

۳ – په بګرام کې د تر لاسه شویو آثارو څو نمونه ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې د بګرام په اړه معلومات تر لاسه او خپلو ټولګیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

دويم: هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمينه

په دې لوست کې د کوشانيانو د کلتوري پلازمينې (هډې) په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

پخوانيو مؤرخينو او پوهانو د لرغوني افغانستان ختيځې، سيمې چې د اوسني هند تر شمالي څنډو رسېدلې، د گندهارا په نامه يادې کړې دي. يوناني مؤرخ هيرودوت او سترابون د گندهارا سيمه په خپلو اثارو کې د گنداريس په نامه ثبت کړې ده، چې د کابل او کونړ تر منځ پرتې سيمې پکې شاملې دي. له دې سره چې د مقدوني سکندر په دوره کې د گندهارا نوم نه دی ياد شوی، خو د يونان باختري دورې حکمرانانو په آثارو کې، چې د لرغوني افغانستان پر ټولو حدودو واکمن و، دا سيمه د گنداراتي (Gandarati) او يا د گندارو (Gandarwa) په نامه ياده کړې ده او د ناگاهارا (ننگرهار) کوهش (کونړ) پورا شاپورا (پيښور) سراسواتي (سوات) سيمې پکې شاملې دي.

د بودا مجسمې

د گندهارا يو ستر فرهنگي مرکز د اوسني جلال اباد مرکز ته څېرمه د هډې سيمه ده، چې په پخوانيو متونونو کې د هيلو په نامه ياده شوې ده. هيلو د لرغونو بوداپانو د تبرک ځای او د هغو د عبادت ستر ټاټوبی و. په هغو يونليکونو کې چې له چينې زيارت کوونکو څخه را پاتې دي، د دې سيمې په هکله په زړه پورې او ارزښتمن معلومات شته. فاهيان لومړنی چيني زاير وو چې په ٤٢٠ زېږديز کال يې هډه وليده. له هغه وروسته سوينگ يون په ٥٢٠ ميلادي کال هډې ته راغلې او نامتو چيني زاير هوونتسنگ په ٦٣٠ زېږديز کال هډه ليدلې او په دې اړه يې زيات مطالب ثبت کړي دي.

دا پوښتنه چې، هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمينه گڼل شوې ده، د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونپوهانو او څېړونکو د پرله پسې سپړنو او څېړنو پر پایلو باور کوو، چې د هډې په اړه یې تر سره کړې دي. تر ټولو لومړی جوت لامل د مناسبو شرایطو او اړینو امکاناتو شتون وو، چې د کنشکا د امپراتورۍ پر مهال برابرشو؛ دویم لامل په بودیزم کې د بدلون او نوښت منځ ته را تلل په ګوته شوي دي. دریم لامل یې د ګندهارایانو خلاقیت او فکري ظرافت یاد کړې دی، چې په ټوله بودایي نړۍ کې یې د لومړي ځل لپاره د بودا د مجسمو د جوړېدو نوښت وکړ.

د فرانسوي لرغونپېژندونکي فوشه په قول په ګندهارا کې د بودا مجسمه د ګندهارایانو له خوا جوړه شوې وه.

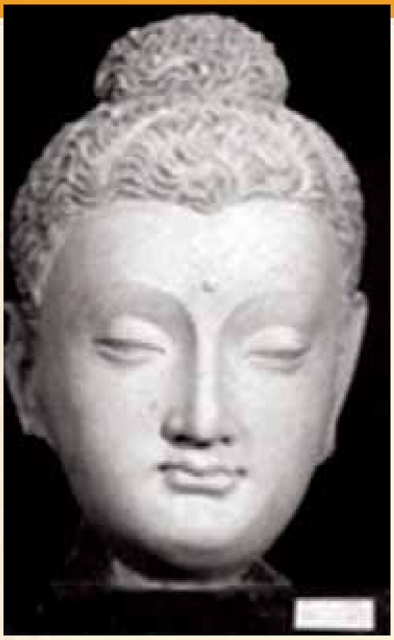

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نامه په اړه، دویمه ډله دې د هډې لپاره د کلتوري پلازمېنې د غوره کولو لاملونه او دریمه ډله دې د بودا د مجسمې د جوړېدلو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته ولولي.

پوښتنې

۱ – د هډې تاریخ په لنډه توګه ولیکئ.

۲ – هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ فرهنګي پلازمېنه ګڼل کېږي؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د هډې په اړه معلومات تر لاسه او خپلو ټولګیوالو ته دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم: بامیان

په دې لوست کې له گریکو بودیک تمدن او د بامیانو د ارزښت په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د گریکو بودیک د تمدن ریښې په لرغوني افغانستان کې شنې شوې، وده یې وکړه او بیا نورو ګاونډیو سیمو او هیوادونو ته ورسېدې. تر هغه چې سترکنشکا لا بودایي کیش نه و منلی، نوموړی مذهب د یوې مړ ژواندې عقیدې په توګه د هند په محدوده کې پاتې و. همدا ډول له لرغوني یونان څخه راغلو هنرمندانو د خپلو هنرونو او ختیځو خیالاتو د یو ځایوالي په لار کې ټاکلې ستونزې درلودې. د کوشانیانو د واکمنی پر مهال د افغاني هنرمندانو او ماهرینو په وسیله دا ستونزې لیرې شوې او د یوناني هنر او هندي ارزښتونو تر منځ د یووالي زمینه رامنځته شوه او په پایله کې د گریکو بودیک په نامه یو ستر تاریخي تمدن منځته راغی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

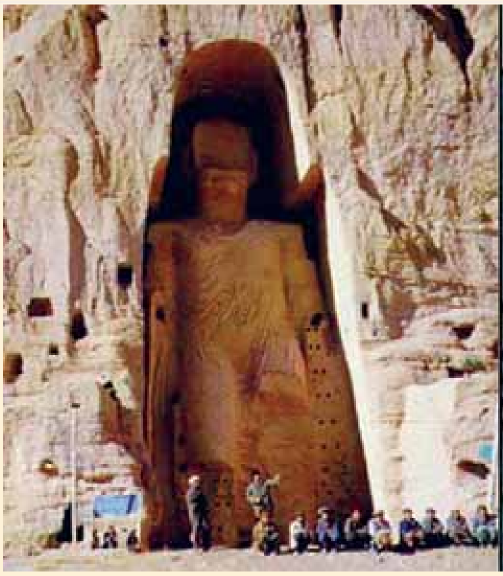

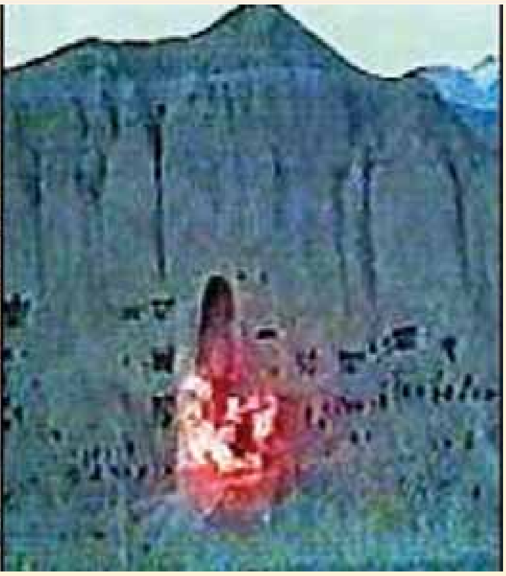

گریکو بودیک تمدن له یوې خوا د افغانستان پر لرغوني ټولنه هر اړخیزې اغیزې وښندلې،او له بل پلوه دامدنیت د جاپان، کوریا،او چین پورې، د سریلانکا او هندځخه بیا تر سیر دریا او تاجکستان پورې ټولې سیمې تر خپلې اغیزې لاندې راوستې وې. د نړۍ له بیلا بیلو سیمو څخه به د عقیدتي مراسمو د پر ځای کولو په نیت زیات شمېر راهبان،زایرین او سیلانیان به په افغانستان کي د ودان شویو بو دایي عبادت ځایونو په ځانګړې ډول د بامیان لرغوني ځای ته د لیدو کتو په نیت سفرونه کول.

د بامیانو په اړه تر ټولو پخواني معلومات د چیني زیارت کونکو له خوا لیکل شوي. فاهیان تر ټولو پخوانی چیني زیارت کونکی دی چې د بامیان په اړه لیکنې لري. نوموړی په ٤٠٠ زیږدیز کال د بامیانو سیمه لیدلې او د سترو مجسمو په اړه یې ارزښتمن معلومات لیکلي دي. نوموړي لیکي: د بامیانو دره شنه او پاکه ده،د سترو مجسمو شا او خوا هره ورځ وینځل کیږي،زیات شمېر مذهبي مدرسې شته، هره ورځ زیارت کوونکي او سوداګران دې سیمې ته د تلو راتلو په حال کې دي. د راهبانو لپاره ځانګړي صومعي جوړې شوي او د ځارویو او بوده ګانو لپاره بیل ټاټوبي شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر فاهیان وروسته هیونتسنګ د بامیانو سیمه لیدلې او په خپلو یونلیکونو کې یې زیات ارزښتمن مطالب را ټول کړي او لیکلي دي. د هغه په وینا په بامیانو کې تر لس زیاتې خانقاوې وې، چې څه ناڅه زرتنه واعظین پکې د بودایي مذهب تبلیغ ته ګومارل شوي وو. په لسګونو مدرسې موجودې وې، چې هرې مدرسې لږ تر لږه زرتنه زده کونکي درلودل. هیونتسنګ په بامیانو کې وړې او لویې مجسمې لیدلي، خو یوه داسې مجسمه یې هم لیدلې چې هر سهار به یې د لمر په وړانګو کې زرینه ځلیده او داسې بریښیده، لکه چې ټوله له سرو زرو څخه جوړه شوې وي.

په افغانستان کې د رسمي سپړنو او څیړنو له پیل را وروسته په ۱۹۲۲ میلادي کال د بامیانو ستر ې مجسمې لومړی د فرانسوي لرغونپوه (الفرد فوشه ۱۹۲۲ میلادي کال) له خوا وڅیړل شوې. نوموړي په خپلو څیړنو کې څرګنده کړه، چې په څلورمه او پنځمه میلادي پېړۍ کې د بودا دوې سترې مجسمې، چې یوه د صلصال او بله د شامامه په نامه یادېږي، جوړې شوي دي. د دې سترو مجسمو په اړه دعلمي سپړنو او څیړنو کار د فرانسوي لرغونپوهانو په وسیله پیل او بیا وروسته د نورو هیوادونو لرغونپوهانو هم د دې مجسمو په اړه څیړنې او لیکنې کړي دي، چې د بیلګې په توګه د هندي، جاپاني، چیني او افغاني لرغونپوهانو یادونه کولای شو.

په بامیانو کې دوې سترې مجسمې په ۲۰۰۱ میلادي کال د هغه وخت د واکمن رژیم پر مهال له منځه ولاړې. د بامیانو لرغونې سیمه د نوموړو دوو مجسمو له ړنګېدو دوه کاله وروسته په ۲۰۰۳ میلادي کال د ملګرو ملتونو د یونسکو ادارې اړوند نړیوالو کلتوري میراثونو په لړ کې ومنل شوه .

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د بامیان په اړه د چینایي زیارت کوونکو، دوېمه ډله دې د اروپایي پوهانو د معلوماتو او دریمه ډله دې په افغانستان کې د رسمي سپړنو وروسته د بامیانو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

۱– چینایي زیارت کوونکو د بامیانو په اړه په خپلو یونلیکونو کې کوم معلومات لیکلي دي؟ ولیکئ.

۲– د بامیانو په اړه د اروپایي پوهانو لومړني معلومات څه وو؟ ویې لیکئ.

۳– د رسمي سپړنو وروسته د بامیانو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کونکي دې له خپلو مشرانو څخه د بامیانو د ولایت په اړه معلومات راټول او بیا دې په ټولګي کې نورو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیداریان یا کوچني کوشانیان

په دې لوست کې د کیداریانو د واکمنۍ او په بلخ کې د کوشانیانو په امپراتورۍ کې د سیمه ییزو حکومتونو د پیل او د هغوی د سیاسي وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د واسو دیوا تر مړینې وروسته د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د سیمه ییزو واکمنیو دوران پیل شو. د کوشاني لویې امپراتورۍ د کنترول او اداري ځانګړی مرکز او پلازمینه له منځه ولاړه. د سیمو واکمنانو د خپلو ګټو او هیلو پر بنسټ واک وچلاوه. د کوشاني امپراتورۍ په لویدیځو څنډو کې سیمه ییزو خپلسرو واکمنانو له نوې را ټوکېدلې ساساني امپراتورۍ سره اړیکي جوړې کړې. په حقیقت کې دا اړیکي د سیمه ییزو واکمنانو د ځان ساتلو هڅه وه، چې څه ناڅه نیمه پېړۍ یې ونیوله. ساساني ځواک د ټول افغانستان په لاندې کولو بریالي نشو، کله به یې د پخواني افغانستان پر یوه سیمه او کله پر بله سیمه له محلي واکمنانو سره په جوړ جاړي او یا په زور لاندې کولو سره د خپلې امپراتورۍ ریښې ځغلولې، خو په بلخ کې د کیداریانو واک ته رسېدل، او د کېداري واکمنانو له خوا د خپلواکۍ لرلو روحیه د دې سبب شوه چې له ساسانیانو سره د پر له پسې جګړو لړۍ اوږده او د مقابلې لوری زور واخلي. له همدې امله د کېداریانو د واکمنۍ زیات وخت د ساسانیانو سره په جګړو کې تیر شو.

کیداریان د کوشاني واکمنۍ پاتې شوني دي. دکوشاني کورنۍ اړوند یو تن شهزاده، چې کیدار نومېده، په بلخ کې د چارو واګې تر لاسه کړې. په بلخ کې د کیدار د واکمنۍ ډېره موده نه وه تیره شوې چې په شمال کې د یفتلي قبیلو تر پرله پسې بریدونو لاندې راغلل. له همدې امله کیدار د هندوکش لویدیځ سیمو ته خپل مرکز ولیږداوه، او له جګړې پرته د کابل او ګندهارا پرسیمو واکمن شو. د کېدار واکمني د وړو کوشانیانو د پیل مهال ګڼل کیږي چې له ۳۲۵ زیږدیز کال سره سمون لري. د کېداریانو او یا کابل شاهانو د دورې په اړه زیات معلومات یا د مسکوکاتو او یا چیني لیکنو پر بنسټ تر دې مهاله را رسېدلي دي.

له کیداري مسکوکاتو څخه داسې بریښي چې د کېداریانو او ساسا نیانو تر منځ پر له پسې جګړې او یو پر بل زیات یرغلونه شوي دي. د کېدارا د واکمنۍ پر مهال له ساسانیانو سره مخالفت او جګړو پوره اته کاله (۳۵۰ – ۳۵۸ زیږدیز) دوام درلود. د کیداریانو او سا سا نیانو تر منځ د جګړو په اړه د ارمنستان یو مؤرخ فوستس لیکلي چې کیداریانو او ساسانیانو په ۳۶۷ او ۳٦٨ زیږدیز کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل منځ کې خورا سخته جګړه وکړه او په پایله کې یې ساسانیانو ته کلکه ماتې ورکړه.

د کیدار د واکمنۍ پر مهال په کابل کې د هغه د زوی کنګاس یادونه هم شوې ده. نوموړي د خپل پلار د واکمنۍ پرمهال د یو شمېرسیمو اداره پر غاړه درلوده، د کېدارا تر مړینې وروسته د هغه یو بل زوی چې پیرو نومېده، واک ته ورسېده. نوموړي د ۳۷۵ تر ۳۸۰ زېږدیز کلونو پورې د واک پر ګدۍ کېناست. د نوموړي د واکمنۍ له سپینو زرو څخه یو شمېر مسکوکات ترلاسه شوي دي. تر پیرو وروسته د ورهران یا بهرام په نامه د کابل شاهانو یا کیداریانو یو بل واکمن د قدرت واګې په لاس کې نیولې دي. تر بهرام وروسته د هندوکش سهیلي سیمې تر بریدونو لاندې راغلې او د کیداریانو او کوچني کوشانیانو واکمني یې له منځه یوړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د کیداریانو د لومړني واکمن په اړه او دویمه ډله دې د کیداریانو د نورو واکمنانو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د کیداریانو لومړنی واکمن څوک وو؟

۲ – د کیداریانو او ساسانیانو تر منځ د اړیکو په اړه څه معلومات لرئ؟

۳ – د کیداریانو وروستي واکمنان څوک وو ؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونځي له کتاب پرته په نورو کتابونو کې د کیداریانو په اړه معلومات راټول او په ټولګي کې دې ولولي.

د یفتلیانو امپراتوري

په دې لوست کې د یفتلي امپراتورۍ د جوړېدو، د هغوی د مهمو امپراتورانو او د دې امپراتورۍ له سقوط سره آشنا کیږئ.

انګلیسي مؤرخ سر اولف کارو په دې باور دی چې یفتلیان له منځنۍ اسیا څخه د سویل په لور را خوځیدلي او لومړنۍ اداره یې ۳۶۰ زیږدیز کال په تخارکې جوړه کړه. تخار او د هندوکش یو شمېر نورې سیمې یې له کیداریانو یا کوچني کوشانیانو څخه ونیولې او ساسانیانو سره تر درنو جګړو وروسته د خپلو سیمو دفاع ته اړ شول. دې قبیلو زیات شمېر بودایي ودانۍ رنګې او د لمر نمانځنې عبادت ځایونه یې ودان پریښودل.

د یفتلیانو او ساسانیانو تر منځ د جګړو لړۍ هغه مهال ډېرې زیاتې او درنې وې چې لا یفتلي واکمنې د هندوکش سویلي لورې ته نه وه رسېدلې. د یفتلي واکمنانو او ساسانیانو تر منځ لومړنۍ جګړه په ۴۲۷ زیږدیز کال پیښه شوه. ساساني بهرام ګور پر مرو او مرغاب برید وکړ او یفتلي واکمن خاقان د خپلې سیمې کلکه دفاع وکړه او ساساني ځواکونه یې له ماتې سره مخ کړل. په ۴۳۸ زیږدیز کال د بهرام زوی دویم یزدګرد بیا پر یفتلي خاوري برید وکړ. نوموړی هم له کلکې ماتې سره مخ شو. تر هغه وروسته لومړي فیروز یو ځل بیا له یفتلي واکمنانو سره د جګړې لاره ونیوله، خو دا ځل یفتلي واکمن اخشنور ساساني فیروز ته داسې ماتې ورکړه چې فیروز د خپل ژوند او سیاسي پایښت لپاره ارشو خپل زوی قباد، اخشنور ته وسپاري او د دوو کلونو لپاره یې یفتلي واکمن ته په زیاتو مالیو ورکولو ځان خلاص کړ.

اخشنور له پیروز سره تر جګړې وروسته وکړای شول د پخوانۍ آریانا یووالی بیا تامین کړي. د هندوکش سویلي سیمې یې تر خپل واک لاندې راوستې. زابل یې د خپل یوه مرکز په توګه وټاکه

او له هماغه ځایه یې د نورو سیمو د نیولو پلانونه جوړ کړ. دا مهال د ساساني واکمنانو تر منځ شخړې او جګړې زیاتې شوې وې. ان تر دې چې د فیروز ورور، ولاش د خپل یوه وزیر په وسیله له واکه لیرې او ړوند شو. د ساساني واکمنانو په منځ کې تر دې اړودوړ وروسته د فیروز زوی، قباد چې له اخشنور سره تر ډېرې مودې یرغمل پاتې و، د ساسانیانو واکمن شو.

قباد له یفتلی واکمنانو سره د دوستۍ لاره ونیوه. په دې حالاتو کې د یفتلي واکمنانو پام د هند لوري ته وګرځېد.

اخشنور څه نا څه نیمه پیړۍ واکمني وکړه. ساساني واکمنان لکه ولاش او قباد پر ځانونه د هغه باج منلی و. په هند کې یې د ګوپتا کورنۍ وځپله تر ۴۶۰ زیږدیز کال پورې یې هغه تر ۴۰ زیات ولایتونه تر خپل واک لاندې راوستل. تر اخشنور وروسته د هغه زوی تورمنه (توریالی) واک ته ورسېد. تورمنه په خپلو مسکوکاتو کې ځان د زابل امپراتور تورمنه یاد کړې دی. تورمنه خپله واکمني د هند تر مرکزي سیمو ورسوله او په ۵۰۲ زیږدیز کال کې مړ شو. د تورمنه تر مړینې وروسته د هغه زوی میهرا کولا (میهرګل) واک ته ورسېد.

میهرا کولا د خپلې واکمنۍ د پراختیا لپاره پر هند بریدونه وکړل او د ګوپتا کورنۍ یې باج ورکولو ته اړه کړه. د بنګال له واکمنانو سره یې جګړې وکړې او زیات شمیر بودایي مرکزونه یې وران کړل. میهراکولا په ۵۴۲ زیږدیز کال کې مړ شو او د ده له مړینې سره سم د یفتلي امپراتورۍ زوال پیل شو.هند او بنګال بیرته د خپلو واکمنانو لاس ته ورغلل او په افغانستان کې هم د یو شمېر پخوانیو سیمه ییزو واکمنانو لپاره د بیا واکمن کیدو زمینه برابره شوه.

د یفتلي امپراتورۍ تر نړېدو وروسته په افغانستان کې د کوشان – یفتلي په نامه د سیمه ییزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زابلي يفتليانو د واکمنۍ پر مهال د افغانستان پولې

واکمنانو بله دوره پيل شوه. په دې دوره کې د کابل شاهانو، رتبيل شاهانو، د باميان د شيرانو ، د تگين شاهانو نومونه د يادېدلو وړ دي چې د هيواد پر بيلا بيلو سيمو واکمن شول. د دې دورې ځانگړنې په افغانستان کې د سيمه ييزو واکمنانو حاکميت او هغه پر له پسې مقاومتونه وو چې د افغانستان په بيلا بيلو سيمو کې د اسلامي ځواکونو په وړاندې تر سره شوي دي. د زماني واټن له مخې دا دوره په عمده توگه له شپږمې ميلادي پېړۍ څخه بيا د اتمې ميلادي پېړۍ تر ورستيو کلونو پورې دوام مومي،چې په افغانستان کې د خپلواکو اسلامي حکومتونو له پيل سره سمون خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یفتلي واکمنانو د مسکوکاتو یو انځور

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د یفتلي واکمنانو په اړه د انګلیسي مؤرخ اولف کارو نظریه بیان کړي او دویمه ډله دې د اخشنور د واکمنی په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

١ – یفتلیان له کومه راغلل؟ خپل معلومات ولیکئ.

٢ – د یفتلي واکمن اخشنور په اړه یې څه معلومات لرئ؟

٣ – د تورمنه په اړه څه معلومات لرئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع

د بلخ د نهه گنبدي مسجد انځور چې په افغانستان کې لومړی مسجد بلل کيږي

په دې لوست کې
له اسلام څخه دمخه د
افغانستان له سياسي،
ټولنيزي او کلتوري
وضعې سره پيژندګلوی
پيداکوئ

د شپږمې ميلادي پيړۍ په وروستيو او د اوومې ميلادي پيړۍ په لومړيو کې افغانستان د ځايي اميرانو او د کوشاني او يفتلي ځينو پاتې واکمنو له خوا اداره کيده. د دې لپاره چې د اسلام د ظهور پر مهال مو د افغانستان د وضعې او حالت ټوليز انځور اخيستی وي، بايد خپل دغه بحث په لنډډول په دوو عنوانو کې تر مطالعې او ځيرنې لاندې ونيسو.

الف- سياسي وضعه:

افغانستان له سياسي پلوه د اسلام د سپيځلي دين د خرګنديدو پر مهال ګډوډ حالت درلود. له يوې خوا په ختيځ کې د ګوپتا او په لويديځ کې د ساسانيانو دوو ځواکمنو امپراتوريو شتون او له بلې خوا د مرکزي غښتلي اداري نشتوالي د سيمه ييزو حکومتونو جوړيدو ته زمينه چمتو کړه.

د چين وتلي سيلاني هيونتسنګ چې په اوومې ميلادي پيړۍ کې يې افغانستان ته سفر کړی و او د افغانستان د وضعې او حالاتو په اړه يې خورا زيات مطالب کښلي د هغه مهال د سياسي وضعې په اړه ليکي: ((دغه هيواد په بيلابيلو اداري واحدونو وېشل شوی او هره جغرافيايي حوزه يې د يوه ځانګړي پاچا له خوا اداره کيږي.))

زابلي رتبيل شاهان له مشهورو کورنيو څخه وه چې له کابل شاهانو سره يې بنې اړيکې درلودې او په غزني او زابل يې واکمني کوله.

همدارنګه نورو کورنيو لکه د باميان د شيرانو او په کابل کې کابل شاهانو واکمنی درلوده. همداسی ډېرو سيمه ييزو حکومتونو د افغانستان په ګوټ ګوټ کی حاکميت درلود. پدې توګه قوی مرکزی حکومت شتون نه درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- مذهبي او ټولنيزه وضعه:

د دغه ټاټوبي وګړو په ديني لحاظ په جلا جلا دينونو عقيدې درلودې. زردشتي کيش چې له بلخه او بودايي ايين چې له هنده يې سرچينې اخيستې وې، په افغانستان کې خپل لارويان درلودل. پر دې سربېره ځينو نورو دينونو هم د مسلمانو اعرابو مبلغينو د راتګ تر مهاله په دې هېواد کې شتون درلود. د ځايي حکومتونو خپلواک وضعيت ښايي په دغه خاوره کې د بېلابېلو دينونو عمده دليل وي.

د افغانستان د خلکو د هاغه وخت کلتور د ويدي او اوستايي تهذيب لويه برخه تشکيلوله. له همدې امله هيڅ عادي او وروسته پاتې کلتور نشو کړای چې پر دغو خلکو لاس برى پيدا کړي. هغه يو شمېر فرهنګونه او تهذيبونه، چې نوي به منځته راتلل او يا به يې کوم نوښت رامنځته کېدو، د نومورې سيمې خلکو به له خپل اصلي فرهنګ سره ګډاوه او په يوه نوي بڼه به يې نړيوالو ته وړاندې کاوه. د دې مدعا د ثبوت لپاره د بېلګې په توګه د يونان- باختري او يونان- بودايي مدنيتونه يادولی شو، چې د دې خاورې د وګړو نوښتونه بلل کېږي. لنډه دا چې د اوومې ميلادي پېړۍ په وروستيو کې د ساسانيانو وروستی پاچا، دريم يزدګرد د احنف بن قيس د اسلامي سرلښکر له لاسه په ٦٥١ زېږديز کې ماته وخوړه او وروسته يې اسلامي سرلښکر د افغانستان په لوری راغی. په بېلابېلو وختونو کې د مسلمانانو حملو دوام پيدا کړ او د دريم خليفه حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت پر مهال د عبدالله بن عامر تر مشرۍ لاندې اسلامي لښکرې د کابل تر پولو ورسېدې او په همدې ترتيب د ځايي حکومتونو د سقوط او پاشلتيا لپاره زمينه برابره شوه. د مسلمانانو سوبمنو او فاتحو عسکرو د اسلامي حکومت د ټينګښت او ثبات په موخه دوه پېړۍ پرله پسې جنګونه وکړل، تر دې چې د اسلامي خپلواکه دولتونو د راڅرګندېدا لپاره زمينه مساعده شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ګروپونو وويشل شي. لومړی ګروپ به د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت بيان کړي او دويم ګروپ به په همدغه مهال کې د افغانستان ديني او اجتماعي وضعې په اړه ټولګي ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت څرنګه و؟ شرح يې کړئ.

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان مذهبي او اجتماعي وضعه څرنګه وه؟ واضحه يې کړئ.

د ساساني دورې وروستي .... نومي پاچا د احنف بن قيس په وسيله په کال ...... زېږديز کې ماتې وخوړه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له مشرانو او د کلو له سپين ږيرو څخه د مسلمانانو د لومړيو جنګونو په اړه ويوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم څپرکی
د نړۍ لرغوني تمدنونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د تمدن د منځته راتلو څرنګوالی او د هغه ځانګړتياوې
- د بين النهرين تمدن
- د بين النهرين تمدن او کلتور
- د مصر تمدن
- د مصر تمدن او کلتور
- د فارس تمدن
- د هند تمدن
- د چين تمدن
- د يونان تمدن
- د روم تمدن
- د امريکا تمدنونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځې موخې

هيله کيږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د بين النهرين، مصر، فارس، هند، چين، يونان، روم او امريکا له تمدنونو سره به آشنا شي.
- د ياد شوو تمدنونو علمي او کلتوري لاسته راوړنې به بيان کړای شي.
- له تاريخي نقشو څخه د ګټې اخيستنې وړتيا به پيدا کړي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو په ارزښت به پوه شي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو او د هغو له لاسته راوړنو سره به ليوالتيا پيدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوويشتم لوست

د تمدن د رامنځته کېدو څرنګوالی او ځانګړني

په دې لوست کې د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه د پوهانو د نظرياتو او د مدنيتونو د ځانګړتياوو په اړه معلومات ترلاسه کوئ.

تمدن عربي کلمه ده چې د ښاري ژوند معنا لري. د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه د مؤرخينو او ټولنپوهانو له لوري بېلابېل نظريات وړاندې شوي دي. د اسلامي نړۍ نامتو مؤرخ ابن خلدون په دې باور دی چې تمدن د بدوي کلتورونو پر بنسټ جوړېږي او بيرته د همدې بدوي کلتورونو تر بريدونو لاندې له منځه ځي او دا لړۍ په دايروي شکل پايښت مومي. انګليسي مؤرخ ارنولد تاينبي د ننګونو (چلنجونو) او غبرګون نظريه د تمدن د رامنځته کېدو لامل ګڼي. د تاينبي په باور يو په بل پسې ننګونو او ستونزو انسانان هڅو ته اړ کړي او دا هڅې په مدنيت بدلې شوې دي.

د تمدن د پايښت په اړه يوشمېر مؤرخين په دې باور دي چې هغه يوه واحده منشا لري او له يوې لرغونې حوزې څخه پيل شوی دی.

ګوردن چايلد يو د هغو مؤرخينو له ډلې څخه دی چې ټول لرغوني مدنيتونه له يوه ټاټوبي څخه را وتلي ګڼي. نوموړي د مصر، بين النهرين او سند تمدنونه وڅېړل او د دې تمدنونو ترمنځ ورته ټکي يې رابرسيره کړل. په پايله کې يې د ټولو تمدنونو منشا له مصر څخه راپيل شوې وبلله. د مؤرخينو دويمه ډله په دې باور ده چې د تمدنونو منشا يوه نه ده او د نړۍ تمدنونو له يوه تمدن څخه پراختيا نه ده موندلې، بلکې د هرې سيمې د چاپيريال او د هغه د امکاناتو په محدوده کې ځانګړی تمدن منځته راغلی او وده يې کړې ده.

د لومړنيو مدنيتونو ځانګړني:

ښاري اوښتون (انقلاب): له ميلاده کابو ۳۰۰۰ کاله وړاندې انسانان د ښارونو په جوړولو بريالي شول. ښارونه د ديني، فرهنګي، ټولنيز، اقتصادي او سياسي بدلونونو مرکزونه شول. د بشريت په تاريخ کې دا پرمختګ د ښاري انقلاب په نامه بلل شوی دی.

سياسي او نظامي جوړښتونه: د ښاري ژوند له پيل سره سم حکومتي اداري رامنځته شوې چې ټولنې ته وده ورکړې او د هغوی غوښتنو ته ځواب ووايي. د سياسي قدرت د ساتلو او د نورو

سیمو د نیولو په موخه نظامي ځواکونه هم رامنځته شول.

د اقتصادي ځواک پر بنسټ نوی ټولنیز جوړښت: پاچاهانو، لوړ پوړو روحانیونو، سیاسي مشرانو او پوځیانو د واک او قدرت په سر کې پاتې او د ټولنې د لوړې طبقې وګړي شول. کروندګرو او صنعتکارانو په دویم پوړکې او غلامانو د ټولنې په ټیټ پوړ کې ځای وموند.

دینی جوړښتونه: په لومړیو مدنیتونو کې دیني تشکیلاتو ځانګړی ارزښت درلود. د توحید له لارې څخه د پخوانیو ټولنو د یو شمېر خلکو په اوښتو او د خلکو د باور او تلقین لپاره د دیني جوړښتونو له لارې د شرک او خرافاتو بهیر پیل شو. د ټولنې د بریالیتوب لپاره د ارباب الانواعوه کاذب رول او اهمیت ته غاړه کېښود. په همدې ډول یې د لاسته راغلي مدنیت او سیاسي جوړښت پراختیا ته هڅه وکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړی ډله دې د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې د تمدن د ځانګړنو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې

د تمدن د رامنځته کېدو په اړه د ارنولډ تاینبي نظر ولیکئ.

د تمدنونو د منشا په اړه د پوهانو نظریات څرګند کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د تمدن د بېلګو په اړه خپل معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بین النهرین تمدن

په دې لوست کې د بین النهرین تمدن له لرغونتوب، لرغونو سیمو او سیاسي وضعې سره آشناکیږئ.

هغه سیمه، چې د دوو سیندونو (دجلې او فرات) تر منځ پرته ده، د بین النهرین په نامه یادیږي. په دغه سیمه کې د نړۍ تر ټولو لرغونی تمدن رامنځته شوی چې مؤرخین یې د رامنځته کېدو لامل د دجلې او فرات ښېرازه ځنډې ګڼي. د لرغونپوهانو په اند د نوح علیه السلام تویان په همدې سیمه کې پېښ شوي دي. د بین النهرین تر ټولو لرغونی ځای د(تل حسونا)په نامه یادیږي، چې په پنځه زره مخزېږدکې یې یو لوی کلی درلود چې وګړي یې په کرنه بوخت وو،خو د وګړو په ډېرېدو سره د ۵۰۰۰ - ٤۰۰۰ مخزېږد د مخه کلونو تر منځ بین النهرین ته ولیږدېدل او هلته یې د یو تمدن بنسټ کېښود چې د(سومریانو)د تمدن په نامه یادیږي.

د سومریانو په استوګنځي (سومر) کې ګڼ شمېر ښارونه رامنځته شول چې اور، اوروک، کیش، لګاشس، لارسا او وینپور یې د یادونې وړ دي. دغه ښارونه هر یو په خپلواکه توګه اداره کېدل. له همدې امله ښاري دولتونه یا ښاري هېوادونه بلل کېدل. د دغو ښارونو په منځ کې عبادت ځایونو شتون درلود چې د ښار د ساتنې د خدای مجسمې پکې ساتل شوې وې.

د بین النهرین سیاسي وضع

د سومرښاري دولتونه د کاهنانو له لوري، چې مشران یې (انسي) بلل کېدل، په خپلواکه توګه اداره کېدل او مرکزي واکمنی یې نه درلوده. د سومر له پخوانیو واکمنانو څخه یو هم (ایتن)و چې پر ټولو سومري دولتونو یې ولکه درلوده.

له ۲٤۰۰ کاله د میلاد څخه وړاندې اکدي اقوامو سومري واکمن(ګیل ګمیش)له منځه یوړ او واک یې تر لاسه کړ. د دغې لړۍ لومړی واکمن سارګون و چې د فارس له خلیج څخه د بین النهرین تر شمال پورې یې خپل قلمرو ته پراختیا ورکړه. له همدې امله د بین النهرین په سیاسي تاریخ کې ډېر شهرت لري او د بین النهرین لومړی سترواک ګڼل کېږي. دغه لړۍ له دوه پېړیو واکمنۍ وروسته

د شمال ختيځ د يو قوم (ګوتي)له لوري له منځه ولاړه. ګوتيانو يوه پېړۍ واکمني وکړه او په پای کې د سومريانو له لوري له منځه ولاړل. څه مهال وروسته سومر او اکد سره يو موټی او د اور واکمنۍ يې رامنځته کړه. دغه مهال اعلاميانو چې د فارس په سويل او لوېديځ يې واکمني درلوده او تازه يې د اور واکمنۍ ته غاړه ايښې وه، يو ځل بيا خپلواکي تر لاسه کړه. د سومريانو په وراندې يې جګړې پيل کړې او په ۲۰۰۷ کاله د ميلاد څخه وړاندې کې يې د هغوی سياسي ځواک ته د پای ټکی کېښود.

د اور د واکمنۍ له منځه تلو وروسته په سويلي بين النهرين کې جګړې پيل شوې. په پايله کې اموري (بابل) لړۍ، چې په ۱۹ مخزېږده پېړۍ کې يې بنسټ اېښودل شوی و، د دغه هېواد ډېرې برخې سره يو موټی کړې او د بابليانو په نامه ستروکي يې رامنځته کړه.

د حمورابي د يوې مجسمې څو انځورونه

د بابليانو د لرغوني ستروکی پير، چې درې پېړۍ يې دوام وکړ، د نړۍ د تاريخ د پام وړ څپرکی ګڼل کېږي. د دغې لړۍ نوميالی واکمن حمورابي و چې د بين النهرين يووالی يې ټينګ کړ، خپل قلمرو ته يې پراختيا ورکړه، د ستروکي بنسټ يې کېښود او پر دې سربېره يې سوداګرۍ او کرنې ته ډېره پراختيا ورکړه. د وګړو لپاره يو قانون جوړ کړ چې د حمورابي د قانون په نامه يادېږي. د حمورابي پلازمېنه د بابل ښار و چې د لرغونې نړۍ له سترو او ودانو ښارونو څخه شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحمورابي د قانون یوه برخه

که ځوک یو تن په قتل تورن کړي، خو په اثبات یې ونه رسوي، تور لګوونکی باید په قتل ورسېږي.

که چا تښتېدلي غلام ته پناه ورکړه، باید ووژل شي.

که چا د یو بل چا غلام وواژه، په بدل کې یې باید غلام ورکړي.

که یو آزاد تن یو بل آزاد تن ووهي، په بدل کې باید نغدي جریمه ورکړي او که چېرې یې بابلي وواهه باید شپېته درې ووهل شي.

د حمورابي له مړینې سره په بین النهرین کې بلواوې پیل شوې. په پایله کې یې بابلیان له منځه ولاړل او اشوریان واک ته ورسېدل. اشوریان یو جنګي قوم و او د اشور په ښار کې یې واکمني درلوده. د دغې لړۍ لومړی واکمن لومړی سارګون و چې له میلاده ۱۹۰۰کاله وړاندې یې د اور ښار تر لاسه کړ. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې اشوریانو ډېرې بریاوې تر لاسه کړې او خپل قلمرو ته یې د مدیترانې تر مورګو پورې پراختیا ورکړه. څه موده وروسته یې مصر هم تر لاسه کړ. د اشوریانو وروستی واکمن اشور بنپال و چې ډېرې سیمې یې تر خپلې ولکې لاندې کړې او د اعلامیانو سیاسي ځواک ته یې د پای ټکی کېښود. د دغې لړۍ پلازمېنه د نینوا ښار و چې په یاده اداره کې یې ډېره پراختیا موندلې وه.

وروستی قوم، چې له یوې پېړۍ زیات یې په بین النهرین واکمني وکړه، کلدانیان وو. کلدانیان د نویو بابلیانو په نامه هم یادېږي، ځکه خپله پلازمېنه یې له نینوا څخه د بابل ښار ته ولېږدوله او هڅه

يې وکړه چې د بابليانو تمدن راژوندی کړي او د حمورابي قانون پلی کړي، خو بريالي نه شول. په ۵۳۹ مخزېږد کې هخامنشيانو د کلدانيانو وروستی واکمن، بخت نصر له منځه يوړ او د بابل ښار يې ونيو. په دې ډول بين النهرين د هخامنشيانو په قلمرو کې شامل شو. له هخامنشيانو وروسته ساسانيانو په بين النهرين ولکه ومونده او په اوومه زېږديزه پېړۍ کې نو موړې سيمه د مسلمانانو له لوري ونيول شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سومريانو، دويمه ډله دې د اکديانو او دريمه ډله دې د بابليانو په اړه خپل معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

١- د بين النهرين لومړنی تمدن په څه نامه ياديږي او د رامنځته کيدو لامل يې څه و؟

٢-د سومر د ښاري دولتونو په اړه څه پوهيږئ، خپل معلومات وليکئ.

٣-د اور د واکمنی په اړه خپل معلومات وليکئ.

٤-حمورابي کوم کارونه ترسره کړل خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د بين النهرين د سياسي وضعې په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بین النهرین تمدن او فرهنګ

په دې لوست کې د بین النهرین د خلکو له دیني عقایدو، ټولنیزې او اقتصادي وضعې او علمي لاسته راوړنو سره آشنایي پیداکوئ.

دین: د بین النهرین اوسېدونکو په ډېرو خدایانو، لکه د آسمان، سپوږمۍ، ستورو، کرنې او داسې نورو باور درلود. هغوی د ځینو خدایانو مجسمې جوړې کړې وې او په عبادت یې بوخت وو. د ښارونو په مرکزونو کې د غونډیو په سر څو پوړیزه عبادت ځایونو شتون درلود چې په هر عبادت ځای کې د ښار ساتنې د خدای مجسمې ایښودل شوې وې.

د بین النهرین اوسېدونکو د خپلو خدایانو د خوښۍ په موخه بېلابېل مراسم ترسره کول. قرباني یې کوله او په ګډه یې مذهبي سرودونه ویل. هغوی له مړینې وروسته په ژوند باور درلود چې له همدې امله یې له مړو سره په قبرونو کې وسایل ایښودل.

د تاریخي روایتونو او دیني نصوصو له مخې الله تعالی، حضرت ابراهیم (ع) ولېږه چې خلک د باطلو خدایانو له عبادت څخه منع کړي او د واحد خدای عبادت ته یې راوبولي. د حضرت ابراهیم(ع) توحیدي دعوت د دغه مهال د پاچا نمرود له مقاومت سره مخ شو، خو ډېر ژر د بین النهرین له پولو تیر او فلسطین او جزیرة العرب ته ورسید.

کرنه: د دجلې او فرات د اوبو سترو سرچینو شتون د بین النهرین د کرنې د پراختیا او ودې بنسټیز لامل و چې له امله یې د اوبه خور منظم سیستم رامنځته شو او د ټولنیز ژوند د نظام لپاره لاره هواره شوه. غنم او اوربشې د بین النهرین مهم کرنیز پیداوار و.

لیک: له بین النهرین څخه ډېرې خټینې لوحې ترلاسه شوي چې پر مخ یې په بېلابېلو بڼو لیکنې خرګندیږي. د مؤرخینو څېړنو په ډاګه کړې، دغه لوحې چې لرغونتوب یې ۵۰۰۰ مخزېږد ته رسیږي، په واقعیت کې د هغه مهال کتابونه دي. له همدې امله ویلای شو چې د نړۍ تر ټولو لرغونی کتابتون په بین النهرین کې رامنځته شوی دی. دغه لوحې د ښوونې او روزنې، د خدایانو د عبادت، د حقوقي مسایلو، جګړو، راکړې ورکړې او داسې نورو په اړه مطالب لري چې په میخي لیک لیکل شوي. په دې توګه ویلای شو چې په بین النهرین کې لومړنی رامنځته شوی لیک میخي دی.

علوم: د نجوم پوهې په بین النهرین کې د پام وړ پرمختګ کړی و چې لامل یې د ستورو عبادت و هغوی هغه ستوري چې اوس عطارد، زهره، مریخ، مشتري او زحل نومیږي، پیژندل. د دجلې او فرات د سیندونو څېو د بین النهرین وګړي هڅول چې د اوبه خور سیستم د تنظیم او د خپلو ځمکو د پولو ټاکلو په موخه ډېر فکر وکړي. په دې ډول لومړني هندسي او ریاضیکي فعالیتونه منځته راغلل چې وروسته د جمعې، منفي، ضرب او تقسیم عملیې هم رامنځته شوې. د بین النهرین وګړو کال په دولسو سپوږمیزو میاشتو او هره میاشت په څلورو برخو ویشلې وه چې په دې ډول اونۍ رامنځته شوه.

بابل د لرغوني نړۍ ستر او پرتمین ښار

بابل د بین النهرین له لرغونو ښارونو څخه دی. د مؤرخینو په آند دغه ښار له ۴۰۰۰ مخزېږد راهیسې شتون درلود او د نړۍ له لومړنیو ښارونو څخه شمېرل کېده. د بابل ښار د لرغوني بابلي واکمنۍ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې توګه د حمورابي د واکمنۍ پر مهال ډېره پراختيا ومونده.

په ۶۸۹ مخزېږدکې د اسوريانو د يرغل په پايله کې د بابل ښار ويجاړ شو. د کلدانيا په واکمنۍ کې بابل يوځل بيا پلازمينه شو. د دغې لړۍ يو واکمن (بخت نصر) د بابل د ودانولو په موخه ډېرې هڅې وکړې چې په ترځ کې يې بابل د خپلې ښکلا او عظمت لوړې پورۍ ته ورسېد. په ۵۳۹ مخزېږدکې د بابل ښار د هخامنشي واکمن کوروش په ولکه کې راغی.

د بابل ښار د فرات د سيند په غاړه کې پروت دی. د دغه پراخه ښار مساحت ۵۲۰ کيلومتر مربع اټکل شوی دی. د ښار شا و خوا لوړو او محکمو استحکاماتو شتون درلود. دغو استحکاماتو کابو ۲۵۰ برجونه او ۱۰۰ دروازې درلودې، چې په خوا کې يې له اوبو ډکې ژورې کندې موجودې وې. د ښار ديوالونه يې ۹۰ کيلومتره اوږده وو. د فرات سيند د ښار له منځه تيريده چې دواړو خواو يې د ښکلو پلونو په واسطه له يوبل سره لار مونده.

د ښار سترې ودانۍ له ډبرو جوړې وې. د دغو ډبرو مخ په سفالي رنګ پوښل شوی و. د ښار له سترو ودانيو څخه يوه هم هغه برج دوله اووه پوړيزه ودانۍ وه چې کابو ۲۰۰ متره لوړوالی يې درلود او د نړۍ له ټولو لوړه ودانۍ ګڼل کېده. د دغې ودانۍ باندينۍ لوری د ښکلو انځوريزو کاشيو په واسطه پوښل شوی و.

بين النهرين ته د يونانيانو له راتګ وروسته بابل د سکندر د پام وړ وګرځېد او د هغه استوګنځای شو. د سکندر د ځای ناستو د شخړو په پايله کې دغه ښار ډېر زيانمن شو او له هغه وروسته د سقوط په لور روان شو. د رواياتو له مخې حضرت ابراهيم (ع) په بابل کې بتان مات کړل او د بابل د حاکم (نمرود) په امر په اور کې واچول شو، خو الله تعالی وژغوره. د بابل د ښار کنډوالې د بغداد د سويل په ۸۵ کيلومترۍ کې د کوفې ښار ته نږدې شتون لري.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په درې ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د بين النهرين د وګړو د مذهبي عقيدو، دويمه ډله دې په بين النهرين کې د علومو د پرمختګ او دريمه ډله دې د بابل د ښار په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بين النهرين د عبادت ځايونو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات وليکئ.
۲- د علومو په برخه کې بين النهرين کومې لاسته راوړنې لري؟
۳- د بابل د ښار په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه يې وواياست؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د بابل د حاکم نمرود په اړه معلومات وليکي او ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورویشتم لوست

د مصر تمدن

په دې لوست کې په مصرکې د تمدن د رامنځته کېدو د لاملونو، د هغې د بشپړتیایي پړاوونو او همدارنګه د لرغوني مصر له سیاسي وضعې سره آشنایي پیداکوئ.

د مصر هیواد په افریقاکې پروت دی. د مؤرخینو په آند په مصرکې د بشري مدنیت د رامنځته کېدو رغنده لامل د نیل سیند و چې په خپلو ښیرازو غاړو مورګو کې کلي اوښارونه رامنځته شول. په لوړه کچه یې کلتور ته پراختیاورکړه او د بشر د ډېرو فعالیتونو بنسټ یې کېښود.

په مصر کې له ۵۰۰۰ تر ۳۲۰۰ مخزېږد پورې پېر له تاریخ وړاندې دوره بلل کېږي. هغه مهال د نیل په وادۍ کې مرکزي واکمني نه وه، خوسره له دې هم ځینې ځایي واکمنې یوموټې شوې او دوه واکمنۍ یې یوه په سویل اوبله په شمال کې رامنځته کړه. په دغه دوره کې هنر وده وکړه. د دودونو پر بنسټ قانون جوړشو اوهمدارنګه لیکنې او کلېزې رامنځته شوې چې ددغه پېرله علمي پرمختیاووڅخه ګڼل کېږي.

په ۳۲۰۰ مخزېږد کې د سویلي او شمالي واکمنیو د یوځای کېدو په ترڅ کې مرکزي واکمني منځته راغله.

د دغې واکمنۍ بنسټ ایښودونکی لومړی مینز (Menz) و چې د لومړۍ دورې بنسټ ایښودونکی هم و.

د لرغوني مصر د ودې پړاوونه

مؤرخین د مصرلرغوني تاریخ د مینز له مهاله د هخامنشیانو تر ورتګ پورې په درې دورو ویشي.

۱- لرغونې واکمنۍ:

لرغونې واکمنۍ واک ته د مینز له رسېدو سره پیلېږي. په دغه واکمنۍ کې شپږ کورنۍ یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل پسي واک ته ورسېدې. په دغه دوره کې د واکمنۍ سیستم تیوکراسي (دینی) و. پاچا هم سیاسي او هم دینی مشر و څکه د هغه څواک د خدای څواک گڼل کېده او په خلکو کې یې خورا درناوی کېده. له همدې امله ورته د فرعون لقب ورکړ شوی و.

لرغوني واکمنۍ د پام وړ پوځي څواک نه درلود او سیاست یې سوله ییز و. دغه دوره په ۲۳۰۰ مخزېږد کې پای ته ورسېده، ورسره په مصرکې نوی پېر پیل شو او دوه پېړۍ یې دوام وکړ چې د فیوډالي دورې په نامه یادېږي. په یاده دوره کې گډوډې واکمنه وه. نجیبان د ډېرځواک ښتنان و چې له امله یې د ټولنیزو پوړکو (طبقاتو) له لوري وخت په وخت پاڅونونه رامنځته کېدل.

منځنۍ واکمنۍ

په ۲۱۰۰ مخزېږد کې یوولسمه کورنۍ واک ته ورسېده، په پایله کې یې گډوډۍ پای ته ورسېدې او د مصر په تاریخ کې یوه نوې پاڼه پرانیستل شوه چې د منځنۍ واکمنۍ په نامه یادېږي. دغه واکمني د لرغوني واکمنۍ په پرتله کمزورې وه. فرعونان یوبل پسې واک ته رسېدل، خو اصلي ځواک د کوچنیو واکمنانو په لاس کې و. دولسمې کورنۍ دغه حالت ته بدلون ورکړ. فرعونان یې د پوره څواک څښتن کړل. عدالت یې ټینگ او خلک یې د اصلیت او توکم له توپیر پرته په کارونو وگومارل. ویلای شو چې دولسمه کورنۍ د ولسواکۍ لومړنۍ بنسټ ایښودونکې وه. دغه واکمني د ټولنیز عدالت او علمي پرمختیاوو له مخې یوه زرینه دوره وه. له پای ته رسېدو سره یې مصر یوځل بیا د گډوډیو او بهرنیو بریدونو دورې ته ورننوت چې له دوه پېړیوېې زیات دوام وکړ او په پایله کې یې ټولنیزې اوعلمي پرمختیاوې له منځه ولاړې. هکسوسیانو، چې په لوېدیځې اسیا واکمن شوي وو، مصر تر ولکې لاندې راوست. دغې ولکې پرمصریانو مهم اغېز وکړ. هغوی یې نه یوازې له جگړه ییزو اصولوسره بلدکړل، بلکې د بهرنیانو په وړاندې یې یو موټی کېدو ته هم وهڅول. مصري واکمنانو د هکسوسانو په وړاندې پاڅونونه پیل کړل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرني ځواکونه يې له خپلې سيمې څخه وايستل. د دغې بريا اتل د اتلسمې کورنۍ موسس لومړی اهموز و.

۳- د امپراتورۍ دوره: (۱۵۸۰ تر ۱۰۹۰ میلاد څخه وړاندې)

د فرعون انځور

دغه دوره د هکسوسانو له ايستلو او د لومړي اهموز له واک ته رسېدوسره پيلېږي اهموز د مخکنيو دورو په پرتله يو پياوړی نظام رامنځته کړ. فلسطين يې ونيو او تر سوريې پورې ورسېد. د دغې دورې تر ټولو بريالي بريدونه د دريم توتمس پرمهال پيښ شول چې د دجلې او فرات ترمنځ سيمه يې د مصريه قلمرو کې ورګډه کړه.

د امپراتور له مړيني وروسته يوځل بياګډوډي رامنځته شوې، خو مصري فرعونيان يې له منځه وړلو کې پاتې راغلل. له امله يې يو په بل پسې انقلابونه پيل شول او تر دولسمې مخزېږدي پېړۍ پورې يې نيول شوې سيمې له لاسه ووتې او واکمني يې د ځوړتيا په لور روانه شوه.

په ۶۷۰ مخزېږد کې مصر د اسوريانو له لوري ونيول شو او تر ۶۶۲ مخزېږد پورې يې تر استعمار لاندې واوسېده. له دې وروسته مصر يو ځل بيا ځواک ترلاسه کړ او کلتور پراختيا وموند، خو دغه حالت ډېر دوام ونه کړ. په ۵۲۵ مخزېږد کې مصر د فارس امپراتورۍ له لوري ونيول شو چې له دې وروسته تېرتمدن بيا راژوندی نشو.

په ټوليزه توګه په مصرکې شل کورنۍ واک ته ورسېدې او ګڼ شمېر فرعونانو يکې واکمني وکړه. له هغوی څخه يو هم دويم رامسس و چې د واکمنۍ پرمهال يې حضرت موسی عليه السلام راڅرګند شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د لرغوني واکمنۍ، دویمه ډله دې د منځنۍ واکمنۍ او دریمه ډله دې د امپراتورۍ دورې په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د نیل په وادۍ کې مرکزي واکمنۍ څه مهال او د چا له لورې رامنځته شوه؟

۲- د لرغوني مصر د تاریخي دورو په اړه خپل معلومات ولیکئ.

۳- حضرت موسی (ع) د کوم فرعون په واکمنۍ کې راڅرګند شو؟ نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مصر د فرعونیانو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصر تمدن او فرهنګ

په دې لوست کې د مصریانو د مذهبي عقایدو، ټولنیزې وضعې، اقتصادي سیستم، علمي لاسته راوړنو، هنري فعالیتونو او د لرغوني مصر له تاریخي اثارو سره آشنایي پیداکوئ.

دین: دلرغوني مصر د وګړو په ټولنیز ژوند کې مذهب ډېر رول درلود او د ژوند په هر اړخ یې اغیز کړی و.

د لرغوني واکمنی سیستم تیوکراسي (دینی) و. په منځنۍ واکمنۍ او ان د امپراتورۍ په دوره کې د هیواد چارې د مذهب له لارې اداره کېدې. په لرغونې واکمنۍ کې بېلابېل دینونه سره یوځای او یو واحد دین منځته راغی. همدارنګه له بېلابېلو خدایانوڅخه أمون رې (د لمر رب النوع) چې د عدالت، ربښتینولۍ او د کایناتو د اخلاقي چارو ساتندوی ګڼل کېده او اوسیروس (د نیل رب النوع) چې د نباتاتو خدای ګڼل کېده منځته راغلل. په منځنۍ واکمنۍ او د امپراتورۍ په پیرکې دین خپل وروستنی تکامل ترلاسه کړ.

د هکسوسانو د یرغل پرمهال دغه دین په خرافاتي دین تبدیل شو. خلکو د پیسو په مقابل کې په پاپیروس لیکل شوی بښنلیک اخیسته او د مړي ترڅنګ یې په قبر کې ایښوده. په دې لیک کې له ارباب الانواعوڅخه د نومړي شخص د بښلو غوښتنه کېده. د غو دینی خرافاتو چې د روحانیونو له

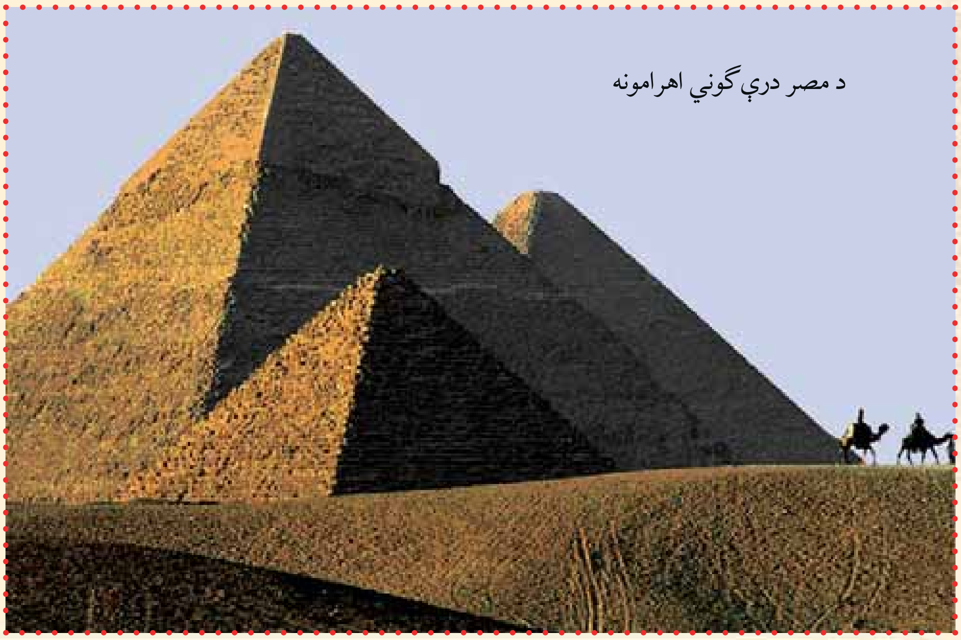

د مصر درې ګوني اهرامونه

خوا پلي کېده، پر چاپېريال ناوړه اغيز وکړ چې له امله يې په ۱۳۷۵ مخزېږدکې دځلورم امنوهوتپ په مشرۍ پاځون رامنځته شو. زوړ مذهب له منځه ولاړ او پرځای يې نوی دين رامنځته شوچې په هغه کې د اتون د خدای (د لمر لرغوني نوم) عبادت کېده. امنوهوتپ خپل نوم په اخناتون تبديل کړ. وروستيو فرعونانو له دغه مذهب سره ليوالتيا نه درلوده، په تيره توتن خامون چې ديني خرافات يې بيا دود کړل او د اتون دين يې له منځه يوړ.

د لرغوني مصر کلتوري ميراثونه تر ډېره اهرامونه، موميايي جسدونه، عبادتځايونه، مقبرې، مجسمې، انځورونه، ډېرليکونه او مذهبي سرودونه دي چې ټول يې د مذهب په سيوري کې منځته راغلي دي. مصريانو پر ډول ډول خدايانو عقيده درلوده. لمر، سپوږمۍ، نيل او ځينې حيوانات يې سپېڅلي بلل او د درناوي په موخه يې د هغوی انځورونه او مجسمې په عبادتځايونو کې ايښودې. دا هم بايد په ياد و لرو چې ددغو ټولوخرافاتو او شرک ترځنګ الله تعالی د توحيد لارې ته د خلکو د رابللو په موخه پيغمران عليهم السلام راستولي دي. موسی عليه السلام او ورور يې، هارون عليه السلام په مصر کې په پيغمبرۍ مبعوث شول. موسی عليه السلام او پيروانو يې د الهی تعليماتو په رڼا کی د ژوندانه او واحد خدای د عبادت بيرغ پورته کړ او د دغه مهال له فرعون سره يې نښته وکړه.

د شرک او خرافاتو او د فرعون د تېري او بی عدالتی په وړاندې د موسی عليه السلام پاځون په پای کی د خلکو په يو خوځښت تبديل شو چی په پايله کی يې فرعون ډوب شو او د توحيد دعوت يوځل بيا لوړ پوړ ته ورسيده.

په پيل کې مصريانو خپل مړي په ټوټو پوښل او په قبر کې يې ايښودل، خو وروسته يې دغه لاره بدله کړه او د بدن د ساتنې په موخه يې هغوي موميايي کول او د اړتيا وړ وسايل يې ورسره په قبر کې ايښودل.

ټولنيزحالت:

مصري ټولنه په واقعيت کې له څلورو پوړيو څخه جوړه شوې وه. په هر پوړ کې يې افرادو او په سر کې يې فرعون ځای درلود. د پوړکو ترمنځ د ژوند توپير ډېر نه و. ټول وګړي د قانون په وړاندې برابر و. سره له دې چې اقتصادي توپيرونو شتون درلود، د شاهي کورنۍ له غړوپرته د هيڅ تن ټولنيز موقعيت څرګند نه و او ان نوکرانو او غلامانو کولای شول له يو ټولګي څخه بل ته پورته شي. غلامان، چې په پيل کې په سختو کارونو ګومارل کېدل، وروسته په عسکري خدمت کې شامل شول او په ژوند کې يې بدلون راغی چې په پايله کې د غلامانو ټولګی بېخي له منځه ولاړ. په مصري ټولنه کې ښځو لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقام درلود، تر دې چې د فرعوني تاج اوتخت ته ورسېږي. په کورنۍ کې د ننه ودونو ډېر دود درلود. د دغه دود له مخې فرعونانو له خپلو خویندو او د کورنۍ له نژدې غړو سره واده کاوه. د ښوونې او روزنې په ډګر کې هم مصر د پام وړ پر مختګ کړی و. د دولتي ښوونځیو ترڅنګ خصوصي ښوونځیو هم شتون درلود او د هر ټولګي افرادو پکې زده کړه کولای شوه.

اقتصادي سیستم:

د مصر اقتصادي بنسټ په کرنې اومالدارۍ ولاړ و. کرنې ډېره پراختیا موندلې وه او ځمکو ښه حاصل ورکاوه. د هغه مهال د کلتور له مخې ټولې ځمکې د فرعون ملکیت وې چې د مالیې په مقابل کې یې پرخلکو وېشلې. له شلمې مخزېږدې پېړۍ وروسته سوداګرۍ چټکه پراختیا وموندله او د اقتصادي بنسټ په پیاوړتیا کې یې ترټولو زیات ارزښت ترلاسه کړ.

مصریانو له بهرنیو هیوادونو سره سوداګریزو اړیکو ته پراختیا ورکړې وه چې ښه بېلګه یې په ۳۰۰۰ مخزېږد کې مصرته د افغانستان د لاجوردي ډبرو رسېدل دي.

صنعت هم د مصرد اقتصاد په پیاوړتیا کې ډېر ارزښت درلود. بېړۍ جوړونه، ښیښه جوړونه، کولالي، د ټوکرانو اوبدل او د ډبرې توږل هغه صنایع وې، چې ګڼ شمېر وګړي یې په کارونو بوخت کړي وو.

د فلزي پیسو په جوړونه کې هم مصر نړیوال شهرت ترلاسه کړی و.

د امپراتورۍ تر دورې پورې ځمکې د خلکو ترمنځ وېشل شوي وې او د حکومت له عملي کنترول څخه بهرګڼل کېدې، خو د دغې دورې زیات لګښت په کروندګرو د لوړې مالیې لامل وګرځېد چې په دې ډول فرعونان دځمکوښتن اوکروندګر یې نوکران شول. سربېره پر دې د زیاتو پیسو د لاسته راوړلو په موخه بهرنۍ سوداګري هم د دولت له لوري انحصار شوه.

د اخناتون له دورې پرته د امپراطورۍ په ټوله دوره کې روحانیون له مالیې معاف وو او د دولت په پانګه کې یې مهمه ونډه درلوده. سربېره پر دې د کرنیزې ځمکې یو پر اوومه برخه د روحانیونوحق و او همدارنګه د زرګونو حیواناتو او کابو سل بېړیوښتنان هم وو.

ادبیات:

مصریان لومړني خلک وو چې انځوریز لیک (هیروغلیف) یې رامنځته کړ. مصري کاهنانو دغه لیک د عبادتځایونو، مانیو او د فرعونیانو د مقبرو د اړونده مطالبو د لیکلو په موخه کاراوه او په ځانګړو مدرسو کې یې زده کوونکو ته ورښوده. له هیروغلیف پرته د دیموتیک په نامه هم یو لیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

دود و چې د منځني پوړ وګړو او سوداګرو ورځخه کار اخیسته.

کاهنان په مدرسوکې د اشرافو د زامنو په روزنه او د بېلابېلو علومو په ښوونه بوخت وو. په دغو مدرسوکې د پاپیروس له کاغذ ځخه ګټه اخیستل کېده.

دکلیزو رامنځته کېدل هم د یادونې وړدي چې په حقیقت کې د هغه مهال د تاریخ کتابونه و. په دغو کلیزوکې مصري منشیانود فرعونیانو برياوې ځرګندولې او د هغوی اړوند مسایل یې لیکل.

هنر او معماري:

د مصر تمدن ته تردېره هغوکلتوري میراثونو شهرت ورکړی چې د یادګار په ډول پاتې دي. دغه آثار له اهرامونو، عبادتځایونو، ماڼیو، مجسمو او هغو انځورونو ځخه عبارت دي دا اثار د وخت د واکمنیو د لویې او پوهې ځرګندونه کوي، چې د مصر درې ګوني اهرامونه یې ښې بېلګې دي. د اهرامونوسربیره ګڼ عبادتځایونه هم ودان شوي وو چې په چاپېر کې یې د کاهنانو، غلامانو او کار کوونکو ځانګړو ځایونو شتون درلود. په دغه عبادتځایونو کې د سپېڅلو حیواناتو مجسمې ایښودل شوې وې او ستنې یې له دیني لیکنو او انځورونو ډکې وې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مصریانو د مذهب، دویمه ډله دې د اقتصادي سیستم او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د مصریانو د دیني عقیدو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲- د مصریانو د ټولنیز حالت په اړه معلومات ولیکئ.

۳- د مصریانو د ادبیاتو په اړه معلومات ولیکئ.

له ټولګي ځخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مصریانو د لاسته راوړنو په اړه خپل معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فارس تمدن

په دې لوست کې به د اریانا تمدن د فارس برخه، چې د افغانستان برخه یې په سر کې توضیح شوه، پېژنئ اوس به د فارس تمدن د سیاسي، ټولنیزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

هغه مهال چې اریایان په بلخ کې مېشت شول، د وګړو د ډېرښت له امله د اریانا دننه خپاره او لوېدیځ ته وکوچېدل. هغه شمېر، چې لوېدیځ ته کډه شول او د اوسني ایران په شمال او فارس کې مېشت شول هغوی د ((ماد)) او ((فارس)) په نومونو د یو مدنیت بنسټ کېښود، چې د فارس د تمدن په نوم شهرت لري.

د فارس پراخې دښتې، سیندونه او شتمنې طبیعي زېرمې د دې لامل شوې چې په دغه هیواد کې کرنه، مالداري او صنعت د پام وړ پراختیا وکړي او بشري تمدنونه رامنځته شي.

سیالک، ګوران، مارلک، جیروفت او شهر سوخته د فارس نامتو لرغوني سیمې دي چې وګړو یې د ګاونډیو سیمو له وګړو، لکه د منډیګک، موهنجوډارو او هړپې له اوسیدونکو سره اړیکې درلودې.

له میلاد څخه ۳۰۰۰ کاله وړاندې ایلامي وګړو په فارس کې د ایلام تمدن رامنځته کړ. د دغه تمدن په اړه ډېر تاریخي معلومات د شوش له ښار څخه، چې د ایلامي واکمنۍ سیاسي مرکز و، ترلاسه شوي دي. ایلام د ادب، هنر او صنعت په برخه کې د پام وړ پراختیا وموندله. د بابلیانو او اشوریانو له واک ته رسېدو سره ایلامیان کمزوري شول او په پایله کې په ٦٤٥ زکال کې د اشور بناپال له لوري فتح شو. اشوري لیکنې د هغو دوو قبایلو یادونه کوي چې د فارس په شمال لوېدیځ کې مېشت وو او د ماد او پارسیانو څخه عبارت دي.

د هیرودت په وینا د اتمې مخزېږدې پېړۍ په وروستیو کې د دیاکو په نامه یو شخص د ماد قبایل تر خپلې ولکې لاندې راوستل او د ماد د واکمنۍ بنسټ یې کېښود.

په دغه لړۍ کې درې نامتو پاچاهان واک ته ورسېدل چې یو له هغوی څخه هم استیاګ و چې په واکمنۍ کې یې د ماد څواک خپل لوړې پوړۍ ته ورسېد او د ماد قلمرو ته یې ډېره پراختیا ورکړه.

د ماد د قلمرو پراختیا د فارسي قبایلو له لوري ودریده. پارسیان د کوروش په مشرۍ یو موټی شول او په ۵۵۳ مخزېږد کې یې د ماد واکمنۍ له منځه یوړه. په فارس کې د ماد له راپرځېدو سره هخامنشي واکمنۍ منځته راغله. د دغې واکمنۍ نامتو واکمن لوی کوروش و چې د بابل ښار یې تر ولکې لاندې راوست او ځان یې د بابل پاچا وباله.

له کوروش وروسته د هغه زوی لومړی کمبوجیه واک ته ورسېد. کمبوجیه په مصر یرغل وکړ او هغه یې په خپله ولکه کې راوست. د هخامنشیانو اته واکمنان یو بل پسې واک ته ورسېدل چې په پای کې په ۳۳۵ مخزېږد کې د هخامنشیانو وروستی واکمن، دریم داریوش د مقدوني سکندر د یرغلونو په پایله کې ماته وخوړه او ورسره دغه لړۍ پای ته ورسېده.

تمدن او فرهنګ

دین: د شرک او خرافاتو د خپریدو په پایله کې په پخواني فارس کې د ځینو ښاریو، ځمکې، آسمان، اوبو او اور عبادت تر ډېره دود و. د اور عبادت د ستورو عبادت په تیره د لمر عبادت ځانګړی رول درلود. د پخوانیو فارسیانو په مذهب کې عبادتځایونو شتون نه درلود. دیني مراسم، دعاګانې او قرباني په مناسبو ځایونو کې ترسره کیدې. خو وروسته عبادتځایونه ودان شول چې د خدایانو مجسمې پکې ایښودل کیدې او خلکو به یې عبادت کاوه.

ایلامیانو له مړینې وروسته پر ژوند باور درلود او له خپلو مړو سره یې خاورینې کوزې خښولې او همدارنګه یې له کانالونو څخه قبرونو ته اوبه ورتویولې چې مړي تږي نه شي.

د زردشت په راڅرګندیدو سره زردشتي مذهب د فارس دولتي مذهب شو او ډېر ارزښت یې ترلاسه کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر، صنعت او معماري:

په لرغوني فارس کې ایلامیانو د ختینو او فلزي لوښو په جوړولو، مجسمه جوړولو او د ډبرو پر مخ د انځورونو په کښلو کې ډېر مهارت درلود. د ماد وګړو خپل کورونه په لوړو ځایونو کې د ټینګو کلاګانو په منځ کې جوړول. د دغو کلاګانو شا او خوا تاو راتاو دیوالونه او د ښار برجونو شتون درلود چې د جګړې د سنګرونو په څیر ورڅخه ګټه اخیستل کېده.

ماد د خپلو شاهانو لپاره په غرونو کې قبرونه کیندل. د لرغونپوهانو په واسطه موندل شوي خاورین لوښي او فلزي آثار د هنر او معمارۍ په برخه کې د ماد د هنري مهارتونو څرګندونه کوي.

هخامنشي واکمنانو د خپل ځواک د ښوولو په موخه ګڼ شمېر ماڼۍ ودانې کړې وې، چې له هغو څخه یوه هم د جمشید تخت دی.

له هخامنشي لړۍ څخه د بیستون ډبرلیک ډول ډول فلزي، طلایي، نقره یي او د زېړو آثار لکه: سکې، وسلې، جامونه، لوښي او لوحې پاتې دي چې د هغه مهال د صنعت د پرمختګ څرګندونه کوي.

د جمشید تخت: د هغو ښکلو ماڼیو مجموعه وه چې د هخامنشیانو په واسطه جوړه شوې وه. داریوش دغه ځای د خپلې ماڼۍ لپاره غوره کړ او د جوړېدو په موخه یې له ټول هېواد څخه ګڼ شمېر هنرمندان په کار وګمارل. له داریوش وروسته ټولو

د جمشید د تخت یو انځور

هخامنشي واکمنانو په دغه ځای کې ماڼۍ جوړې کړې.

په دغه سیمه کې هر کال د نوروز د جشن مراسم ترسره کېدل چې له بېلابېلو ولایتونو څخه پکې له ښکلو سوغاتونو سره استازیو ګډون کاوه. د یوناني سکندر له راتګ سره د دغه تخت ډېر ارزښتناکه وسایل له منځه ولاړل او ودانۍ یې زیانمنې شوې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ماد او فارسیانو د واکمنۍ دویمه ډله دې د پخواني فارس د مذهب او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د فارس لرغوني سیمې کومې دي؟ نومونه یې واخلئ.

د هخامنشي واکمنۍ بنسټ ایښودونکی څوک و او څه مهال رامنځته شو؟

د ماد د واکمنۍ د هنر او معمارۍ په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د جمشید تخت په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند تمدن

په دې لوست کې د هند تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي، سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې، علمي لاسته راوړنو او د لرغوني هند د هنر او معمارۍ سره اشنايي پیداکوئ.

هند په اسيا کې د تمدن د پيدايښت له لرغونو مرکزونو څخه ګڼل کېږي. هند هغه پراخه او ښکلې سيمه ده چې په خپله غېږ کې يې ډېر مدنيتونه، علوم او مذهبونه روزلي او نړيوالو ته يې د سوغات په توګه وړاندې کړي دي.

په ۱۹۲٤ز کال کې لرغونپوهانو په هند کې د دوو لرغونو سيمو (هړپه او موهنجودارو) پاتې شوني وموندل چې لرغونتوب يې ۳۰۰۰ مخزېږد ته رسيږي. هړپه او موهنجودارو کراچۍ ته څېرمه ځای لري، د دراويدي اقوامو اړوند او د هند له لرغوني تمدن څخه ګڼل کېږي. د هړپه او موهنجودارو تمدن د سند په لويديځ کې رامنځته شوی. له دغې سيمې څخه ترلاسه شوي اثار څرګندوي چې

له موهنجودارو د ودانيو پاتې شوني

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغې سیمې وګړي په ۳۰۰۰ مخزیږد کې په کرنه، مالدارۍ او د میوه لرونکو ونو په روزنه بوخت وو. هغوی له برونزو څخه د کار وسایل، د کور لوښي او وسلې جوړولې او په لاسي صنعت کې هم مخکښ و. د هړپه او موهنجودارو پاتې شونې ښیي چې په دغه سیمه کې له پخو خښتو څخه جوړ ګڼ شمېر کورونو، دوکانونو او واټونو شتون درلود، چې عموماً کورونه دوو. پوړیز او د پراخه کوڅو لرونکي وو. په دغو ښارونو کې د تالارونو، د اوبو څاګانو، حمامونو، د کانالونو په واسطه د اوبه خور سیستم او د کانالیزاسیون سیستم شتون دا په ډاګه کوي چې دغه وګړي د یو پرمختللي تمدن لرونکي وو.

له مخزیږد څخه ۱۵۰۰ کاله وړاندې اریایان هند ته ولیږدیدل او د دراویدي اقوام یې چې د پرمختللي تمدن لرونکي وو، د ځان تابع کړل. اریایانو هند ته له راتګ وروسته د کاست (طبقاتي) سیستم رامنځته کړ. د دغه ویش پر بنسټ څلور طبقې لکه: برهما (روحانیون) کشتاتریان (جګړه ماران) ویسا (سوداګر او کروندګر) او سودرا (کارګران) رامنځته شول.

اریایانو په هند کې واحده واکمنی رامنځته نه کړه، بلکې هرې قبیلې د ځان لپاره یو کوچنی قلمرو غوره کړ او یکې میشت شول چې په پایله کې بهرنیانو ته په هند د یرغلونو زمینه برابره شوه.

هخامنشي واکمن داریوش د هند شمال فتح کړ، خو د سکندر په واسطه د هخامنشیانو له منځه تلو سره د هند شمال د یونانیانو لاس ته ورغی. د سکندر له مړینې سره سم یو هندي قوماندان چندرا ګوپتا د یونانیانو په وړاندې پاڅون وکړ او هغوی یې له هند څخه وایستل. هغه په لنډ وخت کې ځایي واکمنۍ سره یوموټې او یوه ځواکمنه واکمنۍ یې رامنځته کړه چې د موریایانو واکمنۍ بلل کیږي. د دغې واکمنۍ له مشهورو واکمنانو څخه یو هم اشوکا و چې په تاریخ کې ډېر شهرت لري. له موریا څخه وروسته په هند کې د ګوپتا واکمنۍ منځته راغله چې څو پېړۍ یې دوام وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او تمدن:

دين: دتاريخي حقايقو او سمو ديني عقايدو په نظرکې نيولو سره، توحيد او د يو خداى عبادت د انسانانو په ديني تاريخ کې يو اصل دى او له خداى څخه پرته د نورو شيانو عبادت ته مخه کول له سمې لارې څخه انحراف او بې لارې ده. د همدې انحراف پربنسټ د اريايانو له مهاجرت وړاندې په هند کې د حيواناتو او طبيعت لمانځنه کېده. لوى او غټ خدايان يې آګني (د اور خداى) او اندرا (د باران خداى) وو. په لرغوني هند کې ډېر کيشونه رامنځته شول، چې له هغوى څخه يو هم برهمن و. د برهمن دين دولت ته د خدايي مقام ورکاوه او پاچا يې سپيڅلى باله.

په شپږمه مخزېږده پېړۍ کې په هند کې د بودا دين منځته راغى چې د اشرافو له ملاتړ څخه برخمن شو او ډېره پراختيا يې ومونده.

علم، هنر او معماري:

د لرغوني هند وګړو په رياضي او طبابت کې ډېر پرمختګ کړى و. له ۱- ۹ پورې اعداد، اعشاري سيستم او داسې نور د هنديانو له لوري رامنځته شول. هنديانو د اړتيا له مخې د جشن او قرباني ورځې وټاکلې او له همدې امله يې نجوم ته هم ډېر پام اړولى و.

په لرغوني هند کې هنر او معماري هم ډېره پراختيا موندلې وه، چې بېلګې يې د هړپې او موهنجودارو په پاته شونو کې تر سترګو کېږي. د بودايي دين له پراختيا سره سم په ټول هيواد کې ګڼ شمېر عبادت ځايونه ودان شول. سربېره پردې د واکمنانو لپاره ښکلې او سترې ماڼۍ جوړې شوې، چې پاتې شونې يې تر دې مهاله شتون لري او په لرغوني هند کې د هنر او معمارۍ د پرمختګ څرګندونه کوي.

د هندي هنرمندانو يو بل مهم کار د مجسمو جوړول و. هغوى د بودا او هندي خدايانو لپاره له

لرګيو او ډبرو څخه ګڼ شمېر مجسمې جوړې کړې وې چې د وګړو له لوري يې عبادت کېده.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې هند ته د اريايانو د ورتګ، دويمه ډله دې د لرغوني هند د دين او دريمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د هند د لرغونو سيمو په اړه څه پوهېږئ؟

آرياييان هند ته څه مهال وليږديدل او څه ډول طبقاتي سيستم يې رامنځته کړ؟

په لرغوني هند کې د علم د پراختيا په اړه خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د هنديانو د کلتور په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چين تمدن

په دې لوست کې د لرغوني چين له سياسي، ټولنيزې، کلتوري او اقتصادي وضعې او تاريخي اثارو سره اشنايي پيداکوئ.

د چين هيواد د اسيا په ختيځ کې پروت او د نړۍ د لرغونو تمدنونو يو مهم مرکز و. د چين تمدن د هوانګهو د سيند په غاړه کې رامنځته شوي چې ښيرازه ځمکې يې درلودې او وګړي يې په کرنه بوخت وو.

په لرغوني چين کې لومړنۍ واکمني په ۱۵۰۰ مخزېږد کې رامنځته شوه چې د شانګ په نامه ياديږي. د خط او کليزې رامنځته کيدل او د چيني لوښو جوړيدل د شانګ دورې له مهمو تمدني لاسته راوړنو څخه ګڼل کيږي.

دويمه واکمنۍ چې په چين کې رامنځته شوه، د (چو) په نامه ياديږي، چې واکمنانو يې له ۱۰۲۸ – ۲۵۶ مخزېږد پورې واکمني وکړه. د چو د واکمنۍ په وروستيو کې په چين کې کورنۍ جګړې او اخ وډب رامنځته شوې چې په پايله کې يې د (چه اين) په نامه قبيلو پر چين ولکه ومونده او د لرغوني چين د يوې مشهورې واکمنۍ بنسټ يې کيښود.

د چه اين قبايلو واکمن شي هوانګ تي و چې د چين په تاريخ کې ډېر شهرت لري. شي هواتګ تي پياوړی پوځي ځواک درلود او له همدې امله په دې بريالی شو چې ورپې واکمنۍ له منځه يوسي. هغه د چين پر پراخه هيواد ولکه ومونده او خپل ځان يې لومړی سترواک وباله. په دغه واکمنۍ کې د چين د تمدن د ودې او نيکمرغۍ دوره پيل شوه. قوانين رامنځته شول، سړکونه جوړ شول او د بهرنيو بريدونو د مخنيوي په موخه د يوه ديوال جوړول پيل شول چې دا مهال د چين د ستر ديوال په نامه ياديږي.

د شي هوانګ تي له مړينې وروسته په چين کې ګډوډۍ رامنځته شوې چې په پايله کې يې د هان لړۍ واک ته ورسېده. د هان د واکمنۍ پر مهال بودايي مبلغانو چين ته سفر وکړ او په دغه هيواد کې يې بودايي دين ته پراختيا ورکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او تمدن:

دين: په لرغوني چين کې وګړو د آسمان، ځمکې او خپلو نيکونو عبادت کاوه. د پخواني چين دوه ستر کيشونه د تاو او کنفيسوس عقايد دي. د دغو دينونو له نظره انسان او طبيعت سره ډېر نږدې دي او يو پر بل اغيز کوي. د تاو دين د ساده ژوند ښيګڼې او دېر خپلو غوښتنو سترګې پټول تبليغوي. کانفوسيوس له ټولنې سره د اړيکو پيدا کولو او د انسانانو ترمنځ د اړيکو په درلودلو باندې ټينګار کوي. دغه دين د پخوانيو دودونو، مشرانو، پلرونو، نيکونو او د کورنۍ يووالي په درناوي تاکيد کوي.

د هان په واکمنۍ کې د بودا دين دغه هيواد ته راغی او ګڼ شمېر پيروان يې وموندل چې د چينايانو په کلتوري ژوند يې ډېر اغيز وکړ.

ادبيات: د چينايانو ليکدود د هيروګليف په څير يو لرغونی ليکدود دی. دغه ليکدود د چه اين په واکمنۍ کې معياري شو او په ټول چين کې دود شو چې تر دې مهاله کارول کيږي. دغه ليکدود په نورو هيوادونو کې هم خپور شو او د جاپانيانو، کورياپانو او ويتناميانو د ليکدود بنسټ يې کيښود.

په لرغونو پيړيو کې ليک د هډوکو او لرګيو پرمخ کښل کيده. په لومړۍ ميلادي پېړۍ کې په چين کې کاغذ رامنځته شو چې په ليکلو کې يې يو ستر انقلاب رامنځته کړ او ډېرو خلکو ته يې پوهه ورسوله.

د چين د ليکدود پرمختګ د شتمنو ادبياتو لپاره لاره هواره کړه. ګڼ شمېر نثرونه، د قصيدو کتابونه او تاريخي اثار وليکل شول. د شعر په برخه کې هم د پام وړ پراختيا رامنځته شوه.

علم، صنعت او هنر:

چینایانو د نجوم، ریاضیاتو او جغرافیې په برخه کې ډېر پرمختګ کړی و. د چو په واکمنۍ کې د بېلابېلو ایالتونو لپاره نقشې جوړې شوې او د هیواد د جغرافیې په اړه ډېر معلومات ترلاسه شول. چینایانو د زلزلې په اړه هم معلومات لرل او د زلزلې د معلوملو لپاره یې یوه اله هم رامنځته کړې وه. هغوی د اوسپنې په مقناطیسي ځانګړتیا پوهیدل، چې وروسته یې قطب نما رامنځته کړه. چینایانو د انسان د اناتومۍ په برخه کې هم ډېره پوهه درلوده. په یوشمېر ناروغیو او د هغوی د درملنې په اړه یې هم معلومات درلودل.

چینایان لومړني وګړي وو چې له ختېنولوښو او فلزکارۍ سره یې ښه اشنایي درلوده. د چین ستر ښارونه له پوهانو او صنعتکارانو ډک وو. د کاغذ او چاپ فن، قطب نما او د باروتو جوړول د چینایانو ویاړونه دي. د چیني لوښو جوړونې او د ټوکر او بدلو صنعت ډېر پرمختګ کړی و.

په لرغوني چین کې هنر او معمارۍ هم ډېره وده کړې وه. د لرغوني چین په ښارونو کې ګڼ شمېر ماڼۍ او عبادت ځایونه جوړ شوي و. د چین ستر دیوال د هغه مهال د معمارۍ د مهارت یوه ځرګنده بېلګه ده.

د چین ستر دیوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چین ستر دیوال د نړۍ له برمه ډک تاریخي اثر دی. دغه تاو راتاو دیـوال د ارام سمندر له غاړو او مورګو څخه پیلیږي او د تبت په پولو کې پای ته رسیږي. دغه دیوال د شي هوانګ تي سترواک په امر په شلو کلونو کې جوړ شوی دی. د دغه دیوال لوړوالی اووه نیم متره دی، پراخوالی یې هم په همدې کچه دی. داسې ویل کیږي چې کله به کوم کارګر مړ کیده او یا به ناجوړه کیده هغه به یې په دیوال کې خښناوه. د دیوال له پاسه په سل مترۍ کې امنیتي پوستې موجودې دي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دووه ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د چین د واکمنیو او دویمه ډله دې د چین د تمدن او فرهنګ په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې دا معلومات خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د چه این قبایلو مشر څوک و او کوم کارونه یې ترسره کړل؟

د پخواني چین د مذهبونو په اړه څه پوهیږئ؟

د چینایانو د علمي پرمختیا په اړه معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د چین د ستر دیوال په اړه معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ويشتم لوست

د يونان تمدن

په دې لوست کې د کرت تمدن، د يونان ښاري دولتونو، ټولنيزې او کلتوري وضعې او همدارنګه د لرغوني يو نان له علمي او هنري لاسته راوړنو سره اشنايي پيداکوئ.

د يونان تمدن د نړۍ د لرغونو تمدنونو هغه مهم مرکز و چې لويديځې نړۍ ورځخه الهام واخيست او د خپل کلتور بنسټ يې پرې کېښود.

د يونان لومړی تمدن د کرت په نامه ياديږي. کرت د لرغوني يونان اړوند ټاپووزمه وه. په ۱۹۰۰ زيږديز کې د لرغونپوهانو څېړنو په ډاګه کړه د کريت په جزيره کې يو پرمختللي تمدن شتون درلود چې د مصر او بين النهرين له تمدن سره يې سيالي کوله. له دغې سيمې څخه ګڼ شمېر ډېرين او خاورين اثار، د پخلنځي وسايل او داسې نور اثار ترلاسه شوي چې لرغونتوب يې له ۲۵۰۰- ۱۵۰۰ مخزېږد پورې رسيږي. په کريت کې مرکزي واکمنی د ۲۰۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې رامنځته شوه چې پلازمېنه يې دکنوسوس ښار و. د کرت تمدن د اريايي قبايلو د يرغل په پايله کې له منځه ولاړ.

يونانيان: يونانيان له هغو اريايي قبيلو سره تړاو لري چې له خپل اصلي ميشت ځای (اريانه ويجه) څخه د اروپا لور ته وليږديدل او د ۲۵۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې يونان ته ننوتل. د اريايانو لومړۍ ډله اکينان وو چې وروسته ايونان او بيا دوريان يونان ته راننوتل. هغوی د يونان اصلي اوسيدونکي د ځان تابع کړل او نه يوازې يونان بلکې د ايجن سمندرګي ټولې سيمې يې ترلاسه کړې.

د ۱۶ مې مخزېږدې پېړۍ په شاو خوا کې د اکينانو له لوري د لومړنۍ واکمنی بنسټ کېښودل شو او په مې سن کې ستړې او ښکلې ماڼۍ ودانې شوې. د اکينانو تمدن تر لسمې مخزېږدې پېړۍ پورې دوام وکړ.

اکينان په کرنې بوخت وو او د برونزو له وسايلو يې ګټه اخيستله. دغه دوره له ميلاده لس پېړۍ وړاندې د دوريانو د يرغل په ترڅ کې پای ته ورسېده او دوريان په لرغوني يونان واکمن شول. دوريانو د کلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کيسې چې د (الياد او اديسه) په نامه ياديږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. دغه کيسې چې د نړۍ په ادبياتو کې لوړ مقام لري، د ړوند يوناني شاعر هومر په واسطه ويل شوي دي.

د یونان ښاري دولتونه:

په یونان کې د زیاتو غرونو او ټاپو وزمو شتون او همدارنګه قبیلوي تعصبات ددې لامل شول چې یوناني قبایل له یوبل څخه بیل او په خپلواکه توګه ژوند وکړي. په دې توګه په یونان کې ډېر ښاري دولتونه رامنځته شول چې سپارت او اتن یې تر نورو مشهور دولتونه وو. دغو دواړو دولتونو له یو بل سره توپیر درلود. د سپارت وګړو په جګړو کې ډېر شهرت موندلی و، خو د اتن وګړو په دموکراسي او د علم او فلسفې په دودولو کې ډېر شهرت درلود.

د یونان ښاري دولتونو له یو بل سره سیالي او دښمني درلوده. هغوی په دوو ډلو وېشل شوي و چې د یوې په سر کې اسپارت او د بلې په سر کې اتن ځای درلود.

په یونان کې کورنیو جګړو چې د پلوپونیز جګړو په نامه یادیږي ډېر وخت دوام وکړه په پایله کې یې اسپارتیان بریالي شول، خو هغوی هم د (تبس) ښاري دولت له لوري مغلوب شول. په دې توګه کورنیو ګډ وډیو یونان ډېر کمزوری کړ. همدغه مهال مقدوني فلیپ چې د یونان په شمال کې د مقدونیې حاکم و، په یونان ولکه پیدا کړه. دغه کار د فلیپ د زوی مقدوني سکندر لپاره د فتوحاتو لاره هواره کړه. سکندر د ترکیې او مصر له نیولو وروسته فارس ته مخه کړه او له ۳۳۶-۳۲۳ مخزېږد پورې یې په هخامنشیانو بری وموند او د هند تر شمال پورې وړاندې ولاړ.

د سکندر له مړینې وروسته یوناني ستروای تجزیه شوه، چې ورسره رومي امپراتورۍ ته د غوړېدو او پراختیا زمینه برابره شوه.

کلتور او تمدن:

دین: د توحید او د یوه خدای د عبادت دعقیدې د نشتوالي او د اعتقادي انحراف له امله یونانیانو په ډېرو خدایانو باور درلود او د لرغوني نړۍ د نورو وګړو په څیر یې باور درلود چې آسمان، ځمکه، بریښنا، مینه او ښکلا او پوهه هر یو ځانګړی پیداکوونکی لري. زیوس (د آسمان خدای) پاسیدون (د سمندر خدای) اپولو (د لمر خدای) او اتینا (د بریالیتوب خدای) ګڼل کیدل. د یونانیانو په اند د دوی یوشمېر خدایان د الپ په غره کې اوسیدل چې له همدې امله ورزشي سیالۍ د المپیا غره ته څېرمه ترسره کیدلې، د المپیک سیالۍ د هماغه مهال یادګار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان د لرغوني مدنیت یوه بیلګه

یونانیانو له مړینې وروسته پر ژوند باور درلود او د خپلو مړو ترڅنګ یې ځینې وسایل ورسره په قبر کې ایښودل.

په یوناني ښارونو کې ګڼ شمېر عبادت ځایونو شتون درلود، چې خلك د دیني مراسمو په موخه ورتلل.

هنر او معماري: له لرغوني یونان څخه ډېر اثار لکه مجسمې، لوښي، سکې اوعبادت ځایونه پاتې دي، خو د یونانیانو معمارۍ او مجسمه جوړونه د ډېر شهرت لرونکې ده. هغوی د خپلو خدایانو او همدارنګه د خپلو واکمنانو لپاره مجسمې جوړولې. هغوی خپلې ودانۍ له ډبرو او لرګیو څخه جوړولې، موسیقي او تیاتر هم په یونان کې ډېر دود درلود.

علم او فلسفه: علم په یونان کې ډېر پرمختګ کړی و ځکه چې هغوی له علمي خبرو اترو سره ډېره لیوالتیا درلوده. د علم د پرمختګ یو بل لامل له مصر او کوچنۍ اسیا سره د یونانیانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګریزې اړيکې وې چې له همدې امله د اسیا او افريقا علمي لاسته راوړنو یونان ته لار موندله او علم ته يې لا زياته وده ورکوله.

د یونان فیلسوفان په نړۍ کې د ډېر شهرت لرونکي دي، چې د هغوی له جملې څخه سقراط، افلاطون او ارسطو د يادونې وړ دي. سقراط هغه لوی فیلسوف و چې په ښار کې به ګرځيده او له خلکو سره به يې خبرې اترې کولې. هغه ډېر زده کوونکي درلودل چې تر ټولو نامتو يې افلاطون دی.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د کرت د تمدن، دويمه ډله دې د یونان د ښاري دولتونو او دريمه ډله دې د یونان د کلتور او تمدن په اړه معلومات وليکي او د هرې ډلې استازی دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د کرت د جزيرې په اړه معلومات وليکئ.

د یونان مشهور ښاري دولتونه کوم وو، په اړه يې معلومات وړاندې کړئ.

د یونانيانو د مذهبي عقايدو په اړه معلومات وړاندې کړئ.

د یونان مشهور فیلسوفان څوک وو؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د المپيک د ورزشي سياليو په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم تمدن

په دې لوست کې د روم امپراتورۍ د رامنځته کېدو، د لرغوني روم له سیاسي ټولنیزې او کلتوري وضعې، او همدارنګه دلرغوني روم له هنري برياوو سره اشنايي پيداکوي.

د روم تمدن په ایټالیا کې متمرکز و. دغه تمدن هغه پل ګڼل کیږي چې د یونان تمدنونه ورڅخه نورې اروپايي هېوادونو ته تیریدل.

پخوانیو ایټالویانو له یونان څخه الفبا، دیني عقیدې او هنرونه زده کړي چې له همدې امله د ایټالیا نوم یوناني نوم دی. د روم تمدن له میلاد څخه وړاندې په شپږمه پېړۍ کې پرمختیا پیل کړه او د یونان د تمدن له څوړ وروسته خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېد.

د روم ښار په ۱۰۰۰ مخزېږد کې د لاتیوم په سیمه کې جوړ شو. د لرغونو رومیانو د ژبې لاتیني نوم له همدغې کلمې څخه اخیستل شوی دی. هغه مهال د روم یوشمېر میشت قومونه سره یو موټې شول چې د لاتینیانو په نامه یې شهرت پیدا کړ او څه مهال وروسته یې شاهي نظام رامنځته کړ چې تر ۵۰۹ مخزېږد پورې یې دوام وکړ. له شاهي نظام وروسته په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کیښودل شو چې د مشرانو جرګه، سنتورې یا سل کسیزه شورا او قبایلي جرګه یې درلوده.

وروسته له هغه چې رومیانو پر ټولې ایټالیا ولکه پیدا کړه د نورو سیمو د نیولو هڅې یې پیل کړې چې په ترڅ کې یې د رومیانو او کارتاژیانو ترمنځ جګړه پیل شوه. دغه مهال کارتاژ (نننۍ تونس) د مدیترانې پر ټاپو وزمو او د شمالي افریقا په ډېرو سواحلو ولکه درلوده. د رومیانو او کارتاژ جګړه له یوې پیړۍ ډېر دوام وکړ چې په پایله کې رومیان بريالي شول او په ۱٤٦ مخزېږد کې د کارتاژ دولت پای ته ورسېد.

رومیانو خپلو بریاوو ته ادامه ورکړه او د مصر او کوچنۍ اسیا په نیولو سره یې یو پراخه هیواد رامنځته کړ. په دې توګه د روم حکومت د روم په امپراتورۍ بدل شو.

اکتاو هغه شخص و چې د روم د ستروآکۍ بنسټ یې کیښود. او له ۲۷ مخزېږد څخه تر ۱٤ زیږدیز پورې یې پر روم واکمني وکړه. له دې وروسته د روم په تاریخ کې یوه نوې دوره پیل شوه چې د امپراتورۍ د دورې په نامه یادیږي او تر ٤۷٦ زیږدیز پورې یې دوام وکړ.اکتاو یو پیاوړی

ستروآک و. د هغه په واکمنۍ کې ډېر اصلاحات رامنځته شول، فساد له منځه ولاړ، قانون او نظم غښتلی شو، نوې محکمې جوړې شوې او د پوستي خدمتونو بنسټ کېښودل شو. له اکتاو وروسته ګڼ شمېر واکمنان واک ته ورسېدل خو ډېری یې بې کفایته وو.

له دریمې زیږدیزې پېړۍ وروسته رومي امپراتورۍ له ستونزو سره مخ شوه او ځواک یې کمزوری شو. کنستانتین چې د روم امپراتور و د بیزانتوم (قسطنطنیه) ښار یې د خپلې پلازمېنې په توګه غوره کړ. دغه ګام رومي امپراتورۍ په دوو برخو (ختیځ او لویدیځ روم) وویشله. لویدیځ روم د بهرنیو بریدونو په ترڅ کې د ځوړ په لور روان شو، خو ختیځ روم ترهغه پایښت وموند چې پلازمینه یې په ۱۴۵۳ زیږدیز کې د ترکي مسلمانانو له لوري فتحه شوه. په دې ډول د نړۍ دغه لویه ستروآکی هم له منځه ولاړه.

کلتور او تمدن:

دین: رومیانو هم د یونانیانو په څېر په ډېرو خدایانو باور درلود او د هغوی عبادت یې کاوه. مریخ په جګړو کې مرسته کوونکی، جونو د ښځو ساتونکی، مشتري باران ورونکی او عطارد پیغام رسونکی خدای ګڼل کېده. په روم کې ډېر عبادت ځایونه ودان شوي و. په دغه عبادت ځایونو کې به هغو غیب ویونکو شتون درلود چې خلکو پرې باور درلود.

په روم کې د مسیحیت خپریدو د خلکو په ټولنیز ژوند ډېر اغیز وکړ. مسیحیانو په رومي خدایانو باور نه درلود چې له همدې امله په پیل کې د دولتي مامورینو او کاهنانو له کینې او مخالفت سره مخامخ شول، خو د مسیحیت په پراختیا سره د مسیحي دین نظریاتو د پخوانیو نظریاتو ځای ونیو او د روم د رسمي دین په توګه وپېژندل شو.

ټولنیز ژوند: د روم د واکمنۍ د جوړیدو پر مهال، رومي ټولنه له دریو اصلي ډلو، (اصلي رومیان، غیر رومي وګړي او غلامانو) څخه جوړه شوې وه.

د ځمکې د مالکیت او په ټاکنو کې د ګډون حق یوازې لومړۍ ډلې درلود او دولتي چارواکي هم له همدې ډلې ټاکل کېدل، خو د وخت په تیریدو سره دغه حالت بدلون وکړ او دویمې ډلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم د لرغوني
تمدن یوه بیلګه

هم د اعتراضاتو او هڅو په پایله کې د لومړۍ ډلې امتیازات ترلاسه کړل. په روم کې د غلامانو حالت ډېر خراب و چې له همدې امله به یې څینې وخت اخ وډب رامنځته کیده. په رومي ټولنه کې وګړي په بېلابېلو دندو بوخت وو. شتمنو طبقاتو خپل ډېری وخت په تیاترونو او ورزشي سیالیو کې تیراوه. د هغوی کورونه ډېر ستر و چې د خوب خونه، حمام، پخلنځی او د غلامانو د اوسیدو ځای یې درلود.

قانون او دولت: د روم قوانین او اداري اصول نړۍ ته د رومیانو ښه سوغاتونه دي. د روم قانون درې څانګې درلودې چې یو یې مدني او کورنی قانون و چې یوازې د رومي اتباعو لپاره رامنځته شوی و. دویم یې د خلکو قانون و چې د ستروااکۍ په ټولو وګړو عملي کیده او بل هم طبیعي قانون و چې د محاکمو په پرتله یې له فلسفې سره ډېر کار درلود. رومي قوانینو د امپراتورۍ له یووالي، د سوداګرۍ په هڅونه او د تولیداتو په خپریدو کې ډېره مرسته وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اجراییه او مقننه قواوو لرونکې واکمنۍ بنسټ د رومیانو له خوا کېښودل شو. د جمهوریت غوښتنې نظریې ته هم رومیانو وده ورکړې وه.

هنر او معماري: د هنر او معمارۍ په برخه کې رومیانو ډېر پرمختګ کړی و خو هنري لاره یې د یوناني هنر تر اغیز لاندې وه چې له همدې امله رومي هنر د یوناني هنر دوام بلل کېده. له لرغوني روم څخه ډېر اثار لکه: لوښي، سکې، وسلې، مجسمې او داسې نور ترلاسه شوي چې د رومي تمدن څرګندونه کوي. رومیانو د پلونو، مجسمو او ودانیو په جوړولو کې ډېر پرمختګ کړی و چې بېلګې یې لا تراوسه په دغه هېواد کې شتون لري.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د امپراتورۍ د منځته راتګ په اړه، دویمه ډله دې د رومیانو د مذهب په اړه او درېیمه ډله دې د رومیانو د قانون او دولت په اړه معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د روم د جمهوري نظام په اړه معلومات وړاندې کړئ.

اکتاو څوک و او په واکمنۍ کې یې کوم کارونه ترسره شول؟

رومي ټولنه په څو برخو وېشل شوې وه؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

د روم د قانون په اړه معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مسلمانانو له لوري د ختیځ روم د نیولو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امریکا تمدنونه

په دې لوست کې د امریکا د لرغونو تمدنو نو د سیاسي، ټولنیزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

ډېره موده وړاندې داسې فکر کېده، د امریکا د تمدنونو لرغونتوب ډېر لنډ او وروستیو پېړیو ته رسیږي. چې د نړۍ دغې برخې ته انسانان ډېر وروسته راغلي دي، خو د پوهانو څېړنو دا په ډاګه کړه چې انسانانو په امریکا کې له څو زرو کالو راهیسې ژوند پیل کړی او د پرمختګ بېلابېل پړاوونه یې وهلي دي.

د امریکا د لومړنیو میشتو وګړو په اړه بېلابېل نظریات شتون لري خو ددې نظر پلویان ډېر دي چې د دغې سیمې لومړني وګړي مغول و، د سایبریا له لارې الاسکا ته لېږدېدلي او ځینې تمدني اثار یې له ځان سره وړي دي. له امریکا څخه ترلاسه شوي اثار څرګندوي، په لرغونو پېړیو کې ځینو کلتورونو په هغو تمدنونو خپل اغېز پرېښود چې وروسته په سترو واکمنیو بدل شول. دغه تمدنونه خپل اغېز په مرکزي امریکا کې د مایایانو او ازتکانو او سویلي امریکا کې له اینکایانو څخه عبارت دي.

د مایا تمدن:

د مایا تمدن چې تاریخ یې څه ناڅه ۱۵۰۰ مخزېږد ته رسیږي، تر نهمې زېږدیزې پېړۍ پورې ډېر پرمختګ وکړ او د مرکزي امریکا په ګواتیمالا، مکسیکو، هاندوراس او د یوکاتان په سیمو کې خپور شو. د دغه تمدن پاتې شوني دګواتیمالا په تیکال، پالینکو او بوناماپاك او د هاندوراس په ګوپان سیمو کې موندل شوي دي. په دغو سیمو کې داسې ودانۍ ترلاسه شوي چې په انځورونو ښکلې کړې شوي دي.

مایایانو کلیزې، الفبا او انځوریز لیک رامنځته کړی و. له صفر او اعدادو سره یې اشنایي درلوده او په شمېر هم پوهېدل. هغوی د کلونو تېرېدل په پام کې نیول او د هرې شل کلنې دورې لپاره یې د

یادګار په موخه یوه ستنه جوړوله چې کاتون بلل کیده.

مایایانو د هنر او معمارۍ په برخه کې هم ډېر پرمختګ کړی و. هغوی داسې ستر اهرامونه ودان کړي و چې په سر کې يې عبادت ځايونو شتون درلود. د معمارۍ په برخه کې مایایانو له مصريانو سره ډېر ورته والی درلود.

مایایانو د بېلابېلو خدایانو لکه: د اور خدای، د اوربښت خدای، د لمر خدای او د هنر او سولې خدای عبادت کاوه او د هغوی د خوښۍ لپاره يې قرباني کولې. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې د مکسیکو درې ته د خلکو نوې ډلې رانونې او د مایایانو تمدن يې له منځه یوړ.

د ازتک تمدن:

ازتکان د دولسمې زیږدیزې پېړۍ په شاو خوا کې په مکسیکو کې راڅرګند شول. هغوی جګړه ییز وګړي وو او څه مهال وروسته د همدې سیمې واکمنان شول. ازتکانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې پر ۳۸ ولایتونو وېشل شوې وه هره برخه يې د یو والي له لوري اداره کیده.

د ازتکانو پاچا به په عین وخت کې راهب هم وچې د اشرافو، او جنګیالیو د یوې شورا له لوري به ټاکل کیده. د ازتک ټولنه په جنګیالیو، سوداګرو او کسب ګرو وېشل شوې وه. هغوی د یوشمېر خدایانو لکه: د لمر خدای عبادت کاوه. هغوی د فلزاتو په ویلي کیدو او له هغوی څخه په کار اخیستنې پوهیدل.

د ازتکانو ژبه ناهوت وه چې تر دې مهاله یوه ژوندۍ ژبه ده او لیک يې انځوریز و. د ازتکانو مرکز د تینوش تیتلان ښار و، چې هغه مهال د مرکزي امریکا یو پرمختللی ښار و. په ۱۵۲۱ زیږدیز کې دغه امپراتوري د اسپانویانو له خوا پای ته ورسېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اینکا تمدن:

د اینکا تمدن په یوولسمه زیږدیزه پېړۍ کې د اینکایانو د قبیلې له خوا، چې هغوی هم له اسیا څخه امریکا ته رالیږدیدلي وو رامنځته شو. اینکایانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې د اکوادور، پیرو او چیلي سیمې پکې شاملې وې.

د اینکا واکمن د مذهبي کاهنانو په مرسته په خپل قلمرو کې واکمني کوله او خپل ځان یې د خدای زوی او استازی باله. سیاسي ځواک د پاچا په لاس کې و، خلکو هیڅ واک نه درلود او د پاچا او کاهنانو تر اوامرو لاندې یې ژوند کاوه. د خلکو لپاره ډېر سخت مقررات وضع شوي وو. ځمکه د دولت ملکیت وه، جوار او کچالو د کرنې غوره تولیدات وو کروندګرو د خپلو پیداوارو دریمه برخه ترلاسه کوله. یوه برخه یې دولت ته او یوه برخه یې د امپراتور لپاره بیلوله. صنعتي او کرنیز پیداوار د دولتي کارکوونکو له خوا په خپلو منځو کې وېشل کیدل.

د اینکا مدنیت د پاتې شونو یو انځور

اینکایانو کلیزه درلوده او په معماری، مهندسی او لاسي صنایعو کې یې هم ډېر پرمختګ کړی و. د اینکا ښارونه د سترو جوړښتونو لکه ماڼیو، عبادت ځایونو، رسمي ګودامونو او جنګي کلاوو لرونکي وو. هنر او لاسي صنعت هم ډېر وده کړې وه. اینکایانو د زیړو لوښي، وسلې او له مسو او زرو څخه ښکلې ګاڼې جوړولې. هغوی له ازتکانو سره سوداګریزې اړیکې درلودې او خپل صنعتي تولیدات یې د ازتک امپراتورۍ ته صادرول.

په ۱۵۳۲ زیږد کال کې هسپانویان د اینکا قلمرو ته راننوتل او د اینکایانو وروستی امپراتور اتاهولپا یې له منځه یوړ او په دوه وکلونو کې یې په ټولې امپراتورۍ ولکه پیدا کړه چې په دې ډول دغه امپراتورۍ هم پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مایا د تمدن دویمه ډله دې د ازتک د تمدن او دریمه ډله دې د اینکا د تمدن په اړه خپل معلومات ولیکي او د هرې ډلې استازي دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د امریکا لومړني وګړي څوک وو؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

د مایا تمدن څه مهال رامنځته شو او په کومو سیمو کې خپور شو؟

د ازتکانو په اړه څه پوهېږئ؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په دې اړه، چې د امریکا وګړي څوک دي، معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی
د اسلام تاریخ

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د اسلام د راڅرګندېدو پر مهال د نړۍ او عربستان اوضاع
- له کوچنیتوب څخه تر بعثت او له بعثته تر رحلته پورې د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ژوند ته کتنه
- د عقبې لومړی او دویم تړون
- غزوات
- د حدیبیې سوله
- د مکې فتح
- راشدین خلفا
- حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه
- حضرت عمررضی الله تعالی عنه
- حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه
- حضرت علی (کرم الله وجهه)
- د راشیدینو خلفاوو دورې ته کتنه
- امویان
- په اموي دوره کې اقتصادي او کلتوري وضعیت
- عباسیان
- د عباسیانو سیاسي، اداري او کلتوري اوضاع

د څېړکي موخې

هيله کيږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخو ته ورسيږي:

- د اسلام د راڅرگندېدا پر مهال د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمدصلی الله عليه وسلم د ژوند، بعثت، هجرت او رحلت، د راشدينو خلفاوو د ژوندانه او کړو وړو او د اموي او عباسي واکمنانو په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د اسلام د راڅرگندېدا پر مهال د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمدصلی الله عليه وسلم ، راشدينو خلفاوو، اموي او عباسي واکمنو د دوران مهمو پېښو د تحليل وړتيا پيدا کړي.
- د اسلام له سپېڅلي دين، د حضرت محمدصلی الله عليه وسلم او راشدينو خلفاوو له کړو وړو او د امويانو او عباسيانو د واکمنو له ښو صفاتو سره يې مينه او ليوالتيا پيدا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د مبين دين د را ښکاره کېدو پر مهال د نړۍ او د عربستان د ټاپووزمې اوضاع

په دې لوست کې زده کوونکي د اسلام د مبارک دين د ظهور پر مهال د نړۍ او عربستان د سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کوي.

د اسلام د مبين دين له ظهور څخه مخکې د نړۍ پر مخ د کفر، جهالت او ناپوهۍ د تورو وريځو لړۍ خپره وه. په هر ځای کې ظلم او حق تر پښولاندې کېده که څه هم د اروپا او افريقا د زياتو او د لويديځې اسيا د ځينو برخو خلکو په يهوديت او نصرانيت باور درلود او ځانونه يې د حضرت موسی عليه السلام او حضرت عيسی عليه السلام پيروان بلل خو دوی هم په دغو اديانو کې ډېر زيات انحرافات او بدلونونه رامنځ ته کړي وو او

د اسلام نه مخکې د عربو مراسم

اصلي او اساسي لاره يې په ټوليزه توګه پرېښې وه- ظلم او بربريت خپل اوج ته رسېدلی و، زور او ځواک د حاکمانو د حکومت چلولو يوازنی وسيله وه. د فارس او خراسان خلکو د اور نمانځنه کوله او ظالمو ساساني حاکمانو ورباندې حکومت کاوه. په هند، چين، د خراسان ختيځو برخو او د اسيا په سويلي سيمو کې بودايي دين دود او د بت لمانځنې بنه يې خپله کړې وه. د مکې وګړو د بتانو لمانځنه کوله او د ناپوهۍ په اور کې ښکيل وو.

جزيره العرب چې په څو برخو لکه يمن، نجد او حجاز وېشل شوی و- په يمن کې يې حبشيانو او د هغو پلويانو حکومت کاوه او خلک يې د يهوديت، نصرانيت او بت نمانځنې لارويان وو. د حجاز ډېرو خلکو د بتانو نمانځنه کوله. د يهوديانو او نصرانيانو لږکيو هم په حجاز کې شتون درلود. سربېره پردې په جزيره العرب کې د لمر، سپوږمۍ او ستورو نمانځنه هم دود

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه. د عربستان د خلکو کاروبار سوداګري، کرنه او څارويو ساتنه وه. د دې هېواد زورور په ناوړو کارونو او فساد کې ډوب وو. بېوزلانو په ډېره خوارۍ او غريبۍ کې د ژوندانه ترخې شپې او ورځې تېرولې. د عربستان په ظلم او تيرى خپل لوړې کچې ته رسېدلى و. همدارنګه يوشميروګرو د لوڼې له ډاره خپلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې او د هغوشتون يې ځانونو ته ننګ او شرم ګڼه. دوى د ښځو شخصيت ته هېڅ درناوى نه درلود او هغوى يې د عادي توکو په څېر اخيستلې اوخرڅولې. همغه و چې لوى ښښتن حضرت محمد مصطفى ﷺ په رسالت او نبوت مبعوث کړ چې په خپلو نه ستړي کېدونکو هلو ځلو او د لوى خداى جل جلاله د هر اړخيزې مرستې په برکت يې د ناپوهۍ تيارې د نړۍ له مخې ليرې او پر ځاى يې د اسلام د مبارک دين رڼا خپره کړه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د جزيره العرب د وګړو د اديانو او دويمه ډله دې دعربستان داقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات د خپل أستازي په وسيله نورو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- اعرابو د نجونو او مېرمنو په وړاندې څه ډول چلند کاوه؟
۲- ولې الله جل جلاله حضرت محمد ﷺ په پيغمبرۍ مبعوث کړ؟
۳- اعرابو تر اسلام وړاندې په کومو اديانواو شيانو عقيده درلوده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د اعرابو د معتقداتو او اديانو په اړه د خپل کلي او سيمې له عالمانو او پوهو شخصيتونو څخه معلومات ترلاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دری دیرشم لوست
د حضرت محمد ﷺ ژوند له کوچنيوالي تر بعثته پورې

په دې لوست کې زده کوونکي د حضرت محمد ﷺ د نسب، د کوچنيتوب د ژوند، په پيغمبرۍ د مبعوثيدو د خرنګوالي او د مسلمانانو د لومړني هجرت په اړه معلومات تر لاسه کوي.

حضرت محمد ﷺ د ۵۷۱ زېږديز کال د اپريل د مياشتې په شلمه چې د عام الفيل د ربيع الاول له دولسمې نيټې سره سمون لري- د دوشنبې په سهار دې نړۍ ته تشريف راوړ. د حضرت محمد ﷺ پلار، عبداله خو مياشتې د مخه تر دې چې حضرت محمد ﷺ دنيا ته راشي وفات شوی و. حضرت نبي کريم ﷺ له زېږيدنې وروسته څلورکاله د بني سعد په قبيله کې د بي بي حليمې سعدې تر روزنې لاندې و. کله چې شپږ کلن شو مور يې بي بي آمنه وفات شوه. له دې وروسته يې پالنه نيکه عبدالمطلب واخيسته کله چې اته کلن شو نو نيکه يې عبدالمطلب هم له دې نړۍ سترګې پټې کړې. له دې وروسته د حضرت محمد ﷺ پالنه د ده د تره ابوطالب په غاړه شوه. تر هغه چې ځوان شو. ابوطالب ته حضرت محمد ﷺ له خپلو زامنو څخه ګران و. پر هغه باندې يې ډېره مهرباني او ځانګړې لورينه د رلوده.

حضرت محمد ﷺ په دولس کلنۍ کې له ابوطالب سره د شام په سفر ولاړ. په شام کې يوه مسيحي ديني عالم بحيرا د حضرت محمد(ص) له علايمو ومونده چې دی د أخر زمان نبي او رسول دی، نو ځکه يې له ابوطالب څخه وغوښتل چې په ساتنه کې يې ډېره هڅه وکړي.

د حضرت محمد ﷺ عقلي او اخلاقي غوره والی تل هغه له نورو څخه ممتاز کاوه چې د کعبې په ديوال کې د حجرالاسود د ډبرې د کېښودو خرنګوالی يې روښانه دليل دی. الله جل جلاله د خپل پيغمبر په پوهې او حکمت سره د اعرابو قبايل له وينې تويونې څخه چې هره شيبه يې انتظار کيده وساتل.

په ځوانۍ کې حضرت محمد ﷺ په مکه کې په نيکو اخلاقو، رښتينولۍ او امانت ساتنې مشهور و، نو ځکه د بي بي خديجې رضي الله عنها چې د قريشو يوه شتمنه ميرمن وه د پام وړ وګرځېد او له حضرت نبي کريم ﷺ څخه يې وغوښتل شام ته دهغې د سوداګريز کاروان مشري په غاړه واخلي حضرت رسول اکرم دغه بلنه ومنله. کاروان يې شام ته ورساوه او له ډېرې ګټې سره بېرته مکې ته راستون شو.

کله چې قافله مکې ته راورسیده د بي بي خدیجې غلام چې له هغه سره په سفر کې مل و حضرت بي بي خدیجې رضي الله عنها ته د حضرت محمد ﷺ د ښو فضایلو کیسه وکړه. بي بي خدیجې له حضرت محمد ﷺ خخه غوښتنه وکړه چې واده ورسره وکړي. حضرت محمد ﷺ دغه بلنه ومنله په دې مهال کې حضرت نبی کریم ۲۵ کلن او بي بي خدیجه ۴۰ کلنه وه.

د حضرت محمد ﷺ ژوند او سیرت د ټولو الهی پیغمبرانو د ژوند په تاریخ کې تر ټولو ښه سیرت دی. د حضرت محمد ﷺ ژوند په ټولو برخو کی روښانه دی. د حضرت محمد ﷺ د ژوند ټولې پېښې له زیږیدو څخه ترکوچنیتوب، ځوانی، له بعثت څخه وړاندې یې کار او له مکې بهر سفرونه یې اوپه لنډه توګه ترهغه چې الله جل جلاله هغه په پیغمبری مبعوث کړ، د لمریه شان روښانه دي.

له بعثت څخه تر هجرت پورې

له بعثت څخه وړاندې الله جل جلاله د حرا غار ته د حضرت محمد ﷺ ورتګ په زړه پورې کړی و. پیغمبر هر کال یوه میاشت په هغه کې تېرولو او د نړۍ د پیدایښت او د الله تعالی پر ستر ځواک یې فکر کاوه. د وحې تر راتګ او د قرآن کریم تر نزول پورې یې دغه عادت ته دوام ورکاوه. کله چې پیغمبر ﷺ څلویښت کلن شو. د روژې د میاشتې په دولسمه د دو شنبې په ورځ جبرئیل امین د الله جل جلاله وحې حضرت محمد ﷺ ته راوړه په داسې حال کې چې د حرا په غار کې په عبادت بوخت و. یوه پرښته ورته راغله او ورته یې وویل: ولوله: پیغمبر ﷺ وویلې لوستی یې نشم.

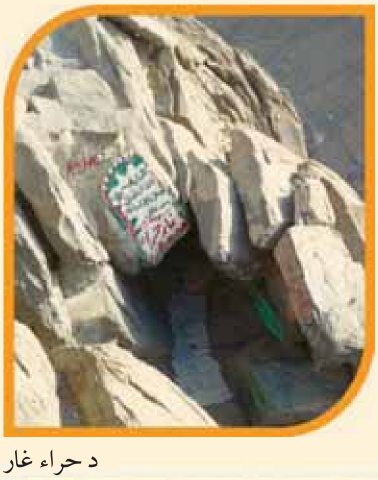
د حراء غار

پیغمبر ﷺ وایي چې دغې پرښتې پخپله غېږ کې ونیولم او سخت زور یې راکړ تر هغه چې خپله ورتیا مې له لاسه ورکړه. درې ځلې دغه عمل تکرار شو. په دریم ځل له زور راکولو وروسته پرښتې وویلې:

(اقرا باسم ربک الذی خلق.........)

ژباړه: ولوله د هغه پروردګار په نامه چې انسان یې له دکلکې شوې وینې له یوې ټوټې څخه پیدا کړ. ولوله چې ستا رب ډېر مهربان د کریمانو کریم دی. هغه خدای چې د

قلم په واسطه يې ور زده کړل او انسان ته يې د هغه څه تعليم ورکړ چې نه پرې پوهيدل. له لږ وخت وروسته د حضرت محمد ﷺ نژدې دوستانو حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه حضرت علی (کرم الله وجهه) او په ښځو کې حضرت بي بي خديجې رضي الله عنها د هغه په رسالت ايمان راوړ. د څه وخت له تېريدو وروسته د بيلابيلو قشرونو خلک په لسګونو تنه د اسلام په دين مشرف شول.

حبشې ته د مسلمانانو هجرت

حضرت محمد ﷺ دحضرت ارقم(رض) کور د خپل دعوت مرکز وټاکلی و او په همدې ځای کې يې له خلکو سره ليده کاته کول او خلک يې په پټه د اسلام دين ته رابلل. پټ دعوت درې کاله دوام وکړ. د دې وخت له تېريدو وروسته حضرت محمد ﷺ د صفا په غونډۍ د اسلام دعوت ښکاره کړ. له دغې پيښې سره سم ابولهب، ابوجهل او نورو مشرکينو د مسلمانانو په ځورونې پيل وکړ. د کفارو ظلم او تېری له بريده تېر شو، نو ځکه حضرت محمد ﷺ مسلمانانو ته اجازه ورکړه حبشې ته چې پاچا يې نجاشي نوميده او يو عادل شخص و، هجرت وکړي.

د بعثت د پنځم کال د رجب په مياشت کې د لومړي ځل لپاره يو ولس تنو مسلمانانو د څلورو ښځو په ګډون حبشې ته هجرت وکړ. کله چې مشرکين له دې هجرت څخه خبر شول خپل زور زياتې يې نور هم ډېر کړ چې په پايله کې د نبوت په شپږم کال ۸۳ تنو مسلمانانو هجرت ته مخه کړه او حبشې ته ولاړل. د مکې کفار چې څنګه خبرشول مسلمانان د نجاشي د مهربانۍ ورګرځېدلي، د عمرو بن عاص په مشرۍ يې له سوغاتونو سره يو پلاوی حبشې ته وليږه. خو د نجاشي پاچا د خپلې ځيرکۍ او د مهاجرينو د استازې په واسطه د اسلامي دعوت د حقيقت په پوهېدنې، نه يوازې د مکې د کفارو سوغاتونه رد کړل، بلکې د مهاجرينو ملاتړ ته يې لا ډېر پام واړاوه.

د طايف سفر

مسلمانان تل د مشرکينو له لوري ځورېدل، يو شمېر يې د کفارو د تېری له امله خپل ژوند له لاسه ورکړ او پر پيغمبر ﷺ فضا تنګه شوه.

د بعثت په لسم کال حضرت بي بي خديجه الکبری رضي الله عنها او ابو طالب چې له هر پلوه د حضرت محمد ﷺ له نږدې دوستانو او ملاتړو څخه وو، وفات شول. دغو دوه پېښو د حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ﷺ په پاک روح باندې دومره اغیزه وکړ چې دغه کال یې د عام الحزن په نوم ونوماوه بیا هم دغې درد ناکو پېښو ونشوکړای چې د دعوت د رسالت د فریضې په سرته رسولو کې یو کوچنی خنډ رامنځته کړي. د همدې اصل له مخې حضرت محمد ﷺ د خلکو د دعوت په موخه د رسالت د دندې د تر سره کولو لپاره طایف ته چې مکې ته یو نږدې ښارو سفر وکړ او د خلکو مشران یې اسلام ته دعوت کړل، هغوی نه یوازې پیغمبر ﷺ دعوت ونه مانه، بلکې خپلو زامنو ته یې دنده ورکړه، چې د حضرت محمد ﷺ په څورونې پیل وکړي او له ښار څخه یې وباسي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت محمد ﷺ د دعوت او دویمه ډله دې حبشې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د حضرت محمد ﷺ د نسب په اړه معلومات ورکړئ.

۲- مسلمانانو ولې حبشې ته هجرت وکړ؟

۳- د حضرت محمد ﷺ د دعوت په وړاندې د طایف د خلکو غبرګون څه و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهو اشخاصو څخه د حضرت محمد ﷺ د ژوند په اړه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقبې تړونونه

په دې لوست کې زده کوونکي د عقبې د تړونونو او مدېنې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه معلومات تر لاسه کوي

دعقبې لومړی تړون: په تېر لوست کې مو ولوستل چې کله پیغمبر د مکې له خلکو څخه مایوسه شو، طایف ته لاړ او د بني ثقیفه قبیله یې اسلام ته دعوت کړه چې هغوی هم ونه مانه او ان حضرت محمد(ص) یې په ډبرو وویشته. نو حضرت محمدﷺ د حج پر مهال د عربو بیلابیل قبایل اسلام ته دعوتول تر هغه چې د بعثت په یوولسم کال حضرت محمدﷺ له شپږ تنو یثربي خذرجیانو سره له مکې بهر د عقبې په نامه یو ځای کې لیده کاته وکړل او اسلام ته یې راوبلل او د قرأنکریم څو ایاتو نه یې ورته تلاوت کړل. دغو شپږ تنو اسلام ومانه او ژمنه یې وکړه چې یو کال وروسته به بیا په همدې ځای کې سره ویني.د بعثت په دولسم کال په نوموړي ځای کې دولس تنو یثربیانو له حضرت محمدﷺ سره وکتل او په یو لړ موضوعاتو هوکړې ته ورسیدل چې د عقبې د تړون په نامه مشهور شو. د دغه تړون مندرجات په لاندې ډول دي:

هیڅوک او یا شی له خدای جل جلاله سره نه شریکوو. غلا او ټول ناوړه اعمال نه تر سره کوو. خپل اولادونه نه وژنو. دروغ نه وایو. په چا پورې تهمت نه تړو او د خدای جل جلاله د رسول نافرماني نه کوو.

حضرت محمدﷺ د تړون له لاسلیکولو وروسته حضرت مصعب بن عمیرؓ ته دنده ورکړه چې له دغو دولسو تنو سره مدینې ته لاړ شي. خلک اسلام ته راوبلي او د اسلامي تعلیم چارې مخ ته یوسي. د هغوی د مخلصانه هڅو په پایله کې ګڼ شمېر یثربیان د اسلام په دین مشرف شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقبې دويم تړون

د بعثت په ديارلسم کال ۷۳ تنو نارينه وو له دوه ښځو سره د دريم ځل لپاره په عقبه کې له مسلمانانو سره وليدل. د دغې کتنې په لړ کې هغوی ژمنه وکړه چې اسلام ته د خلکو د رابللو سر بيره به د خدای له رسول سره هم هر ډول مرسته کوي. دغه تړون د عقبې د دويم تړون په نامه ونومول شو. د دغه تړون په لړ کې لاندې پريکړې وشوې:

موږ د خدای جل جلاله د پيغمبر هر حکم ته مثبت ځواب وايو. مالي لګښتونه يې په غاړه اخلو. کله چې حضرت محمد ﷺ مدينې ته تشريف راوړي موږ له هغه سره هر ډول مرسته کوو او له هغه څخه داسې ملاتړ کوو لکه چې له خپل اولاد او دخپلې کورنۍ له غړو څخه يې کوو. موږ د دغو خدماتو په مقابل کې يوازې او يوازې جنت غواړو. دغه بيعت په حقيقت کې د اسلامي حکومت د بنسټ ډبره وه، چې کېښودل شوه.

هجرت

کله چې حضرت محمد ﷺ د يثرب له خلکو څخه د هر ډول مرستې ژمنه تر لاسه کړه په تعقيب يې د يثرب لور ته مسلمانانو هجرت پيل شو. او حضرت محمد ﷺ يو مياشت وروسته له مکې څخه د يثرب لورته هجرت وکړ. د هجرت د پيل پر مهال د حضرت محمد ﷺ کور د مشرکينو له لوری کلابند و. په دغه شپه چې حضرت محمد(ص) وغوښتل چې له کور څخه بهر شي. حضرت علی ؓ ته يې دنده ورکړه چې د هغه په بستره کې ويده شي چې په دې ډول کفار غافل شي. حضرت محمد ﷺ حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوبکر رضي الله عنه له ځان سره ملګری کړ او د ثور غره غار ته لاړل. درې ورځې او شپې يې دغلته تېرې کړې. سره له دې چې کفار د غار تر خولې پورې هم ورسېدل، خو الله تعالی خپل دغه دوه دوستان د کفارو له شر څخه وساتل. په څلورمه ورځ د واړو د يثريب په لور حرکت وکړ. له نهو ورځو او شپو وروســته د ربيع الاول په اتمه نېټه د دوشــنبې په ورځ قبا ته چې د يثريب په دوه ميلۍ کې پروت دی ورسېدل. په دغه ځای کې يې د لومړني مسجد بنسټ کېښود. بيا يې يثريب ته وخوځيد. حضرت نبي کريم صلی الله عليه وسلم د بنی ســالم بن عوف په ســيمه کې د جمعې لومړنی لمونځ وکړ او د يوې وينا په لړ کې يې مسلمانان خپلو اصلي دندو ته متوجه کړل او داسې يې وفرمايل: اصلي حاکميت الله تعالی پورې اړه لري يوازې د هغه عبادت وکړئ او له هغه سره شريک مه راوړئ. خپله حقيقي لارښوونه د الله تعالی کتاب يعني قران او د هغه د پيغمبر سنت ويولئ او هغه په ځان حاکم کړئ. د خدای د ښمنان خپل د ښمنان وګڼئ او د دين د غلبې په موخه په جهاد منګولې ولګوئ. ستاسو اسلامي نوم مسلمان دی او تاسو ټول مسلمانان او د يوې ټولنې افراد ياستې چې د اسلامي امت په نامه يادېږئ. له دې وروسته د مهاجرينو او انصارو تر منځ د ورورولۍ ټرون رامنځته. او د اسلام د مبارک دين له برکته د اوس او خزرج د قبيلو لس کلنې جګړې له منځه ولاړې او په ورورولۍ بدلې شوې.

نسبي، سيمه ييز او توکميز امتيازات له منځه ولاړل. پر ځای يې تقوی او ښه عمل د برترۍ معيار وګرځيد. او د يوې ۵۲ ماده ييز منشور په لړ کې عملاً د يو اسلامي حکومت بنسټ کېښودل شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د عقبې د لومړي تړون او دویمه ډله دې یثرب ته د مسلمانانو د هجرت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د عقبې لومړي تړون کوم موضوعات درلودل؟

۲- د عقبې دویم تړون په کوم کال را منځته شو؟

۳- حضرت محمد ﷺ د جمعې لومړنی لمونځ چیرته اداکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې مدینې ته د حضرت محمد ﷺ د هجرت په اړه د خپلې سیمې له پوهانو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځهٔ دیرشم لوست

غزاګانې

په دې لوست کې د غزاګانو، د هغو د پېښېدو د لاملونو او پایلو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

وروسته له هغه چې پیغمبر ﷺ او مسلمانان په مدینه منوره کې ځای په ځای شول. او د لومړني اسلامي دولت پښې ټینګې شوې. د اسلام د دښمنانو مخامخ دښمنی هم پیل شوې چې په پایله کې یې د مسلمانانو او کفارو تر منځ غزوې پیل شوې.

مؤرخین او سیرت لیکونکي هره هغه جګړه چې د مسلمانانو او کفارو تر منځ شوې وي او په هغه کې د الله تعالی رسول ګډون کړی وي د غزوې په نامه او هره هغه جګړه چې پیغمبر(ص) پکې ګډون نه وي کړی د سریې په نامه یادوي.

په مدینه کې د اسلامي حکومت تاسیس، کفار په عمومي توګه او د مکې مشرکین په ځانګړې توګه له ویروونکي

د ستاسو د لر زیاتو معلومات لپاره

حضرت محمد ﷺ د هجرت په لومړي کال په مدینې کې له ځای په ځای کېدو وروسته د ژوندانه د چارو د تنظیم په موخه د بېلا بېلو قبایلو تر منځ یو تړون لاسلیک کړ چې په تاریخ کې د مدینې د منشور په نامه یادېږي. دغه تړون انسانیت او ټولنیز عدالت ته د احترام څرګندونه کوي چې ځینې مواد یې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

١- له تفرقې پرته د اسلامي امت یووالی.
٢- په انساني کرامت او حقونو کې د مسلمانانو برابري.
٣- د ګناه، تېري او یرغل د پای ته ر سولو په موخه له مسلمان امت سره همکاري.
٤- د اسلامي دولت له باغیانو سره جګړه او له هغوی سره له همکارۍ ځخه ډډه.
٥- په غیر مسلمانانو لازمه ده چې د اسلامي دولت په لګښتونو کې برخه واخلي.
٦- په غیر مسلمانانو لازمه ده چې د بهرنیو خطراتو د له منځه وړلو لپاره د جګړې په حالت کې له مسلمانانو سره مرسته وکړي.
٧- په اسلامي دولت لازمه ده چې په غیر مسلمانانو باندې د ظلم او تېرې مخه ونیسي داکار د هغو مسلمانانو په وړاندې، چې تېری پرې کېږی، هم عملي کېږي.
٨- دګنهکار او ظالم ملاتړ نه کېږي.
٩- د همکارۍ، پرهېزګارۍ او ښو کړنو پر بنسټ تړونه رامنځته کېږي، نه دګناه او یرغل پر بنسټ.
١٠- هیڅوک د بل چا په ګناه نه نیول کېږي او حدود یوازې په جنایتکار باندې پلی کېږي.

حالت سره مخامخ کړل او د دې په لټه کې شول چې په هرې ممکنې وسیلې سره د مسلمانانو د پرمختګ مخه ونیسي. مسلمانان هم پوهېدل که چېرې جهاد ونه کړي له زوال سره مخامخ کېږي، نو ځکه دوې هم د الله جل جلاله له امر سره سم دفاعي تیارۍ نیولې او په غزاګانو یې پیل وکړ چې له مهمو څخه یې په لاندې ډول یادونه کېږي.

د بدر غزا

دا غزا د هجرت په دویم کال د روژې د میاشتې په اوولسمه نېټه پېښه شوه. لامل یې دا و چې مسلمانانو غوښتل د قریشو سوداګریز کاروان، چې له شام څخه د مکې لور ته راون و، تر لاسه کړي. پیغمبر ﷺ د جګړې اراده نه درلوده، خو د کاروان مشر ابوسفیان قریشو ته پیغام ولېږه چې د هغه کاروان د مسلمانانو له تعرض څخه وساتي، نو له دې امله زر تنه قریش چې شپېږ سوو تنو یې زرې په غاړه درلودې له سلو اسونو چې سورویې هم زرې لباس درلود او اویا اوښانو سره جګړې ته تیار شول. سیرت لیکونکي په یوه خوله دي چې: دغه لښکر سره خوش اوازه کنیزانو او ساز یانو چې دریایي وهلې هم ملګرتیا کوله. د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنو ته رسیده چې زیاتره یې انصار وو دغه لښکر سره دوه یا درې اسونو او اویا اوښان هم وو چې په نوبت سره مسلمانان پرې سورېدل. که څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم لږ وخت وروسته د قریشو مشرکینو اطلاع تر لاسه کړه چې کاروان ژغورل شوی، خو سره له دې یې هم جګړې ته مخه کړه او په غرور او تکبر سره یې وویل غواړو مسلمانانو ته سزا ورکړو او مغلوب یې کړو. کله چې د واړه لښکر ې له یوبل سره مخامخ شوې د خدای رسول مخکې له دې چې جګړې ته داخل شي، و غوښتل له خپلو یارانو، په تېره له انصارو څخه، مشوره وغواړي. ټولو مهاجرینو د غزا مشوره ورکړه. کله چې انصار وپوهېدل چې پیغمبر زموږ نظر غواړي. سعد بن معاذ د انصارو په استازیتوب وویل: ای رسول الله موږ په تا ایمان راوړ او د تا نبوت مو تصدیق کړ او شاهدې مو ورکړه څه شی چې تا راوړي حق دی. د ستا د فرامینو د اطاعت ژمنه موکړې. ای د خدای رسوله په هغه څه چې غواړې په لور یې حرکت وکړه. موږ ټول له تا سره یو. نورو هم د سعد په څېر خبرې وکړې. دغو خبرو په پیغمبر(ص) کې بې کچه خوښي رامنځته کړه او ویې ویل: د الهی برکت په پناه سره حرکت وکړئ. په تاسو دې زېري وي چې الله تعالی له دغو دوو څخه دیوې ژمنه را سره کړې یا کاروان او یا د قریشو په جنګی ځواکونو بریا چې د کاروان د نجات لپاره راغلي دي په دې ډول جګړه ونښته. په دې غزا کې د ابوجهل او ځینو نورو مشرانو په ګډون د مشر کانو اویا تنه ووژل شول. اویا تنه نور اسیران شول. پیغمبر ﷺ امر وکړ چې وژل شوي خښ کړئ او مدینې ته ستانه شئ او له خپلو یارانو سره یې د اسیرانو د برخلیك په اړه مشوره وکړه.

د احد غزا

دا غزا د هجرت په دریم کال پېښه شوه. قریشو د بدر غزا د انتقام په موخه درې زره تنه، چې په زرې جامو سمبال وو، له دوو سوو اسونو او درې زره اوښانو سره د جګړې لپاره چمتو کړل او په مدینه کې د احد د غره په سیمه کې جګړې ته تیار شول. حضرت محمد ص د جګړې نقشه داسې جوړه کړه د اسلامي لښکر شا د احد غره ته او مخه یې د دښمن لورته وي. حضرت عبدالله بن جبیر رضی الله عنه ته یې دنده ورکړه چې له پنځوسو تنو غشي و یشتونکو سره د غره له لورې چې د جبل الرماة په نامه یې شهرت درلود، د مسلمانانو ساتنه وکړي او د بریالیتوب او یا ماتې په صورت کې هم دغه ځای پرې نږدي. حضرت محمد ﷺ د سپارو قوماندانې حضرت زبیر بن عوام رضی الله عنه ته او د پلیو قوماندانې حضرت

حمزه (رض) ته وسپارله او حضرت مصعب بن عمير رضي الله عنه يې بيرغچي په توګه وټاکه. جګړه ونښته چې په پايله کې يې کفارو ماتې وخوړه او تېښتې ته يې مخه کړه. مسلمانان د غنيمتونو په راغونډولو بوخت شول. د احد په غره کې د ځای پرځای شويو څخه هم زياتره راغلل

د احد غر

چې له دغو غنايمو څخه بې برخې نشي. خالد چې د احد غر خالي وليد، له هماغې لارې له خپلو سپارو جنګياليو سره راغی. حضرت عبدالله بن جبير رضي الله عنه او څو تنه نور يې چې ورسره پاتې وو په شهادت ورسول او د شا له لورې يې پر مسلمانانو چې پر غنيمتونو بوخت وو يرغل وکړ. او مشرکين په دې بريالي شو چې ځانونه حضرت محمد ﷺ ته ورسوي. د هغو له خوا ډېرې ويشتل کيدې چې له امله يې د حضرت محمد ﷺ مخ ټپي شو او مبارک غاښ يې په شهادت ورسېد او د حضرت حمزه رضي الله عنه په شمول اويا تنه مسلمانان په شهادت ورسېدل. په دې غزوه کې د مسلمانانو شيمر ۷۰۰ تنه وو.

د بنی نضير غزوه

بنی نضير يوه يهودي قبيله وه چې مدينې ته نژدې اوسيدل او د خزرج له قبيلې سره يې تړون درلود. له مسلمانانو سره يې د سولې تړون کړی و، خو له دې امله چې خيانت او شرارت د يهوديانو له برخليک سره يو ځای دی او د دوی په زړونو کې ريښې لري، هغوی يې پرې نښودل چې په خپلې ژمنې وفا وکړي.

يوه ورځ د خدای جل جلاله پيغامبر او څو تنه ياران يې په بني نضير کې وو. د پيغمبر ﷺ د يو کور ديوال ته ډډه لګولې وه. يهوديانو د هغه د وژلو دسيسه جوړه کړه او غوښتل يې د کوټې له بام څخه يوه لويه ډبره په هغه ور وغورځوي او د پيغمبر ﷺ ژوند پای ته ورسوی، پيغمبر ﷺ د وحې له لارې د هغو په دسيسې پوه شو، په چټکی سره له خپل ځای څخه پورته شو او د ښمن ته يې داسې وښوده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم کارته ځي. د مدينې په لور روان شو او ياران يې هم ورپسې ورغلل. له دې وروسته پيغمبر ﷺ، محمد بن مسلمه له داسې پيغام سره بنی نضير ته ولېږه:

له هېواد څخه مې وځئ. تاسو نشئ کولای چې له ما سره په مدينه کې و اوسېږئ، ځکه تاسو خيانت وکړ او په ژمنه ونه درېدئ.

محمدبن مسلمه د پيغمبر ﷺ د فرمان له ابلاغيدو وروسته هغو ته لس ورځې وخت ورکړ چې په دغه وخت کې سيمه پرېږدي.

بنی نضير د پيغمبر ﷺ د اخطار په اورېدلو سره د سيمې پرېښودلو ته تيار شو، خو د منافقانو مشر عبدالله بن ابي ورته پيغام ورولېږه چې سيمه پرې نږدي او له دې سربېره يې وعده ورکړه چې دوه زره تنه به د هغو د دفاع او مرستې لپاره هم ورولېږي.

بنی نضير ددغه پيغام په اوريدلو سره له خپلې پرېکړې څخه واوښتل او خپل سنګرونه يې کلک، د خپلې سيمې له پرېښودو څخه يې ډډه وکړه او د خدای رسول ﷺ ته يې پيغام ولېږه چې خپله سيمه نه پرېږدي.

حضرت محمد ﷺ له خپلو يو شمير يارانو سره د بنی نضير په لور حرکت وکړ او غزوه پېښه شوه چې په پايله کې يې نبی نضير ماتې وخوړه او د ځانګړو شرايطو لاندې چې حضرت محمد ﷺ د هغو لپاره وضع کړي وو، سيمه يې پرېښوده.

د خندق غزوه

د بنی نضير يهود چې له ترون څخه د سر غړونې له امله له مدينې څخه ايستل شوی و او په خيبر کې ځای په ځای شوی وو، له مسلمانانو سره ډېره کينه درلوده. له دې امله چې مسلمانانو سره يې د جګړې ورتيا نه درلوده، خپل مشر حيی بن اخطب يې مکې ته ولېږه چې د مکې کفار او د غلطفان قبيله د مسلمانانو په وړاندې جګړې ته وهڅوي هغوی په خپل کار کې بريالی شول. د هجرت په پنځم کال د ذوالقعدې په مياشت کې لس زره تنه د ابوسفيان په مشرۍ د مدينې په لور په حرکت کې شول. حضرت محمد ﷺ په مدينه منوره کې د حضرت سلمان فارسی رضي الله عنه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشورې د ۱۲ زره زراع (گزو) په اوږدوالی د خندق په کیندلو پیل وکړ. پخپله حضرت محمدﷺ د خندق په کیندلو کې برخه واخیسته. کله چې د مکې کفار مدینې ته ورسیدل، د خندق د کیندلو کار بشپړ شوی و. د مسلمانانو لپاره له یوې خوا خندق او له نورو لورو د خرماوو باغونه ښه سنگرونه وو چې د کفارو د یرغل خنډ گرځېدل، خو د بنی قریظه یهودو له مسلمانانو سره تړون درلود او کولای یې نشوای چې د مسلمانانو په ضد عمل وکړي، خو حیی بن اخطب په پای کې په دې بریالی شو چې د بنی قریضه مشر، کعب بن اسد وهڅوي چې له مسلمانانو سره خپل تړون له منځه یوسی. دغه کار د مسلمانانو د پریشانی لامل شو. په همدې وخت کې حضرت نعیم بن مسعود رضي الله عنه د اسلام په دین مشرف شو. کفار د هغه له مسلمانیدو خبرنه و. هغه له پیغمبرﷺ څخه اجازه واخیسته چې له روانې جگړې څخه په استفادې سره کفار متفرق کړي. نوموړی بني قریظه ته ورغی او ورته یې وویل!

که چیرې قریش ماتې وخوري مکې ته ځي، تاسې به چیرته لاړشئ؟ بیا یې د نصحیت په ډول ورته وویل خو تنه د قریشو یرغمل ونیسئ، چې تاسو یوازې پرې نږدي. وروسته د مکې مشرکین او بني غطفان ته ورغلل او ورته یې وویل چې بنی قریظه له خپل تعهد څخه چې تاسو سره یې کړی و، پښیمانه شوی.

حضرت محمدﷺ سره یې لیده کاته کړي او غواړي چې ستاسو څو تنه تر لاسه کړي او هغه ته یې وسپاري. لنډه دا چې بنی قریظې د

شنبې د ورځې په مناسبت جګړه ونه کړه او له قریشو څخه یې څو تنه د یرغملو په توګه وغوښتل چې د هغو په وفادارۍ ډاډمن شي. د حضرت نعیم رضي الله عنه خبرې په دې اړه ډېرې ښې تمامې شوې. د بني قریظه له لورې د یرغملو غوښتنې، د قریشو او غطفانیانو بدګوماني ډېره کړه او د هغو دغه عمل د مکې مشرکین ناهیلي کړل.

په همدې مهال د خدای جل جلاله په امر یو شدید طوفان چې خاورې او وړې شګې ورسره وې پیل شو. دغه طوفان دومره شدید و چې د مشرکینو او کافرانو، دیګونه، خیمې او ټول شیان یې چپه کړل. دغې پېښې کفار سخت وارخطا کړل. په پای کې ابوسفیان حکم وکړ چې لښکر دغه ځای پرېږدي او مکې ته ستانه شي په دې ډول بری د مسلمانانو په برخه شو.

د بني قریظه غزا

د ا غزا د خندق (احزابو) د غزا په تعقیب په پنځم هجری کال کې پیښه شوې ده: وروسته له هغه چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د یهودیانو خیانت او له قریشو او نورو سره د هغو پیوستون ولیده او آن د احزابو په جګړه کې دغې خاینې قبیلې له پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره خپل تړون مات کړ. له دې امله چې دغه خاینه قبیله له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره مدینه منوره کې اوسیده، نو له هغو څخه د لوی شر انتظار کېده. که چیرې داحزابو غزا پای ته نه وای رسیدلی د هغو له لورې مسلمانان له لوی ګواښ سره مخ کېدل. هماغه و پیغمبر صلی الله علیه وسلم هوډ وکړ چې دغه خاینان وټکوي او د جهاد او دعوت مرکز، مدینه منوره د هغو له شتون څخه پاک کړي ترڅو په راتلونکې کې داسې شرایط پیدانشي چې هغوی په مسلمانانو یرغل وکړي.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د الله تعالی له حکم سره سم له درې زره کسیزه لښکر سره د بني قریظه په لور حرکت وکړ او پنځه ویشت ورځې یې هغوی په کلابندۍ کې وساتل چې په پایله کې یهودیان تسلیم شول. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د هغو په منځ کې سعد بن معاذ د حاکم په توګه وټاکه. حضرت سعد د بني قریظه په اړه خپله پریکړه صادر کړه.

پیغمبر صلی الله علیه وسلم د سعد بن معاذ پریکړې ته عملی بڼه ورکړه او د یهودیانو د سیسې یې، چې موخه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پيغمبر ﷺ او په مدينه کې د اسلامي دعوت له منځه وړل و، پای ته ورسولې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بدر غزا، دويمه ډله دې د احد او بني نظير د غزواتو او دريمه ډله دې د خندق او بني قريظې د غزواتو په اړه معلومات وليکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بدر په غزا کې څو تنه کفار ووژل شول؟

۲- د احد د غزا لامل روښانه کړئ.

۳- د خندق په غزا کې د کفارو د ماتې لامل څه و؟ په لنډه توګه يې تشريح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د احزابو، بني نظير او بني قريظه د غزواتو د پايلو په اړه له پوهانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ دیرشم لوست

د حدیبي سوله- بیعت الرضوان

په دې لوست کې د حدیبې د سولې او د هغې د موادو او هم د خیبر او موته د غزاګانو په اړه معلومات وړاندې کیږي.

حضرت محمد ﷺ د هجرت په شپږم کال د بیت الله د زیارت او د عمرې د اداکولو په موخه له (۱٤۰۰) تنو سره د مکې په لور روان شو. مکې ته نږدې قریشو د مسلمانانو لاره نیولې وه او پرې یې نښودل چې عمره وکړي. پیغمبر ﷺ، حضرت عثمان رضي الله عنه چې د مکې قبیلوته د درناوي وړ شخص و، د استازي په توګه د مکې خلکوته ورولیږه هغوی ویوهوي چې مسلمانان د جګړې لپاره نه، بلکې د عمرې د اداکولو لپاره راغلي دي. قریشو له ټاکلي وخت څخه د ډیر وخت لپاره حضرت عثمان رضي الله عنه وساته. له دې امله داسې اوازه خپره شوه چې حضرت عثمان رضي الله عنه یې په شهادت رسولی دی. دې موضوع پیغمبر ﷺ وهڅاوه چې له قریشو سره د جګړې لپاره ځان چمتو کړي.

په همدې اساس حضرت محمد ﷺ په داسې حال کې چې په حدیبیه کې تر یوې ونې لاندې ولاړ و، د جګړې په اړه له مسلمانانو څخه بیعت واخیست. دغه بیعت په تاریخ کې د بیعت الرضوان په نامه یادیږي. کله چې کفار د مسلمانانو له دې پریکړې څخه خبر شول د مکې مشرکینو سهیل بن عمرو د یو پلاوي په مشرۍ پیغمبر ﷺ ته ورولیږه. خبرې اترې پیل شوې او دواړه اړخونه په یو تړون سلا شول چې په لاندې ډول دي:

۱- دواړه اړخونه باید د لسو کالو لپاره سوله وکړي او له یو بل سره جګړه ونه کړي.

۲- حضرت محمد ﷺ دې له خپلو اصحابو سره سږ کال بیرته وګرځي، حج دې نه کوي. راتلونکی کال دې راشي او هغه هم په داسې حال کې چې له تورې پرته ورسره بل شی نه وي او هغه هم په تیکې کې وي.

۳- له قریشو پرته د عربو هره قبیله له حضرت رسول اکرم ﷺ سره د اړیکو د ټینګولو اختیار

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا (١)

لري.

٤- كه چيرې له قريشو څخه مسلمانانو ته چاپناه ورورې، مسلمانان بايد هغه بيرته ورته وسپاري. خو كه چيرې له مسلمانانو څخه د مكې كفارو ته چا پناه وروړه، حضرت محمد ﷺ يې د غوښتنې حق نه لري.

دغه سوله د حديبې په مقام كې وشوه، چې په قرآن كريم كې د فتح مبين په نامه ياده شوې. ددغه تړون يوه مهمه گټه دا وه چې مسلمانان د قريشو له لوري په امن كې شول او وخت يې ترلاسه كړ چې خپل پام ټولو عربي قبايلو ته واړوي.

د حديبې له سولې وروسته حضرت محمد ﷺ د اصحابو په واسطه د روم قيصر، د ايران شاه، د مصر عزيز مقوقش، د حبشې پاچا نجاشي او ديمامه او شام مشرانو ته بلنليكونه ولېږل او هغوى يې د اسلام مبارك دين ته راوبلل. په پايله كې د حبشې، عمان او بحرين پاچاهانو دغه دعوت ومانه، خو د ايران پاچا (خسرو پرويز) ليك څيرې كړ. ځينو يې چوپتيا اختيار كړه، خو حارث غساني نه يوازې دعوت ونه مانه. بلكې د حضرت رسول اكرم ﷺ استازى شجاع بن وهب يې هم په شهادت ورساوه چې همدغه غير انساني حركت د موته د جگړې لامل وگرځيد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خيبر غزا

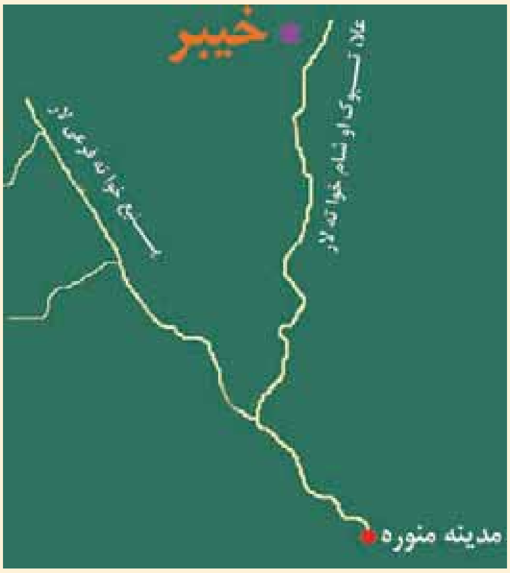

د اووم هجري کال د محرم په مياشت کې وروسته له هغه چې حضرت محمد ﷺ د مکې د کفارو له لوري ډاډمن شو، ويې غوښتل ترون ماتوونکو ته سزا ورکړي. له دې امله يې يو لښکر چمتو کړ او شپې له خوا يې له لښکر سره ځان رجيع ته ورساوه. کله چې سهار شو يهوديان خپلو کارونو ته تلل او مسلمانان خيبر ته ورسېدل. يهوديانو چې مسلمانان وليدل تېښته يې وکړه او خپلو کلاګانو ته يې پناه يوړه: غطفانيانو غوښتل چې له هغو سره مرسته وکړي، خو ويې ليدل چې د رجيع دره د مسلمانانو په ولکه کې ده او خيبر ته د رسيدو بله لار هم نشته، نو له خپلې پريکړې څخه تېر شول. د خيبر کلاګانې د مسلمانانو، په تيره د حضرت علی بن ابي طالب رضي الله عنه د سرښندنو او هڅو په پايله کې فتح شوې. په پايله کې د خيبر يهوديان تسليم شول. د خيبر له غزا څخه د حضرت محمد ﷺ د بيرته ستنيدو په بهير کې د قريشو دوه تنه مشران او اتلان خالدبن وليد او عمروبن عاص پيغمبر ﷺ ته راغلل او د اسلام د منلو اعلان يې وکړ.

د موتې غزا

غسانيانو د حضرت محمد ﷺ استازی وژلی و او له بل لوري ددې وخت را رسېدلی و، چې هغوی يو ځل بيا د اسلام مبارک دين ته راوبلل شي. له دې امله حضرت محمد ﷺ د هجرت په اتم

کال د هغو د ځېلو په موخه درې زره کسيز لښکر د حضرت زيد بن حارث رضي الله عنه په مشرۍ ولېږه او ورته يې وويل که چېرې حضرت زيد رضي الله عنه شهيد شو، حضرت جعفر رضي الله عنه دې د لښکر مشري په غاړه واخلي او که هغه هم شهيد شو بيادې حضرت عبدالله بن رواحه رضي الله عنه د لښکر مشري په غاړه واخلي. کله چې مسلمانان د شام هيواد، د موته په سيمه کې د اعرابو او روميانو له ګڼ لښکر سره مخ شول، جګړه پيل شوه. د اسلامي لښکر قوماندانان يو بل پسې په شهادت ورسېدل. په پای کې اسلامي لښکر سيف الله يعنی خالد بن وليد رضي الله عنه د خپل قومندان په توګه وټاکه. هغه خپل تيت او پرک لښکر يو ځل بيا را غونډ او منظم کړ.

تر دوو ورځو سختو جګړو وروسته يې د غره لمن ته پناه يوړه او دښمن هم له جګړې څخه لاس واخيست. په پای کې د اسلام لښکر مدينې ته ستون شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د حديبې د سولې او دويمه ډله دې د خيبر دغزا په اړه خپل معلومات وليکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- بيعت الرضوان څه مفهوم لري؟ معلومات ورکړئ.

۲- د حديبې له سولې وروسته حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کوم پاچاهان د اسلام دين ته راوبلل؟

۳- د موته د غزا لامل څه و؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حديبې د سولې دګټو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه دیرشم لوست

د مکي مکرمې فتح

په دې لوست کې د مکې د فتحې، د حنين د غزوې د منځته راتلو د څرنګوالي، حجة الوداع او د حضرت محمدﷺ د رحلت په اړه معلومات وړاندې کيږي.

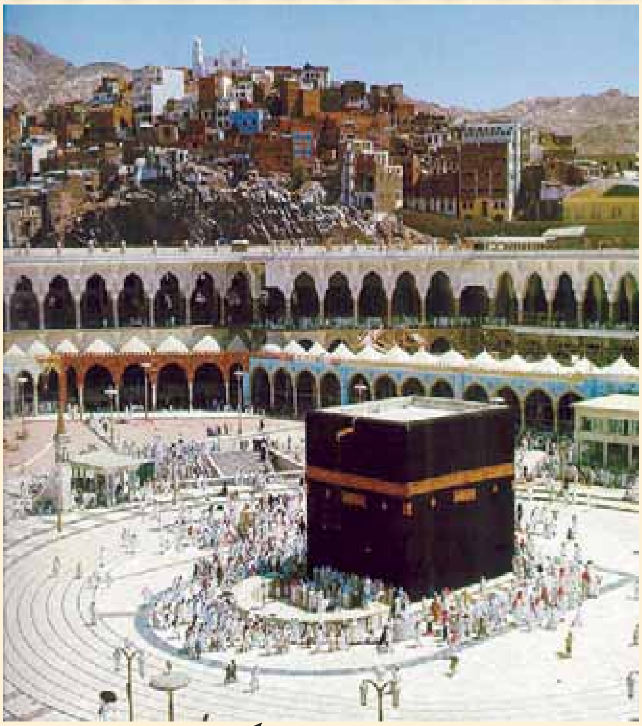

مکه معظمه

د مکې خلکو د هغه ترون له مخې، چې د هجرت په شپږم کال يې له مسلمانانو سره ترلې و او د هغې له مخې يې بايد د خزاعې له قبيلې سره چې د مسلمانانو سره ترون کړی و جګړه نه وای کړې او مسلمانانو هم بايد مکيانو او د هغو ترون کوونکو ته مزاحمت نه کولای، خو بني بکر، د قريشو په مرسته د بني خزاعه خو تنه وګړي د چينې په سر ووژل. له همدې امله بني خزاعه له مسلمانانو څخه د مرستې او ملاتړ غوښتونکې شول. نو حضرت رسول اکرمﷺ پوه شو چې قريشو د سولې ترون مات کړی. په دې توګه لس زره کسيزه لښکر يې چمتو او د مکې په لوري يې حرکت وکړ.

کله چې د مکې خلک له دې پيښې څخه خبرشول، سخت وارخطا شول او ابوسفيان او د قريشو زياتره مشران حضرت محمدﷺ ته تسليم شول. حضرت محمدﷺ پر هغوی مهرباني وکړه او هغوی يې تر خپل حمايت لاندې ونيول. سربيره پردې داسې امتيازات، چې ابوسفيان يې اصلاً فکر هم نه کاوه، هغه او نورو ته ورکړل. له هغې جملې څخه حضرت محمدﷺ وفرمايل:

((هر څوک چې کعبې شريفې ته او يا د ابوسفيان کورته پناه يوسي او يا په خپلو کورو کې پاتې شي او خپلې دروازې له شا څخه وتړي په امن کې دي.)) په دې لړکې کومه مهمه جګړه پېښه و نه

شوه. پیغمبر ﷺ مکې ته له ننوتلو وروسته، لومړی طواف وکړ او بیا یې د مکې د شاوخوا درې سوه او شپیته بتان له منځه یوړل وروسته کعبې شریفې ته ننوت او دوه رکعته لمونځ یې ادا کړ. له لمانځه څخه وروسته د کعبې شریفې په دروازه ودرید. قریش منتظر وو چې پیغمبر ﷺ څه کوي؟ د هغه د خبرو له جملې څخه چې د خدای ﷻ رسول وکړې یوه یې داوه: ((ای قریشو، تاسو څه گمان کوئ چې زه ستاسو په وړاندې به څه وکړم؟)) قریشو وویل:

((یوازې خیر او ښیګڼه، ته مهربان ورور او مهربان وراره یې رسول الله ﷺ)) وفرمایل:

زه نن هغه څه چې تاسوته وایم چې ورور مې، یوسف(ع) وړاندې خپلو ورونوته ویلي وو.

نن تاسوته سزا نشته ځئ، ټول آزاد یاستئ وروسته له دې اعلانه د مکې خلکو ته داسې خوښي وربه برخه شوه لکه چې اوس نوي زیږېدلي وي.

وروسته خلک په صفاکې را ټول شول، تر څو چې پیغمبر ﷺ ته بیعت وکړي.

رسول الله ﷺ د صفا په غره کې کښیناست او د هغوی بیعت یې د الهي فرامینو څخه د اطاعت په بنسټ ومنه.

د حنین غزوه

د مکې له فتحې وروسته، حضرت محمد ﷺ د مسلمانانو پورې د اړوندو چارو د ترتیب او تنظیم په موخه ۱۵ ورځې په مکه کې پاتې شو. په همدې مهال خبر ورسیده چې د هوازن قبیله د مالک بن عوف په مشرۍ د ثقیف د قبیلې په مرسته جګړې ته چمتو ده.

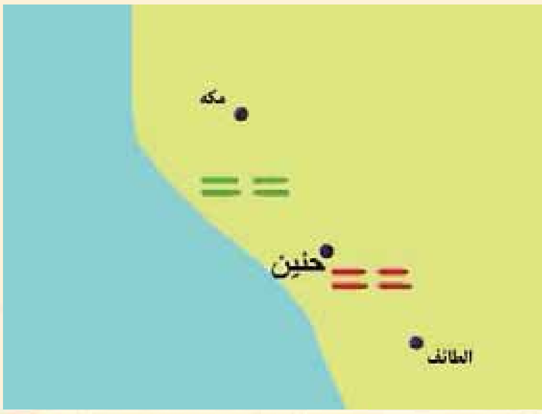

خپلې ښځې، ماشومان او مالونه یې هم د جګړې میدان ته راوړي دي، تر څو د هغوی شتون د جګړې انګیزه په دوی کې پیاوړې کړي او ماته و نه مني. حضرت محمد ﷺ له ۱۲ زره تنو اصحابو سره چې دوه زره تنه یې نوي د اسلام په مبین دین مشرف شوي وو، د هغوی د له منځه وړلو په موخه ورغی. کله چې دا لښکر د حنین تنګي ته ورسید،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دښمن په کمین کې ناست و. د هوازن جګړه مارانو ناڅاپه پر مسلمانانو یرغل وکړ. مسلمانان ددې یو ناڅاپي یرغل له امله له ماتې سره مخامخ شول، حضرت محمد ﷺ چې د لښکر تر شاه تشریف درلوده حضرت عباس رضي الله عنه ته وویل چې په لوړ غږ مسلمانان جهاد ته راوبولي. د دې غږ د اوریدو له امله مسلمانان یو ځل بیا سره را ټول شول او په کفارو یې یرغل وکړ، چې د هغه له امله په دې وخت کې دښمن د تیښتې لاره ورکه کړه خپلې ښځې، مالونه او اولادونه یې ځای پرځای پریښودل، خپله تیښتې ته اړشول او خپلې پښې یې سپکې کړې. مالک د هوازن د قبیلې مشر طایف ته وتښتید. طایف هم د مسلمانانو له خوا کلابند شو او وروسته له څه مودې پیغمبر ﷺ د کلابندۍ له دوام څخه لاس واخیست او مکې ته ستون شو. وروسته له لږ څه مودې څخه د هوازن خلکو د مخالفت څخه لاس واخیست او پیغمبر ﷺ ته تسلیم شول او ایمان یې راوړ. پیغمبر ﷺ هم هغه ټول غنیمتونه چې د حنین په جګړه کې یې له هغوی څخه لاس ته راوړي وو، بیرته ورکړل.

د تبوک غزوه

د هجرت په نهم کال کې پیغمبر ﷺ ته اطلاع ورسیده چې د روم امپراتورۍ څلوېښت زره کسیزه لښکر نوي جوړ شوي اسلامي دولت د له منځه وړلو په موخه د جګړې لپاره چمتو کړی دی ځکه د هجرت په نهم کال د رجب په میاشت کې یې ۳۰ زره کسیز لښکر د حضرت رسول اکرم ﷺ په مشرۍ د تبوک په لور روان شو. کله چې دغه لښکر تبوک ته ورسید، رومیان وویریدل د مقابلې جرات یې په ځان کې ونه لیده او هر لوري ته خپاره شول. د اسلام لښکر په تبوک کې شل ورځې تیرې کړې. له دې امله چې دښمن جګړې ته حاضر نه شو، اسلامي لښکر بیرته مدینې ته بریالی ستون شو.

حجة‌الوداع

د لسم هجري کال د ذوالقعدة الحرام په ۲۵ مې نیټې د دوشنبې په ورځ د ماسپښین د لمانځه وروسته د حج د مراسمو د اداکولو په موخه حضرت محمد ﷺ اصحابو سره، چې شمیره یې له سل زره تنو څخه ډیر وه، د مکې مکرمې په لور روان شو. ددغه سفر لومړۍ شپه یې په ذوالحلیفه کې تیره کړه. د ورځې یې احرامونه وتړل. له اتو ورځو او شپو سفر وروسته مکې مکرمې ته ورسېدل.

د الله تعالی د کور طواف او د صفا او مروا مراسم یې پای ته ورسوله او د مکې په لوره، حجون ته نږدې ځای په ځای شول او د ذوالحجې په اتمه ورځ یې منا ته سفر پیل کړ.

شپه یې دغلته تېره کړه او د ذوالحجې په نهمه ورځ له لمر ختلو وروسته د عرفات په لور روان شول.

په دغه ځای کې حضرت رسول الله ﷺ داسې هر اړخیزه او ارزښتناکه وینا وکړه چې مؤرخین یې ترټولو غوره نړیوال او اسلامی اساسي قانون بولي. ددغې وینا ځینې مهم ټکي په لاندې ډول دي:

١- ای خلکو خبرې واورئ او له هغو څخه اطاعت وکړئ. ښایي په دې بریالی نشم چې راتلونکی کال له تاسو سره و اوسم.

٢- د یو بل د مال خوړل او د وینې تویول پرتاسو حرام دي

٣- د جاهلیت د مهال ټولې چارې منع دي

٤- د ښځو په اړه له خدای ﷻ څخه ووېرېږئ. ښځې پرتاسو او تاسو په ښځو حقونه لرئ

٥- هغه څه چې ما تاسوته پرېښې، که پر هغو منګولې ولګوئ هیڅ وخت به ګمراه نشئ او هغه د الله تعالی له کتاب او زما د سنتو څخه عبارت دي

٦- یوازې او یوازې د یو الله تعالی عبادت وکړئ. پنځه وخته لمونځ وکړئ. روژه ونیسئ او په خوښۍ سره د خپلو مالونو ذکات ورکړئ. د بیت الله حج وکړئ او د او لوالامر اطاعت وکړئ او د الله جنت ته داخل شئ.

٧- زما په اړه به له تاسو څخه پوښتنه وشي او ستاسو ځواب به زما په اړه څه وي؟ اصحابو وویل: موږ ګواهي ورکوو چې تاسو موږ ته الهي احکام راورسول، زموږ خیر مو وغوښته، هغه مو ولټاوه او حق مو ادا کړ.

بیا یې وفرمایل:

((ای زما پاکه خدایه! تاسو شاهد و اوسئ))

په لسمه ورځ یې په منا کې د یوې وینا په لړکې وفرمایل: ((آیا ما د الله تعالی احکام تاسو ته ورسول؟ اصحابو وویل: هو: حضرت رسول اکرم (ص) وفرمایل:

((ای لویه خدایه شاهد ووسئ))

او بیا یې زیاته کړه: ((حاضر خلک دې دغه خبرې غایبو خلکو ته ورسوي. ((د ذوالحجې په ١٣ نېټه یې له منا څخه بیت الله ته تشریف راوړ او له طواف او خدای پاماني وروسته یې د مدینې لورته روان شو.

د حضرت رسول اکرم ﷺ رحلت

حضرت نبی کریم ﷺ له حجة الوداع څخه مدينې منورې ته له راستنېدو څه مهال وروسته د سرخوږي په ناروغی اخته شو. له لږ رغېدو وروسته، په داسې حال کې چې مبارک سر يې په توټې تړلې و، مسجد ته يې تشريف راوړ. لومړی يې د احد د شهيدانو په حق کې د خير او مغفرت دعا وکړه. سپارښتنه يې وکړه چې د انصارو درناوی کوئ. د هغو د ښيګڼو يادونه يې وکړه بيايې و فرمايل: ((خدای عزوجل له خپلو بنده ګانو څخه يو بنده وټاکه چې له دنيا او اخرت څخه يو غوره کړي. هغه اخرت غوره کړ. ددې خبرې په اورېدو سره حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه وژړل او ويې ويل: خپل مور او پلار له تا څخه قربانوم.)) د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په حالت سره خلکو تعجب وکړ چې هغه ولې ژاړي او داسې خبرې کوي، خو د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه رقت او د زړه نرمي خلکوته څرګند شوه چې د حضرت محمد ﷺ د خبرو مفهوم يې په چټکۍ سره درک کړی و. حضرت نبی کريم ﷺ وويل:

نبوی جومات

((اې ابوبکره ارام اوسه.)) حضرت محمد ﷺ خپلو خبروته ادامه ورکړه او ويې فرمايل:

((د ابوبکر له دروازې پرته ټولې دروازې دې، چې د مسجد په لور خلاصې وی، وتړل شي)) زياته يې کړه: ((زه نه پوهيږم چې د ابوبکر د رفاقت په نسبت پرما باندی بل څوک ډېر حق ولري او که ماکولای شوای چې د الله تعالی له بنده ګانو څخه د خليل په توګه څوک وټاکم. يقيناً دغه شخص به ابوبکر و. خو بياهم زموږ ترمنځ دوستي او وروروليي ټينګه ده، تر هغه وخته چې موږ ټول د لوی خدای ﷻ په وړاندې مخکې کيږو.)) همدارنګه يې وويل: ((د خدای لعنت دې پر يهود او نصاراو وي چې د خپلو پيغمبرانو له قبرونو يې عبادت ځايونه جوړ کړي. زما له قبر څخه بت مه جوړوئ.))

ددی ترڅنګه يې وويل: ((که څوک مې وهلی وي او يا مې بده خبره ورته کړې وي، خپل غچ دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

واخلي او که د چا پوروړی یم او پرما حق ولري هغه غوښتلای شي.)) له اصحابو څخه یو تن وویل: ((زه پرتاسو درې درهم پور لرم. حضرت رسول اکرم ﷺ حضرت فضل بن عباس رضي الله عنه ته امر وکړ چې دغه مبلغ ورکړي.))

له رحلت څخه څلور ورځې وړاندې په داسې حال کې چې ناروغي یې زیاته شوې وه په مسجد کې حاضرینو ته وویل: ((په مناسب وخت کی دې یهود، نصارا او مشرکین له جزیرة العرب څخه وایستل شي.))

نبی کریم ﷺ د پنجشنبې ورځې تر ماښام پورې د مسلمانانو امامت ته ادامه ورکړه، خو وېې نشوای کولای چې د ماسخوتن د لمانځه لپاره مسجد ته راشي. حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه ته یې امر وکړ چې امامت وکړي. له همدغه ماسخوتن څخه وروسته د حضرت محمد ﷺ تر رحلت پورې حضرت ابوبکرصدیق رضي الله عنه د ۱۷ لمونځونو امامت وکړ. حضرت محمد ﷺ له رحلت وړاندې خپل غلامان ازاد کړل، اووه دیناره چې په کور کې یې درلودل، خیرات کړل او خپله جنګي وسله یې مسلمانانو ته وروبښله. حضرت رسول اکرم (ص) د هجرت په یوولسم کال د ربیع الاول په دولسمې نیټې د دوشنبې ورځې د غرمې پرمهال د (۶۳) کالو په عمر له دې فاني نړۍ سره مخه ښه وکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د مکې د فتحې، دویمه ډله دې د حنین د غزا او دریمه ډله دې د حجة الوداع په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- مکه په کوم کال کې فتح شوه او لامل یې څه و؟

۲- د حنین غزا څرنګه پېښه شوه؟ معلومات ورکړئ

۳- حضرت محمد ﷺ په کوم کال، میاشت او ورځ رحلت وکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د شخصیت په اړه معلومات را غونډ او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشدين خلفا

ابوبکر صديق(رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د نسب، خلافت ته د رسيدو د څرنګوالي او د هغه د خلافت د دورې د مهمو پيښو په اړه معلومات وړاندې کيږي.

د حضرت ابوبکر صديق نوم عبدالله او د پلار نوم يې ابو قحافه او د مور نوم يې ام الخير سلما بنت ضحر و او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له لورى د صديق او عتيق لقبونه ورکړل شوي و. له عام الفيل څخه دوه کاله او څو مياشتې وروسته يې نړۍ ته سترګې پرانيستې. نسب يې په شپږم پشت کې له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره يو ځای کيږي. شغل يې سوداګري وه. کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په پيغمبرۍ مبعوث شو، په نارينه وو کې لومړنی کس و چې د اسلام په دين مشرف شو. هغه د اسلام او د فی سبيل الله جهاد په لاره کې خپله ټوله شتمني قربان کړه. د تبوک د غزا لپاره د تيارۍ پر مهال يې د خپل کور ټول مالونه نبوي مسجد ته راوړل او څه يې چې درلودل هغه يې له اسلام څخه قربان کړل. د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له رحلت وروسته انصار په سقيفه بني ساعده کې را غونډ شول او غوښتل يې چې حضرت سعد بن عباده رضي الله عنه د خليفه په توګه وټاکي. د دې خبرې په اوريدو سره حضرت ابوبکر صديق او حضرت عمر رضي الله عنهما د سقيفې په لور روان شول. په لاره کې ورسره حضرت عبيده بن جراح رضي الله عنه هم ملګری شو. څنګه چې سقيفې ته ورسيدل، حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د يوې وينا په وړاندې کولو سره انصار په دې قانع کړل چې د خلافت له دعوې څخه لاس واخلي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه سره د خليفه او د پيغمبر صلی الله علیه وسلم د ځای ناستی په توګه بيعت وکړ. له هغه وروسته ټولو له حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه سره بيعت وکړ. په دې ډول د خلافت مسئله په ښه توګه حل شوه. د دغې ورځې په سبا حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په نبوي مسجد کې د يوې ارزښتناکې وينا له لارې خپله کړنلاره مسلمانانو ته ابلاغ کړه او ويې ويل: ((ای خلکو، زه پر تاسې خليفه شوم، په داسې حال کې چې زه له تاسو غور

نه یم، که چېرې مې ښه کارونه کول، ما سره مرسته وکړئ او که مې بدکار کاوه منع مې کړئ. ستاسو ځواکمن زما په وړاندې کمزوری او ستاسو کمزوری زما په وړاندې ځواکمن دی، تر څو د هغه حق له ځواکمن څخه واخلم او ورته يې وسپارم. هغه قوم چې جهاد و نه کړي الله تعالی دغه قوم ذليلوي. او په هغه قوم کې چې بدکاري دود شي له بلاوو سره مخ کيږي)).

د پيغمبر ﷺ له رحلت سره يو شمير بد رغو افرادو، لکه مسليمه کذاب، طليحه اسدی او نورو د نبوت دعوای وکړه او ځينو خلکو بيت المال ته د زکات له ورکولو ډډه وکړه. حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه اسلامي لښکر ته دنده ورکړه چې د دروغجنو پيغمبرانو او د هغو خلکو، چې د زکات ورکولو څخه يې ډډه کړې او هغه څوک چې مرتد شوی، کار يوې خوا ته کړي. دغو جګړو له يو کال څخه ډېر دوام وکړ. تر هغه چې مسليمه کذاب او ټول مرتدين د خپلو اعمالو په سزا ورسيدل. مرتدين ووژل شول او هغه چا چې زکات نه ورکاوه اصلاح شول او زکات يې قبول کړ.

حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د اسلام د مبارک دين د خپرولو په موخه د حضرت اسامه بن زيد رضي الله عنه په مشرۍ اسلامی لښکر شام ته ولېږه او هغه هم بريالی له خپلې دندې راستون شو. د دغو جګړو په لړ کې د قران کريم ګڼ شمير حافظان په شهادت ورسيدل. همداغه و چې د حضرت عمر رضي الله عنه په وړانديز حضرت ابو بکر صديق رضي الله عنه امر وکړ قران کريم چې د پيغمبر ﷺ په وخت کې په متفرق ډول ليکل شوی و او د اصحابو په واسطه په سينو کې خوندی شوی و په يو مصحف کې را غونډ کړی. وروسته له هغه چې د هيواد کورنی حالت سم شو، حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه يې د څلو زره کسيز لښکر په مشرۍ عراق ته ولېږه. هغه په يو کال او دوه مياشتو کې د فرات د سيند د سيمې وګړي د اسلام په دين مشرف کړل. په داسې حال کې چې مسلمانان په برياوو بوخت وو، روميانو له وخت څخه ګټه واخيسته او ۲۴۰ زره کسيز لښکر يې راغونډ کړ چې له مسلمانانو سره وجنګيږي. حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د هغوی د دفعې په موخه حضرت عمرو بن عاص(رض)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسطین ته، حضرت ابو عبیده بن جراح رضی الله عنه حمص ته، حضرت یزید ابن ابی سفیان رضی الله عنه دمشق ته او حضرت شرحبیل بن حسنه رضی الله عنه اردن ته ولیږه او حضرت سیف الله خالد بن ولید رضی الله عنه ته یې امر وکړ چې عراق مثنی بن حارث ته پرېږدي او خپله شام ته لاړ شي. په دې وخت کې د حضرت خالد رضی الله عنه د عسکرو شمېر شپږ دېرش زره تنو ته رسیده. په هغه جګړه کې چې د هجرت په دیارلسم کال د یرموک د سیند په غاړه پېښه شوه، دښمن له تاریخي ماتې سره مخ شو او ۱۳۰زره تنه یې په قتل ورسیدل. په داسې حال کې چې د مسلمانانو له لوري یوازې درې زره تنه په شهادت ورسیدل او هر قل(هراکلیوس) نهیلي او له شام څخه وتښتېده. په دغه جګړه کې د ټولو عسکري ځواکونو اعلی قوماندان حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه و. هغه خپل لښکر په ۳۸ برخو ووېشه او په یو وخت یې په دښمن له دریو خواوو یرغل وکړ. دغه تاکتیک دښمن دومره حیران کړ چې خپلې ټولې طرحې یې له یاده ووتې او د زمان له زغملو پرته یې هیڅ کار له واکه پوره نه و. د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د خلافت یوه بله مهمه پېښه داوه چې د حضرت عمر رضی الله عنه په مشوره یې یو شمېر کار پوهان د زید بن ثابت په مشرۍ مکلف کړل چې قران کریم راغونډ کړي. دغه کار ددی لامل شو چې مسلمانان د قران کریم په اړه یو موټې پاتې شي.

لومړي خلیفه د خپل خلافت د دوو کالو او درې میاشتو په دوره کې اسلام او مسلمانانو ته داسې خدمتونه اوکړنې تر سره کړی چې د اسلام او نړۍ په تاریخ کې سارى نه لري او اسلامي تاریخ پرې ویاړي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت د مهمو کارونو او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د لومړنۍ خطبې په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسېد؟

۲- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څو کاله خلافت وکړ؟

۳- د حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه د مهمو کارونو نمونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهانو او علماوو څخه د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عمر فاروق (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت عمر رضي الله عنه د نسب، شخصیت، برياوو او د هغه د خلافت د لاسته راوړنو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د اسلام د دویم خلیفه اصلي نوم، عمر بن خطاب او د فاروق او عادل عمر په نومونو ملقب دي. د عام الفیل په دیارلسم کال د قریشو په یوې شاغلې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. په نهم نیکه کې یې د نسب لړۍ حضرت رسول اکرم ﷺ ته رسیږي.

د بعثت په شپږم کال د اسلام په مبارک دین مشرف شو. کله یې چې اسلام راوړ خپل مسلمانیدل یې په ښکاره اعلان کړل او هم یې د هجرت پر مهال په ښکاره اعلان وکړ چې هجرت کوي که څوک ورسره حساب لري او یا غواړي چې زوی یې یتیم او میرمن یې بې خاونده شي، زما پسې دې راشي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت محمد ﷺ سره په ټولو غزواتو کې ګډون کړی او له حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه سره یې له هیڅ ډول مرستې څخه ځان نه دی سپمولی. لومړی خلیفه په ټولو کارونو کې له هغه څخه مشوره اخیستله. کله چې لومړی خلیفه ناروغ شو. له اصحابو سره له مشورې ورسته یې حضرت عمر رضي الله عنه د خپل ځای ناستي په توګه وټاکه چې د انصارو او مهاجرینو له لوري تایید شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د هغه په اړه وویل:

((حضرت عمر رضي الله عنه سخت ګیره دی، خو زموږ په منځ د خلافت لپاره وړ بل څوک شتون نه لري.))

فتوحات: د مسلمانانو د دویم خلیفه د خلافت دوره یوه روښانه او له برياوو ډکه دوره وه. د نظم، انصاف او عدل له مخې د اسلام په تاریخ کې ساری نه لري. هغه برياوې چې د امیرالمومنین حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت په لس کلنه دوره کې تر لاسه شوې، د امویانو او عباسیانو د دورې له ټولو برياوو سره برابرې دي. د حضرت عمر رضي الله عنه فتوحات په ختیځ کې تر ترکستان او خراسان په لویدیځ کې تر لیبیا، په سویل کې تر سوډان او په شمال کې د شام او تور سمندرګې تر وروستیو پولو پورې رسیدل. حضرت عمر رضي الله عنه د نهاوند او قادسیې د جګړو په پایله کې د فارس امپراتورۍ له منځه یوړه او د فارس (ایران) خلک یې په اسلام مشرف کړل.

د قادسیې په جګړه کې د مسلمانو غازیانو شمیر دیرش زره تنه او قوماندان یې حضرت سعد بن وقاص رضي الله عنه و. په داسې حال کې چې د فارس د لښکر شمیر ۱۵۰۰۰۰ تنو ته رسیده. دغه جګړه

په ۱۴ هجری کال کې پېښه شوه. د فارسي لښکر قوماندان رستم نومېده. هغه د تېښتې پر مهال خپل ځان په اوبو کې وغورځاوه، خو د هلال بن علقمه د توري په ګذار سره ووژل شو. دحضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت پر مهال د بصرې او کوفې ښارونه ودان او ډېره پراختیایي تر لاسه کړه. پلونه جوړ شول، کانالونه او نهرونه وایستل شول، منظمې عسکرې قشلې رامنځته شوې، بیت المال منظم شو او اسلامي امارت د هر ولایت لپاره والي وټاکه. اداري نظام منظم شو، اداري او نظامي تشکیلات، مالي دفترونه او ځینې نورې اداري جوړې شوې. قاضیان وټاکل شول. د خراج نظام په فعالیت پیل وکړ. له زړو، ښځو او کوچنیانو څخه خراج نه اخیستل کېده. د صحابه کرامو په مشورې د حضرت عمر رضي الله عنه په خلافت کې د هجرت تاریخ د مسلمانانو د تاریخ د مبداء په توګه وټاکل شو. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه له لس کالو او پنځو میاشتو خلافت وروسته د ۲۳ هجري کال د ذوالحجه په ۲۷ نېټه د مجوسي ابو لؤلؤ له لوري په شهادت ورسېد. د هغه د خلافت دوره د برياوو، نظم، عدل، انصاف، برابرۍ، سوکالۍ او د ژوندانه د اسانتیاوو د تامین له پلوه د اسلام په تاریخ کې یوه روښانه دوره ده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسلام په خپرېدو کې د حضرت عمر رضي الله عنه د دولت د رول او دویمه ډله دې د حضرت عمر رضي الله عنه د عدل په اړه معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت عمر فاروق رضي الله عنه څه وخت د اسلام په مبارک دین مشرف شو؟

۲- حضرت عمر رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسید؟

۳- حضرت عمر رضي الله عنه څه وخت او د چاله لوری په شهادت ورسید؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له کتابونو او همدارنګه د دیني علماوو په مرسته د حضرت عمر رضي الله عنه د ژوند او د هغه د عدالت په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عثمان (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت عثمان رضي الله عنه د نسب، شخصيت، خلافت ته د رسيدو د څرنګوالي، برياوو او د هغه د خلافت د مهال د پرمختګونو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

د دريم خليفه نوم عثمان بن عفان او لقب يې ذوالنورين و. په پنځم نيکه کې يې نسب حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسيده. له عام الفيل پنځه کاله وروسته په مکه کې په يوې درنې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. د ځوانۍ له وخته په سوداګرۍ بوخت و. د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په دعوت سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت عثمان رضي الله عنه يو نرم خويه، حليم او پرهيزګاره شخص و. د اسلام د دين د پراختيا په لاره کې يې د خپلې شخصي شتمنۍ لويه برخه صدقه کړه. د بدر له غزا پرته په ټولو غزواتو کې له پيغمبر صلی الله علیه وسلم سره ملګری و. د وحي کاتب و. کله چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د ابو لؤلؤ له لورې ټپي شو، مخکې له دې چې له بدن څخه يې روح جدا شي، د خليفه د ټاکنې په موخه يې اووه تنه لوی صحابه، هر يو حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه ، علی بن ابی طالب رضي الله عنه ، طلحه بن عبيدالله، زبير بن عوام رضي الله عنه ، سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه ، عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه او عبدالله بن عمر رضي الله عنه وټاکل او زياته يې کړه چې عبدالله بن عمر د رای حق لري، خو د ځان د کانديد ولو حق نه لري. له درې ورځو خبرو اترو وروسته په پای کې د رايو په اکثريت سره حضرت عثمان رضي الله عنه د مسلمانانو د خليفه په توګه وټاکل شو او ټولو ورسره بيعت وکړ.

د حضرت عثمان د دورې برياوې دوه برخې لري. لومړی د هغو سيمو خلک چې د حضرت عمر رضي الله عنه له شهادت وروسته يې بغاوت کړی و، لکه ری، همدان، سکندريه او اذربايجان بېرته د اسلامي حکومت تر ولکې لاندې راغلل. دويم د قبرس او ترکيې سيمې کله چې حضرت معاويه رضي الله عنه د شام والي و، د اسلامي حکومت په ولکه کې راغلې. همدا رنګه په افريقا کې هم يو شمېر سيمې د مسلمانانو لاسته ورغلې. حضرت عثمان رضي الله عنه د خپل خلافت پر مهال سمندري ځواک رامنځته کړ او قران کريم چې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه چې په وخت کې راغوند شوی و د مصحف په ډول وليکل شو او فتحه شويو سيمو ته ولېږل شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د

دولس کالو خلافت وروسته په ۳۶ هجري کال د بلواګرو له خوا په داسې حال کې، چې د قران کریم په تلاوت بوخت و، په شهادت ورسید.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه او دویمه ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت د فتوحاتو معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت عثمان رضي الله عنه څنګه د خلیفه په توګه وټاکل شو؟

۲- د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې کومې سیمې ونیول شوې؟

۳- حضرت عثمان رضي الله عنه څه وخت او څنګه په شهادت ورسید؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوڅلويښتم لوست

حضرت علي (رضي الله عنه)

په دې لوست کې د حضرت علي کرم الله وجهه د نسب، شخصيت او د خلافت د مهمو پېښو په اړه معلومات تر لاسه کوئ.

حضرت علي رضي الله عنه د ابوطالب زوی او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د تره زوی او زوم و. لقب يې اسدالله او حيدر و او د ابوالحسن او ابوتراب په کنيت هم مشهور و. له هجرت څخه ۲۱ کاله وړاندې په مکه کې وزېږېد. لس کلن و چې د اسلام په مبارك دين مشرف شو. هغه د اسلام په لار کې له هيڅ ډول سرښندنې څخه ځان ونه سپماوه. د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د هجرت په شپه د هغه په بستره کې ويده شو، تر څو کفار چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کور يې کلابند کړی و، غافله شي او ډاډ من شي چې پيغمبر صلی الله علیه وسلم چېرته نه دی تللی او په خپله بستره کې ويده دي. حضرت علي رضي الله عنه د علم او پوهې باب و او د ورورولۍ په تړون کې پخپله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هغه ته د ورورۍ لاس ورکړ.

د حضرت عثمان رضي الله عنه له شهادت وروسته په دويمه ورځ په مدينې منورې کې ورسره خلکو بيعت وکړ او هغه يې د اميرالمومنين په توګه وټاکه. د هغه په خلافت کې حضرت معاويه رضي الله عنه او هم نظر و خو ټينګار کاوه چې د حضرت عثمان رضي الله عنه د قاتلينو قصاص بايد دفعتاً واخيستل شي، خو حضرت علي رضي الله عنه استدلال کاوه چې د حکومت د داخلي وضعې تر ښه کېدو پورې بايد انتظار وايستل شي، چې په پايله کې يې د حضرت علي رضي الله عنه پلويان او د حضرت عثمان رضي الله عنه د قصاص پلويان بصرې ته نژدې د جګړې لپاره تيار شول. د جګړې له پيښېدو وړاندې د حضرت قعقاع رضي الله عنه په منځګړتوب نژدې و چې د دواړو لوريو تر منځ سوله ټينګه شي، خو د عبدالله بن سبا، يهودي منافق په لمسون په شپه کې جګړه پيل شوه. حضرت طلحه او زبير رضي الله عنهما په شمول چې عشره مبشره صحابه وو، ګڼ شمېر صحابه شهيدان شول او جګړه د حضرت علي رضي الله عنه په ګټه پای ته ورسيده. حضرت ام المومنين عايشه رضي الله عنها چې په اوښ سپره وه و نيول شوه او له درور سره يې په ډېر احترام د حضرت علي رضي الله عنه په امر مدينې منورې ته ولېږل شوه.

د صفين جګړه

دغه جګړه د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت معاويه رضي الله عنه تر منځ په ۳۷ هجری کال کې د صفين په سيمه کې پيښه شوه. حضرت علي رضي الله عنه له پنځو کالو خلافت وروسته په ۴۰ هجري کال د روژې

په ۱۹ نېټه د خوارجو د فکر د يو تن پيرو، عبدالرحمن بن ملجم په واسطه د سهار د لمانځه په موخه مسجد ته د تګ په حال کې تېپي شو چې په پای کې د همدې ټپ له امله دوه ورځې وروسته د روژې په ۲۱ نېټه په شهادت ورسيد. هغه د خلافت چارې د عدالت انصاف او په خلکو باندې په شفقت او مهربانی سره مخ ته وړې. د حضرت علی رضي الله عنه له شهادت وروسته د هغه زوی حضرت حسن رضي الله عنه د خليفه په توګه وټاکل شو. هغه له خبرو او څېړنو وروسته دې پايلې ته ورسيد چې بايد د ځان او مال او د مسلمانانو د يووالي د ساتلو په موخه له حضرت معاويه رضي الله عنه سره له دښمنۍ او سيالۍ څخه لاس واخلي او د خلافت له دعوای څخه تېر شي. دا کار د دې لامل شو چې حضرت معاويه رضي الله عنه سره يې اړيکه ټينګه کړه او د هغه په ګټه له خلافت څخه تېر شو. له يوبل سره يې توافق وکړ. چې بايد هغه له ځان څخه وروسته د خلافت چارې پخپله مسلمانانو ته پرېږدي، تر څو په خپلواکه توګه خپل خليفه وټاکي. په دې ډول توافق وشو او خلافت اموی کورنۍ ته انتقال شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې خلافت ته د حضرت علی رضي الله عنه د رسيدو د څرنګوالي او دويمه ډله دې د حضرت علی رضي الله عنه د خلافت د پېښو په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د حضرت علی رضي الله عنه د نسب په اړه په څه پوهيږئ؟
۲- د صفين جګړه د چا تر منځ پېښه شوه؟
۳- حضرت علی کرم الله وجهه په کوم کال او د چا په واسطه په شهادت ورسيد؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت علی کرم الله وجهه د ژوندانه د ټولو اړخونو په اړه له کتابونو او د خپلې سيمې له علماوو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه څلویشتم لوست

د راشدينو خلفاوو روښانه دورې ته لنډه کتنه

په دې لوست کې د راشدينو خلفاوو د سياست د څرنګوالي، لاسته راوړنو او د ټولو بدلونونو او پيښو په اړه معلومات وړاندې کيږي.

د راشدينو خلفاوو رضي الله عنهم دوره چې په د حضرت محمد ﷺ له رحلت څخه په ۱۱ هجري کال کې پيل او په ۴۰ هجري کال کې د حضرت علي کرم الله وجهه په شهادت سره پای ته ورسيده، د تاريخي شهکار او د عالم اسلام د وياړ څرګندونه کوي.

په دغه وخت کې د اسلام خلفاوو هڅه کوله چې د زړې په اندازه د قران کريم له احکامو او اوامرو او نبوي سنتو څخه سر غړونه ونه کړي او په ټول قوت سره پر دغو احکامو ولاړ او عمل وکړي. هغوی د حضرت محمد ﷺ په څېرله خلکو سره ښه چلن کاوه او هغو ته يې سمه لارښوونه کوله. عدل، انصاف، برابري او ورورولي يې تبليغ، دود، تحکيم او پلي کوله.

راشدين خلفا هغه کسان وو چې ځانونه يې د خدای ﷻ او خلکو په وړاندې مسؤول او ځواب ورکوونکی ګڼل او هره شېبه حساب ته حاضر او پرته له الله تعالی يې له هيچا څخه ويره نه درلوده. هغوی له خدای ﷻ او د خلکو د حقونو له ضايع کولو څخه سخت په ويره کې وو. د جزا د ورځې له پوښتنې او ځواب څخه بې پروا نه وو. پرتم او دبدبه يې نه خوښوله. هر چاکولای شو چې په هر وخت او هر ځای کې ورسره ليدنه وکړي. دارالخلافه يې مسجدونه، فرش يې پوزی او مانۍ يې همدا مسجدونه و. په مره ګېډه يې ډوډۍ نه خوړه.

په کور او د کار په ځای کې يې ساتونکی نه درلودل. هغوی د الله تعالی په لاره کې له قولي او فعلي جهاد څخه يوه ګړی نه کښيناستل. د خلکو د يووالی لپاره يې ډيرې هڅې کولې. هغوی چې د صحابه کرامو د مشرانو له لوري ټاکل شوی وو، د خلکو چارې يې د استعداد او تقوی خاوندانو ته يعنی کار يې اهل کار ته سپاره او له هغه څخه يې کلکه څارنه کوله.

د راشدينو خلفاوو په دوره کې عسکري، قضايي، مالياتي، پستي، محاسبه يې، تعليمي او روزنيز او د خراج نظام په عامه توګه رامنځته کړای شو.

د راشدينو خلفاوو په دوره کې فتوحات له لاندې لاملونه سره تړلي وو:

۱- په ټولو چارو کې يې له خدای ﷻ څخه ويره کوله او د الله تعالی رضا ته يې پام کاوه.

۲- يووالی، پاک نفسی، ايمانداري او په جهاد کې رښتينی خدمت د هغوی د بريالیتوب لامل

ګڼل کیده.

۳- عزت او د دنیا او اخرت بریالیتوب یې په اسلام باندې په درېدو کې لیده.

۴- مسلمانان په دې باور جنګېدل که چیرې له کفارو سره په جګړه کې ووژل شي شهید او که ژوندی پاتې شي غازیان کیږي.

۵- مسلمانانو د نیول شویو هېوادونو له وګړو سره ډېر ښه او د وروری چلن کاوه.

۶- دا یې عقیده وه چې اجل نه بدلیږی، نو ځکه ډاډه جنګیدل.

۷- پر خدایﷻ تکیه او توکل هم د فتوحاتو یو لامل و.

۸- مشورې او د رازونو ساتنی ته یې ډېر پام کاوه.

۹- یوې قوماندې او د اولوالامر اطاعت ته یې غاړه ایښوده.

۱۰- صبر یې درلوده.

۱۱- له لوږې، تندې او هر ډول ستونزو سره یې مقاومت کاوه. د راشدینو خلفاوو دا ډول صفات د دې لامل وګرځید چې د اسلام مبارک دین د نړۍ تر لیرو سیمو پورې خپور شي او د نړۍ ډېر وګړي پرې مشرف شي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د راشدینو خلفاوو د شخصي احوالو او دویمه ډله دې د هغو د خلافت د کړنلارو په اړه معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- راشدینو خلفاوو په خپل رسمي او شخصي ژوند کې له څه ډول کړنلارې څخه پیروي کوله؟

۲- د راشدینو خلفاوو په دوره کې د اسلامي فتوحاتو د لاملونو په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې د دینی علماوو څخه د راشدینو خلفاوو د ژوندانه او کړنلارو په اړه معلومات راغونډ اویه ټولګی کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امويان

۴۱ – ۱۳۲هـ ۶۶۱ – ۷۵۰م

په دې لوست کې د حضرت معاويه رضي الله عنه، مشهورو اموي خلفاوو، د امويانو د فتوحاتو او د عاشورا د حماسې په اړه معلومات وړاندې کيږي.

د دې کورنۍ بنسټ ايښودونکي حضرت معاويه رضي الله عنه دی. له دې کورنۍ څخه ۱۴ تنو واکمني کړې چې لومړنی يې حضرت معاويه رضي الله عنه او وروستنی يې مروان دی. په دې دوره کې د اسلامي فتوحاتو لمن په لوېديځ کې تر هسپانيې او فرانسې او په ختيځ کې تر ترکستان، چين او هند پورې ورسيده.

حضرت معاويه رضي الله عنه

حضرت معاويه(رض) د ابوسفيان رضي الله عنه زوی او د حرب لمسی دی. له هجرت څخه پنځلس کاله وړاندې په مکه کې زيږيدلی دی پلار يې ابوسفيان د قريشو له مشرانو څخه و.

د مکې د فتحې په ورځ له ټولې کورنۍ سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت معاويه رضي الله عنه د وحي له کاتبانو څخه هم و او د حضرت محمد ﷺ له لورې د وحې د کتابت دنده ورسپارل شوې وه.

د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې د شام والي و. کله چې حضرت علي رضي الله عنه به شهادت ورسيد او حضرت امام حسن رضي الله عنه د خلافت لپاره وټاکل شو د څو مياشتو له تيريدو وروسته له حضرت معاويه رضي الله عنه سره، چې د شام والي و، په دې موافقې ورسيد چې حضرت معاويه رضي الله عنه نشي کولای له ځان وروسته څوک د ځای ناستی په توګه وټاکي، بلکې دغه کار بايد مسلمانانو ته پريږدي. په دې ترتيب حضرت معاويه رضي الله عنه د ټول اسلامی هېواد امير شو او حضرت امام حسن رضي الله عنه له خلافت څخه لاس واخيست. حضرت معاويه رضي الله عنه دمشق د خپلې پلازمينې په توګه وټاکه. بني هاشمو ته يې ډېر درناوی درلود. هغه په لوېديځ کې مراکش او المغرب په شمال کې ترکيه او په ختيځ کې سيستان او خراسان فتح کړل.

د قوي سمندري ځواک په رامنځته کيدو کې ډېرې هڅې وکړې او په دې لاره کې يې برياوې هم تر لاسه کړې. حضرت معاويه رضي الله عنه به ۶۱ هـ کال کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یزید

۶۱- ۶۴ هـ ۶۸۱- ۶۸۴ م

یزید په ۲۵ هـ کال کې زیږیدلی او په ۶۱ هجري کال کې د پلار حضرت معاویه رضي الله عنه له وفات وروسته واک ته ورسید. د هغه د واکمنۍ پر مهال د کربلا حماسه پیښه شوه چې په لړکې یې حضرت امام حسین رضي الله عنه له ۷۲ تنو یارانو سره په شهادت ورسید. یزید په ۶۴ هـ کال کې وفات شو.

عبدالملک بن مروان

۶۵- ۸۶ هـ ۶۸۵- ۷۰۵ م

د یزید له مړینې وروسته د هغه زوی دویم معاویه واک ته ورسید، خو واکمنی یې له ۴۰ ورځو ډېر دوام ونه کړ او په ځای یې مروان بن حکم د چارو واګې تر لاسه کړې. هغه ژمنه وکړه چې د چارو واګې به د دویم معاویه زوی خالد ته وسپاري، خو چې کله یې قدرت تر لاسه کړ، د خالد له مور سره یې نکاح وکړه او د خالد په ځای یې خپل زامن عبدالملک او عبدالعزیز یو بل پسې ځای ناستي وټاکل.

د مروان له مړینې وروسته عبدالملک واک ته ورسید. هغه بصره، کوفه او هغه ټولې سیمې چې د عبدالله بن زبیر رضي الله عنه په لاس کې وې تر خپلې ولکې لاندې راوستې او بیا یې د خوارجو فتنه له منځه یوړه. په ختیځ کې یې د فتوحاتو لمن تر کابل پورې وغځوله. په شمال کې یې قسطنطنیه فتح کړه. عقبه بن نافع د افریقې د شمال سیمې چې له لاسه وتلې وې، بیا تر لاسه کړې. عبدالملک بن مروان له ۲۱ کاله واکمنۍ وروسته په ۸۶ هجري کال کې د ۶۳ کالو په عمر وفات شو. نوموړی لومړنی اسلامي واکمن و چې پخپل نوم یې سکه ضرب کړه. په داسې حال کې چې له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د هغه په واکمنۍ کې عربي ژبې په ټولو دولتي ادارو کې رسمیت پیدا کړ.

عمر بن عبدالعزیز

۱۰۱-۹۹هـ

په اموي کورنۍ کې حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه هغه څوک و چې له ډېرې پوهې، تقوی او عدل څخه برخمن و او په هغه یې ډېر شهرت درلود. هغه هڅه کوله چې د راشدینو خلفاوو په پل

پښه کېږدی. هغه د سلیمان له مړینې وروسته خلافت ته ورسید. نوموړي د قران او نبوي احادیثو له احکامو سره سم رفتار کاوه. هغه د عدالت د رعایت له امله په دویم عمر او پنځم راشده خلیفه سره نومول شوی دی.

حضرت عمر بن عبدالعزیز(رض) د خپل خلافت په دوره کې د اموي دورې ټول والیان او قاضیان له کاره گوښه کړل او پر ځای یې پرهیزگاره، پاك نفسه، ایمانداره او عادل اشخاص وټاکل. د مالیاتو او خراج په اصولو کې یې بدلونونه راوستل.

له خلکو څخه یې درووند خراج لغوه او هغه یې د خلکو له وړتیا سره سم عیار کړ. له بیت المال او عامه شتمنیو څخه یې د ناوړې گټې اخیستنی مخه ونیوله. له خاینینو، بډې اخیستونکو او مفسدینو سره یې په کلکه مبارزه کوله او له داسې افرادو څخه یې ډېره کرکه درلوده.

د حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه د ښو کړو وړو له امله، خوارجو او ټولو مخالفینو له دولت سره له مخالفت څخه لاس واخیست. هغه د خلکو د سوکالۍ په موخه روغتونونه، نهرونه، د اوبو بندونه او کانالونه جوړ کړل چې له امله یې ډېری ځمکې کښت او کرنې ته چمتو شوې او هم یې یوه اندازه ځمکه په مستحقینو ووېشله.

حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه لومړنی کس و چې رسماً یې د نبوي احادیثو د جمع کېدو امر وکړ. حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه له دوو کالو او پنځو میاشتو واکمنۍ وروسته دځینو خاینینو په دسیسه د یو غلام له لوري په شهادت ورسید. امویانو نږدې یوه پېړۍ په اسلامي نړۍ واکمني وکړه چې مشهور واکمنان یې په لاندې ډول دي.

١- معاویه بن ابی سفیان(رض) ۴۰- ۶۰ هـ ق

٢- یزید بن معاویه ۶۰- ۶۴ هـ ق

٣- عبدالملك بن مروان ۶۵ – ۸۶ هـ ق

۴- ولید بن عبدالملك ۸۷- ۹۶ هـ ق

۵- سلیمان بن عبد الملك ۹۷- ۹۹ هـ ق

۶- عمر بن عبدالعزیز(رض) ۹۹- ۱۰۱ هـ ق

٧- دویم یزید بن عبدالملك ۱۰۱- ۱۰۵ هـ ق

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- هشام بن عبدالملك ۱۰۵- ۱۲۵ هـ ق
۹- وليد بن دويم عبدالملك ۱۲۵- ۱۲۶ هـ ق
۱۰- يزيد بن وليد بن دريم عبدالملك ۱۲۶- ۱۲۷ هـ ق
۱۱- مروان، بن محمد ۱۲۷- ۱۳۲ هـ ق

د اميانو حکومت کابو له يوې پيړۍ واکمنۍ وروسته د زوال په لور روان شو. د اميانو وروستی واکمن مروان حران ته نږدې ماتې وخوړه او د مصر لورته د تيښتې پر مهال ووژل شو او په دې توګه عباسيان و اک ته ورسيدل او اسلامی تاريخ نوي پړاو ته داخل شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د اموي کورنۍ د واک ته رسيدو د څرنګوالي او دويمه ډله دې د حضرت معاويه رضي الله عنه د مهمو کارونو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت معاويه رضي الله عنه د چا زوی او د چا لمسی و؟
۲- د حضرت معاويه رضي الله عنه په وخت کې د اسلامي فتوحاتو لمن تر کومو سيمو رسيده؟
۳- کوم اموي خليفه، د دويم عمر او پنځم راشده خليفه په نام نومول کيده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت معاويه رضي الله عنه د خلافت د څرنګوالی په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګی کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امويانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعيت

٤١- ۱۳۲هـ.ق

په دې لوست کې د اموي دورې د سياسي، اقتصادي، کلتوري او پوځي مسايلو په اړه معلومات وړاندې کيږي.

په اموي دوره کې د اقتصاد له پلوه يو لړ مهم بدلونونه رامنځته شول. د غنيمت، عشر او خمس تر سرليک لاندې ډېر مالونه له اسيايي او افريقايي نيول شوو هېوادونو څخه پلازمينې دمشق ته لېږل کېدل. د نيول شويو هېوادونو تر منځ سوداګريزې اړيکې ټينګې شوې وې. له کلتوري او تمدني پلوه په اموي دوره کې ډېر ښارونه جوړ شول. دغه ښارونه د لوړو برجونو لرونکي و او په عين حال کې يې د دفاعي کلاګانو بڼه هم درلوده. دمشق چې د امويانو له لوري د پلازمېنې په توګه کارېده، په دغه وخت کې د نړۍ له ښکلو ښارونو څخه شمېرل کېده.

د لومړي ځل لپاره په اموي دوره کې د عبدالملک په وخت کې سکه ضرب شوه. له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله په وخت کې شاړې ځمکې تر اوبو لاندې شوې او د کرنې لپاره اماده شوې. د ناروغانو د درملنې لپاره روغتونونه جوړ شول. کرنې ته ډېر پام وشو او د کرنې د پراختيا په موخه نهرونه او د اوبو بندونه جوړ شول.

د امويانو په دوره کې اسلامي تمدن چټکه وده وکړه چې د خيريه موسسو، جوماتونو او د هغه له جملې څخه د دمشق د جامع جومات جوړېدل يې څرګنده بېلګه ده. اسلامي ادبياتو علومو او فنونو، هنر او صنايعو پراختيا وموندله چې له دې لارې په نړۍ کې د اسلام نظام د نورو د متمدن کېدلو لپاره يو معيار وګرځيد.

په پوځي برخه کې پوه افراد لکه موسی بن نصير د عسکري تېوليو د مشرۍ لپاره وټاکل شول. موسی بن نصير او طارق بن زياد د افريقا په شمال او د اروپا په سويل لوېديځ کې د اسلام لمن تر هسپانيې پورې ورسوله، قطيبه بن مسلم د خپلو فتوحاتو لمن د منځنۍ اسيا تر هيوادونو، ترکستان او کاشغر پورې پراخه کړه او هم يې د چين دربار ته اسلامي پلاوی ولېږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد بن قاسم په هند کې په دې بریالی شو چې خپل فتوحات تر کراچۍ او ملتان پورې ورسوي. مسلمه بن عبدالملک په کوچنۍ اسیاکې فعال و او د خپلو فتوحاتو سرحد یې د انطاکیې تر ښار پورې پراخه کړ.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې په اموي دوره کې د ټولنیزې وضعې او دویمه ډله دې په دې دوره کې د پوځي فعالیتونو په اړه معلومات ولیکي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د اسلامي مالیاتو په اړه معلومات ورکړئ؟
۲- امویانو کوم ښار د خپل پایتخت په توګه ټاکلی و؟
۳- امویانو د عامه سوکالۍ لپاره کوم کارونه تر سره کړي؟
۴- محمد بن قاسم کومه سیمه تر لاسه کړه؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په مدني او پوځي برخو کې د امویانو د بریالیتوب د رازونو په اړه له پوهو اشخاصو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسیان

۱۳۲– ۶۵۶ هـ/ ۷۵۰– ۱۲۵۸ م

له امویانو څخه عباسیانو ته د خلافت لېږد

په دې لوست کې له اموي کورنۍ څخه عباسيانو ته د واک د لېږد د څرنګوالي په اړه معلومات وړاندې کېږي.

په ۹۶ هـ کال کې د وليد بن عبدالملک له مړيني وروسته اموي حکومت ۳۶ کاله نور هم دوام وکړ، خو وضع يې ښه نه وه. عباسي کورنۍ پټه مبارزه کوله. علويانو هم له وړاندې څخه له امويانو سره کينه درلوده، خو مهمه موضوع چې دغه دښمنۍ يې په ډاګه کړه، د مروان له لورې د امام ابراهيم وژل و. د هغه قتل د دې لامل شو چې عباسيان خپل مخالفت علني کړي. ابو مسلم خراساني په ۱۲۹ هـ کې په مرو کې تور بيرغ پورته کړ او اموي حاکم نصر بن سيار يې چې د نيشاپور حاکم و، شاتګ ته اړ کړ او وروسته يې په سل زره کسيز لښکر سره د زاب د سيند په غاړه د مروان ۱۲۰ زره لښکر ته ماتې ورکړه. مروان موصل ته وتښتيد. ابومسلم تور بيرغ په دمشق کې ورپاوه مروان د نيل د سيند په غاړه د عباسي عسکرو له لورې ووژل شو او په دې ډول عباسي کورنۍ واک ته ورسيده.

ابو العباس سفاح (۱۳۲– ۱۳۶ هـ)

د ابوالعباس اصلي نوم عبدالله بن محمد بن عبدالله دی. کله چې مروان ووژل شو، ابوالعباس رسماً خپل ځان خليفه اعلان کړ. هغه خپله لومړنۍ خطبه د جمعې له لمانځه وړاندې خلکو ته واوروله او داسې يې څرګنده کړه چې د مسلمانانو په لاربنوونه او خدمت کې به د راشدينو خلفاوو کړنلاره پلې کوي. له دې امله دغې وينا د دمشق د ښار په خلکو اغيزه وکړه. له دې وروسته يې د اموي کورنۍ د غړو په ډله ييزې وژنې پيل وکړ. او د هغو دويني په تويولو کې يې له شدت څخه کار واخيست چې له دې امله په اسلامي هيواد کې د سفاک په نوم مشهور شو. د هغه د خلافت دوره چې څلور کاله وه په تيرې، وهلو او د مخالفينو په وژلو سره تيره شوه او په ۱۳۶ هـ کې وفات شو.

ابو جعفر عبدالله المنصور
(۱۳۶– ۱۵۸ ق)

د ابوالعباس له مړيني وروسته يې ځای ناستی منصور پر تخت کښيناست. هغه يو هوښيار، پوه او زيرک شخص و. د عباسي خلافت د ټينګښت لپاره يې ډېرې هڅې وکړې. هغه د دولتي چارو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنظیم کې هم ډېر بریالی و. د مالیاتو پوهنې، کرنې او د لارو د جوړېدو برخه کې یې ډېر زیار وایست. د هغه د خلافت په دوره کې کومه ناوړه پیښه رامنځته نشوه. بلکې خلکو په ارامی سره ژوند کاوه. د دغې دورې د یادونې وړ پیښه د عبدالله بن علی پاڅون و چې هغه هم د منصور له لورې وځپل شو. منصور د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته ولېږداوه.

هغه له ۲۲ کالو واکمنۍ وروسته په ۱۵۸ هـ کال کې حج ته د تلو پر مهال وفات شو.

محمد المهدی بن جعفر المنصور
(۱۵۸ هـ ۱٦۹ هـ ق)

مهدي د پلار له مړینې وروسته واک ته ورسید. هغه د ښو اخلاقو، ښه سلوك تقوا او تواضع خاوند و. د هغه له لومړنیو کارونو څخه یو هم زندانیانو ته عمومي بښنه وه. مهدي د مخالفینو ټول ملکیتونه چې د منصور له لورې نیول شوي و، بیرته خپلو خاوندانو ته وسپارل. هغه په مجموع کې ټولو انسانانو سره ښه رویه درلوده. قاضیانو ته یې ډېر درناوی درلود. د هغوی په وړاندې د یو عادي فرد په څیر ودریده او د هغو د پریکړو پلي کول یې د ځان لپاره یو مکلفیت او جدی مسؤولیت ګاڼه. هغه د بیت الحرام مسجد ته پراختیا ورکړه او د عمومی لارو، کاروان سرایونو میلمستونونو او فرعي لارو په جوړېدو کې یې ډېرې هڅې وکړې. په پستي چاروکې یې ډېر خدمتونه وکړل او د مکې، مدینې، یمن او بغداد تر منځ یې منظم پستي سیستم رامنځته کړ. د زندانیانو دکورنیو لپاره یې له بیت المال څخه تنخواه وټاکله. د ژوند په وروستیو ورځوکې یې خپل زامن په ترتیب سره هادي د لومړي او هارون د دویم ځای ناستي په توګه وټاکل. له یو ولس کالو خلافت وروسته په ۱۶۹ هـ کال کې وفات شو.

موسی الهادی(۱٦۹- ۱۷۰ هـ ق)

د المهدي له مړینې وروسته موسی الهادي واک ته ورسید. هغه دغه مهال ۲۴ کلن و. الهادي د دربار د دروازو ساتونکي لیرې کړل چې خلك مخامخ ستونزې ورته ووایي. د هغه د خلافت په وخت کې ادریس په مراکش او موریتانیا کې خپلواك دولت اعلان کړ. الهادي له دوو کالو خلافت وروسته په ۱۷۰ هـ کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هارون الرشید بن مهدی(۱۷۰- ۱۹۳ هـ)

هارون الرشید د پلار له وصیت سره سم د موسی الهادي له مړینې وروسته خلافت ته ورسېد. هغه نه یوازې په عباسي کورنی کې، بلکې د اسلام په تاریخ کې یو ستر شخص و. د هغه د هڅو پایله وه چې بغداد، د نړۍ په کچه د علومو په پلازمینې بدل شو.

هارون الرشید یو مدبر او عالم شخص و. میرمن یې زبیده هم پوهه هوښیاره عالمه او یوه مهربانه ښځه وه. د مکې د خلکو د څښلو د اوبو د ستونزې د هوارولو په موخه دې ته تیاره شوه چې د خپلو شخصي گاڼو په پلور لو سره له طایف څخه مکې ته د نهر د کیندلو کار په بریا سره پای ته ورسوي. دغه د اوبو ویاله تر نن ورځې د زبیدې د نهر په نامه یادیږي. هارون الرشید په خپلې پوهې او کفایت سره ټول هغه بغاوتونه، چې د خپل ورور هادي په وخت کې منځته راغلی و، په سوله ییزه توگه ارام کړل. هغه د پوهانو او فضلاوو ډېر احترام کاوه. د هغه په دوره کې علوم او فنون اوج ته رسیدلی و. هغه ښوونځي، مدرسې، روغتونونه، کاروانسرایونه، پلونه، نهرونه او د اوبو بندونه جوړ کړل. د هغه د وخت یوه مهمه لاسته راوړنه په بغداد کې د ساعت جوړول و. کله یې چې یو ساعت د فرانسې پاچا، شارلمان ته د سوغات په توگه ولېږه، د فرانسې پاچا یې په لیدلو سره په تعجب کې شو. او خپلو وزیرانو ته یې وویل: ((دا مسلمانان عجیب خلک دي. د اوسپنې په یو قطعی کې یې پیریان بند کړي، چې دغه کوچنی شیان یې په حرکت راوستلي او ټک ټک اواز کوي.)) هارون الرشید لومړنی اسلامی شخصیت و چې د چین او فرانسې هېوادونو سره یې اړیکې ټینگې کړې او دغو هېوادونو ته یې سفیران ولېږل او د هغو سفیران یې په بغداد کې ومنل.

نوموړي ۹ ځلي د مکې مکرمې او مدینې منورې زیارت کړی و او له ۲۳ کالو خلافت وروسته په طوس یا ننی مشهد کې وفات شو او هملته خاورو ته وسپارل شو.

مامون الرشید (۱۹۹- ۲۱۸ هـ)

د هارون الرشید له مړینې وروسته امین خلافت ته ورسیده. د هغه ورور مامون چې د مروې د والي په توگه یې دنده تر سره کوله، د امین خلافت ومانه، خو کله چې امین د فضل بن ربیع په لمسون، مامون له ولیعهدۍ څخه لیرې کړ، مامون اړ شو چې تورې ته لاس کړي. په دې وخت کې د مامون له لوري طاهر فوشنجي چې د افغانستان والي و، د لښکر مشرۍ په غاړه درلوده او د امین له لوري علی بن عیسی د لښکر مشرو. د جگړې په ترځ کې امین ووژل شو او لښکر یې ماتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخوړه او اسلامی خلافت رسماً مامون ته ورکړل شو.

مامون الرشید پوهنې ته ډېر پام درلود. په دې دوره کې طب، ریاضیاتو، فلسفې، ادب منطق او نورو علومو ډېره پراختیا ومونده. له ډېرو بهرنیو ژبو په ځانګړې توګه له لاتیني ژبې څخه ډېر اثار وژباړل شول. په مجموع کې هڅه کېده چې د خپل تمدني سیر د نظام پر مختګ ته د هارون الرشید د دورې په خیر ادامه ورکړي. وروسته له هغه چې مامون وفات شو او معتصم واک ته ورسېده ځنګه چې لازمه وه د هېواد په چارو یې حاکمیت نه درلود. د اندلس او په مصر کې د فاطمیانو د حکومت رامنځته کېدو د بغداد د خلافت لمن محدوده کړه. د اسلامی خلافت په ختیځ لوري کې طاهر فوشنجي، چې د مامون له لوري د خراسان د والي په توګه مقرر شوی وه په ۲۰۴ هـ کې د خپلواکۍ اعلان وکړ. په بغداد کې هم اصلي قدرت د ترکانو لاسته ورغی. د دغې لړۍ وروستی خلیفه مستعصم باالله و چې د چنګیز د لمسي هلاکو په واسطه په بغداد کې ووژل شو او په دې ډول په ۶۵۶هـ کال کې د عباسي کورنی حاکمیت پای ته ورسید.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې واک ته د عباسیانو د رسیدو د څرنګوالي او دویمه ډله دې د هارون الرشید د واکمنی په اړه معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د عباسي کورنی مهم شخصیت څه نوم درلود او د چا له لوری و وژل شو؟

۲- د عباسي کورنی وروستی واکمن د چا له خوا ووژل شو؟

۳- د مامون الرشید د خلافت په دوره کې په کومو علمي برخو کې پرمختګونه وشول؟

۴- منصور په کوم کال وفات شو؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عباسي کورنی د تاریخي مخینې او د هغو د خلافت د مهمو کارونو په اړه له پوهانو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ څلويښتم لوست

د عباسي دورې سياسي، اداري، کلتوري او نظامي اوضاع

په دې لوست کې د عباسيانو د سياست له منفي او مثبتو اړخونو، د اداري چارو له څرنګوالي او د ژوندانه په بېلابېلو برخو په تيره د علم او هنر په برخه کې په عباسي دوره کې د پرمختګونو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

عباسيانو له لومړي سر څخه داسې څرګندو له چې امويانو د حضرت محمد ﷺ او راشدينو خلفاوو لاره پريښې وه او دوی د محمدی ﷺ شريعت او راشدينو خلفاوو کړنلاره تعقيبوي. د دغه ډول ادعا يوه بېلګه د ابوالعباس تاريخي وينا ده چې خلافت ته د رسيدو پر مهال يې د جمعې له لمانځه مخکې وکړه.

د ابوالعباس له مړينې وروسته، د جعفر منصور په دوره کې سياست ته ډېر پام وګرځيد. ابو جعفر منصور هغه شخصی و چې د وخت له پوهانو څخه يې د سلاکارانو په توګه کار اخيست. د متفکر او هوښيار يزيد بن مسلم مشاوريت د ابو جعفر منصور د سلا کارانو يوه بيلګه ده. د عباسيانو د نظامي سياست يوه ځانګړتيا دا وه چې د پيښې له پيښېدو وړاندې هغې ته متوجه کيدل. که کله يې له کوم تن يا کوم لوري څخه د خطر احساس کاوه، هڅه يې کوله چې سخته ضربه ورکړي او يا تعرضي بريد پرې وکړي د مثال په توګه کله چې ابوجعفر منصور د ابومسلم له لوري د خطر احساس وکړ، د هغه په له منځه وړلو يې لاس پورې کړ او ژوند ته يې د پای ټکي کيښود.

دويمه ځانګړتيا يې د نړيوالو ديپلوماتيکو اړيکو ټينګول و چې د هغه پر بنسټ د شه نيت دايمي او موقتي سفيران د نړی هيوادونو ته ليږل کيدل او بر عکس د نورو هېوادونو سفيران په خپل حاکميت کې منل کېدل.

د بيلګې په توګه هغه مهال چې هارون الرشيد د پراخه اسلامی هېواد خليفه و، هغه

د نړۍ له ډېروهېوادونو سره ډيپلوماتيکی اړيکې ټينګې کړې چې د بېلګې په توګه د هند، چين، فرانسې او يونان نومونه يادولی شو.

په دې دوره کې په علمي او کلتوري برخو کې هم ډېر پرمختګ وشو. طبابت ډېره وده وکړه او د ډېرو انساني، حيواني او نباتي ناروغيو لپاره دارو درمل جوړ شول. په بغداد کې د نړۍ له ډېرو هېوادونو څخه پوهان، فيلسوفان، جغرافيه پوهان، نجوم پوهان، رياضی پوهان، هندسه پوهان، نقاشان، خطاطان، موسيقي پوهان، معماران او د هر فن او مسلک ماهرين راغونډ شوي وو او د عباسي واکمنانو له لوري يې سخت ملاتړ او درناوی کېده او له لوړو امتيازاتو څخه برخمن وو.

په بغداد کې د هر دين او مذهب خلکو شتون درلود. د هيڅ لپاره، مذهبي، ديني او کلتوري محدوديت نه و. عيسويانو، يهوديانو، مجوسيانو، بت پرستانو، او د بېلابېلو افکارو او عقايدو خلکو په خپلواکۍ سره خپل ديني مراسم تر سره کول او په بېلابېلو برخو کې په خپلو علمي او فني څېړنو بوخت وو.

په دې دوره کې علم، فن او معارف ښه وده وکړه. ډېر علمي او هنري کتابونه، چې د نړۍ په بيلابيلو هېوادونو کې په مختلفو ژبو تاليف شوی و، په عربي ژبه وژباړل شول. مورخينو او جغرافيه پوهانو د معلوماتو د راغونډولو په موخه د نړۍ بېلابېلو سيمو ته سفرونه وکړل او په دې برخه کې يې ډېر زيار وايست. په دې سفرونو کې جغرافيه پوهانو ډېر کشفيات وکړل او مورخينو هم د قدر وړ اثار وليکل. ادبياتو او د فن خاوندانو د ښوونې او روزنې په دودولو کې له هيڅ راز زحمتونو څخه ځان ونه سپماوه. په ټولو اسيايي او افريقايي سيمو کې عربي ژبه دود شوه. د الجبر او رياضياتو په برخه کې نه هيريدونکي خدمتونه تر سره شول. په عباسي دوره کې د بېړۍ چلولو د فن په موخه د قطب نما کشف او د هغې کاريدل او د جغرافيې د علم لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسطرالاب له الې څخه ګټه اخیستنه هغه دوه توکي و چې په دغو دوو ځانګو کې یې انقلاب رامنځته کړ. څکه چې قطب نما د بیړیو په سفر او سیر کې اسانتیا رامنځته کړه او اسطرالاب د ستورو لیرې والی او نژدې والی څرګنداوه. دغه اله د اغریق په نامه یو شخص اختراع کړه. همدارنګه د دغه زرین عصر مسلمانان د ساعت جوړولو، کاغذ جوړولو او باروت جوړولو په برخه کې د اروپایانو استادان وو. مورخین په دې باور دي چې اروپایانو ځینې علوم، لکه: هندسه، نجوم، ریاضي او ډېر نور فنون او هنرونه له مسلمانانو څخه زده کړي دي.

هغه پر مختګونه چې په عباسي دوره کې د علومو په مختلفو برخو لکه: کیمیا، الجبر او جیولوژي کې رامنځته شول، د خپل عصر مهمې لاسته راوړنې ګڼل کیدې. په دې دوره کې د مالګې، سربو، ګوګړو، اوسپنې او قیمتي ډبرو د کانونو استخراج په منظمه توګه پیل شو. په عباسي دوره کې پر بغداد سربیره، د بصرې، کوفې، قاهرې، قیروان، مروې، ری، بخارا او نشاپور ښارونو د علم، فن او هنر له پلوه د نړۍ په کچه لوړ مقام تر لاسه کړ. د نړۍ له بیلابیلو سیمو خلک د علم، هنر، بیلابیلو مهارتونو او دکسب کار د زده کولو لپاره دغو سیمو ته راتلل او دهغو له مادي او معنوي فضایلو او ښکلاوو څخه یې خوند اخیسته او علم او فضایل یې تر لاسه کاوه.

عباسیانو د انساني مدنیت د هر اړخیز پرمختګ لپاره ډېر کارونه تر سره کړل چې ځانګړی ارزښت لري او اسلامی تمدن او تاریخ پرې تل ویاړي. په دې دوره کې د جګړې ییزو وسایلو جوړولو او عسکري دسپلین ته هم پوره پام کیده. نو ویلی شو چې عباسیانو په پوځي برخه کې هم د پام وړ بریاوې درلودې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسیانو د کلتوري وضعې او دویمه ډله دې د دغې دورې د پوځي کړنو په اړه معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د هغو ښارونو نومونه واخلئ چې په عباسي دوره کې د نړۍ د تمدن مرکزونه ګڼل کیدل؟

۲- د کوم عباسي خلیفه په وخت کې د الجبر او ریاضي په برخه کې ستر بریالیتوبونه رامنځته شول؟

۳- په عباسي دوره کې د نړۍ په کچه د دیپلوماسۍ په برخه کې څرنګه نوښتونه رامنځته شول؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عباسیانو په اړه له سر چینو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library